

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН І БІЗНЕСУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Л. М. Побоченко
«__» _____ 2022 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 292 «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС»

Тема: «Розвиток міжнародної торгівлі послугами в Україні»

Виконавець: Дидинська Анастасія Олександрівна, група
МБ-204М

(підпис виконавця)

Керівник: к.е.н., доцент кафедри міжнародних
економічних відносин і бізнесу ФМВ НАУ
Набок Інна Іванівна

(підпис керівника)

Нормоконтролер: Пічкурова Зоя Володимирівна

(підпис нормоконтролера)

Київ – 2022

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет міжнародних відносин
Кафедра міжнародних економічних відносин і бізнесу
спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
освітньо-професійна програма «Міжнародний бізнес»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
_____ Леся ПОБОЧЕНКО
«__» _____ 2022 р.

ЗАВДАННЯ

**на виконання кваліфікаційної роботи
Дидинської Анастасії Олександрівни**

1. Тема роботи «Розвиток міжнародної торгівлі послугами в Україні» затверджена наказом ректора «15» вересня 2022 р. № 2040/ст.
2. Термін виконання роботи: з 19 вересня 2022 року по 30 листопада 2022 року.
3. Вихідні дані до роботи: складають монографії, наукові статті зарубіжних і вітчизняних учених, аналітичні журнали, нормативно-правові акти та наукові публікації авторів з приводу розвитку зовнішньої торгівлі послугами України в умовах трансформації експортно-імпортного режиму, дані офіційних сайтів мережі Інтернет. Щорічні звіти міжнародних організацій: Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародного валютного фонду (МВФ), Світової організації торгівлі (СОТ), Світового банку (СБ).
4. Зміст пояснювальної записки: теоретико-методичні та практичні засади міжнародної торгівлі послугами в Україні у контексті досягнення цілей сталого розвитку.
5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: у роботі розміщено 6 таблиць та 15 рисунків.
6. Презентація основних результатів дипломної роботи в електронному вигляді. Розроблена презентація в Microsoft Office Power Point, складає 20 слайдів.

7. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Вивчити літературні джерела з предмету дослідження та написати заяву про затвердження теми кваліфікаційної роботи	22.08.2022	Виконано
2.	Затвердити план дослідження та отримати завдання до виконання кваліфікаційної роботи	29.08.2022	Виконано
3.	Розкрити теоретико-методологічні основи дослідження міжнародної торгівлі послугами	19.09.2022- 02.10.2022	Виконано
4.	Визначити актуалітети міжнародної торгівлі у сфері послуг: глобальні тенденції та українські тренди	03.10.2022- 16.10.2022	Виконано
5.	Розглянути проблеми та перспективи розвитку міжнародної торгівлі послугами в Україні	17.10.2022- 26.10.2022	Виконано
6.	Написати реферат, вступ, висновки та оформити список використаних джерел і додатки	27.10.2022- 31.10.2022	Виконано
7.	Передати кваліфікаційну роботу для перевірки на плагіат	01.11.2022	Виконано
8.	Оформити кваліфікаційну роботу	02.11.2022- 11.11.2022	Виконано
9.	Передати кваліфікаційну роботу рецензенту для рецензування (за 10 днів до захисту)	12.11.2022	Виконано
10.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	14.11.2022	Виконано
11.	Передати кваліфікаційну роботу науковому керівникові для написання відгуку (за 7 днів до захисту)	15.11.2022	Виконано

8. Дата видачі завдання: «29» серпня 2022 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____
(підпис керівника)

Набок І.І.
(П.І.Б)

Завдання прийняв до виконання _____
(підпис випускника)

Дидинська А.О.
(П.І.Б)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Розвиток міжнародної торгівлі послугами в Україні»: 114 с., 15 рис., 6 табл., 100 літературних джерела, 3 додатки.

Перелік ключових слів (словосполучень): ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА, ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ, МІЖНАРОДНІ ПОСЛУГИ, ТОРГІВЛЯ, ЕКСПОРТ, ІМПОРТ, СТАЛИЙ РОЗВИТОК, МІЖНАРОДНА ІНТЕГРАЦІЯ.

Об'єкт дослідження: процес розвитку міжнародної торгівлі послугами в Україні з врахуванням зовнішньоторговельної політики.

Предмет дослідження: теоретико-методичні та практичні засади міжнародної торгівлі послугами в Україні у контексті досягнення цілей сталого розвитку.

Мета кваліфікаційної роботи: дослідити основні концепції, етапи розвитку, систему показників розвитку міжнародної торгівлі послугами, розглянути форми міжнародної торгівлі послугами за специфікою регулювання і за специфікою взаємодії суб'єктів, державне регулювання міжнародної торгівлі послугами, а також зовнішню торгівлю України та особливості її розвитку в сучасних умовах.

Методи дослідження: методи наукового узагальнення, метод групування, історичного і системного підходів, порівняння, графічний метод, експертного оцінювання, метод аналізу ієрархій.

Отримані результати та їх новизна: у роботі здійснено прогнозування розвитку зовнішньої торгівлі послугами України в умовах трансформації експортно-імпортного режиму.

Значущість виконаної роботи та висновки. Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці та економічному обґрунтуванні заходів щодо вдосконалення розвитку зовнішньої торгівлі послугами України в умовах трансформації експортно-імпортного режиму.

Рекомендації щодо використання результатів: торговельна інтеграція виступає універсальним інструментом оптимізації співробітництва країн з метою реалізації обопільних національних зовнішньоторговельних інтересів.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ	9
1.1. Генезис системи міжнародної торгівлі послугами	9
1.2. Трансформування міжнародної торгівлі послугами в умовах глобалізації та цифровізації економіки.....	14
1.3. Інструменти регулювання та розвитку міжнародної торгівлі послугами	22
РОЗДІЛ 2 АКТУАЛІТЕТИ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ У СФЕРІ ПОСЛУГ: ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА УКРАЇНСЬКІ ТРЕНДИ.....	29
2.1. Оцінка стану міжнародної торгівлі послугами у світі	29
2.2. Місце України на міжнародному ринку послуг: структура вітчизняного експорту та імпорту за видами послуг.....	35
2.3. Аналіз торгівлі послугами між Україною та ЄС в рамках ПВЗВТ (поглиблена і всеохопна зона вільної торгівлі)	53
РОЗДІЛ 3 ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ В УКРАЇНІ	71
3.1. Вплив COVID-19 на міжнародну торгівлю послугами: загрози та можливості для України.....	71
3.2. Проблеми розвитку зовнішньої торгівлі послугами України в умовах війни та подолання наслідків військової агресії.....	78
3.3. Прогнозування розвитку зовнішньої торгівлі послугами України в умовах трансформації експортно-імпортного режиму.....	89
ВИСНОВКИ	95
СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	101
ДОДАТКИ.....	112

ВСТУП

Актуальність дослідження. У загальному вигляді міжнародна торгівля є засобом, за допомогою якого країни можуть розвивати спеціалізацію, підвищувати продуктивність своїх ресурсів і в такий спосіб збільшувати загальний обсяг виробництва. Суверенні держави, як і окремі особи і регіони країни, можуть виграти за рахунок спеціалізації на výroбах, що вони можуть робити з найбільшою відносною ефективністю, і наступного обміну на товари, що вони не в змозі самі ефективно робити. Важливим напрямом розвитку України є її ефективна інтеграція до світового економічного простору. Від успіху зовнішньоекономічної діяльності України залежить її дальший економічний і соціальний розвиток як підсистеми світової економіки, що і визначає актуальність даної теми.

Дана робота присвячена традиційній та найбільш розвинутій формі міжнародних економічних зв'язків – зовнішній торгівлі. По вартісним масштабам в загальному комплексі світогосподарських зв'язків зовнішньоторговельний обмін продовжує зберігати ведучі позиції. При цьому все більш динамічно в останні два десятиріччя розширюється обмін між країнами в науково-технічній сфері, росте торгівля традиційними (транспорт, страхування, туризм тощо) та новими (збір, збереження та передача інформації, довгострокова оренда обладнання, консультаційні послуги тощо) послугами, які, в свою чергу, складають сферу «невидимої» торгівлі, що швидко розвивається. Ця сфера потребує оновлення торгівельно-політичного інструментарію, тому що митні засоби регулювання стають все менш ефективними, уступаючи місце постійно системі нетарифних бар'єрів.

Дослідженням теми розвитку зовнішньої торгівлі послугами України в умовах трансформації експортно-імпортного режиму присвячено праці таких авторів як: Л. М. Алавердян, В. О. Бойко, А. А. Вірковська, В. Г. Грановська, Г. В. Жосан, О. С. Кваша, Ю. Є. Кирилов, В. М. Крикунова, К. О. Нечипорук, О. О. Приступа, Р. Д. Розанов, А. С. Сурай, Г. О. Швець, А. І. Шершун та ін. Теоретико-методологічні дослідження проблем регулювання світової торгівлі послугами посили

важливе місце в економічній науці. Проте в умовах розвитку ринкових відносин і подальшого загострення конкуренції на світових ринках послуг виникає потреба поглибленого вивчення аспектів формування, функціонування та розвитку глобальної торгової політики у галузі послуг.

Мета кваліфікаційної роботи – дослідити основні концепції, етапи розвитку, систему показників розвитку міжнародної торгівлі послугами, розглянути форми міжнародної торгівлі послугами за специфікою регулювання і за специфікою взаємодії суб'єктів, державне регулювання міжнародної торгівлі послугами, а також зовнішню торгівлю України та особливості її розвитку в сучасних умовах.

Виходячи з мети дослідження, в роботі поставлені такі **завдання**:

- дослідити генезис системи міжнародної торгівлі послугами;
- обґрунтувати трансформації міжнародної торгівлі послугами в умовах глобалізації та цифровізації економіки;
- провести дослідження інструментів регулювання та розвитку міжнародної торгівлі послугами;
- провести оцінку стану міжнародної торгівлі послугами у світі;
- визначити місце України на міжнародному ринку послуг через структуру вітчизняного експорту та імпорту за видами послуг;
- проаналізувати торгівлю послугами між Україною та ЄС в рамках ПВЗВТ (поглиблена і всеохопна зона вільної торгівлі);
- обґрунтувати вплив COVID-19 на міжнародну торгівлю послугами: загрози та можливості для України;
- виявити проблеми розвитку зовнішньої торгівлі послугами України в умовах війни та подолання наслідків військової агресії;
- здійснити прогнозування розвитку зовнішньої торгівлі послугами України в умовах трансформації експортно-імпортного режиму.

Об'єктом кваліфікаційної роботи є процес розвитку міжнародної торгівлі послугами в Україні з врахуванням зовнішньоторговельної політики.

Предметом роботи є теоретико-методичні та практичні засади міжнародної торгівлі послугами в Україні у контексті досягнення цілей сталого розвитку.

Методи дослідження. Для аналітичного дослідження та розробки пропозицій в роботі використані методи наукового узагальнення, метод групування, історичного і системного підходів, порівняння, графічний метод, експертного оцінювання, метод аналізу ієрархій.

Практична значущість. Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці та економічному обґрунтуванні заходів щодо вдосконалення розвитку зовнішньої торгівлі послугами України в умовах трансформації експортно-імпортного режиму.

Інформаційну базу дослідження складають монографії, наукові статті зарубіжних і вітчизняних учених, аналітичні журнали, нормативно-правові акти та наукові публікації авторів з приводу розвитку зовнішньої торгівлі послугами України в умовах трансформації експортно-імпортного режиму, дані офіційних сайтів мережі Інтернет.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки кваліфікаційного дослідження висвітлено у наукових публікаціях:

1. Дидинська А. Розвиток міжнародної торгівлі послугами в Україні / А.Дидинська // Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі: міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 26 травня 2022 р.: тези доп. – К., 2022. – С. 82-85.

2. Дидинська А. Міжнародна допомога Україні в авіаційній сфері в умовах ведення війни з Російською Федерацією/А.О. Дидинська, І.І.Набок// X Всесвітній конгрес «Авіація в ХХІ столітті» – «Безпека в авіації та космічні технології», м. Київ, Національний авіаційний університет, 28-30 вересня 2022 р. : тези доп. (подано до друку).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку бібліографічних посилань використаних джерел. В роботі розміщено 6 таблиць та 15 рисунків. Список бібліографічних посилань використаних джерел включає 100 найменувань на одинадцяти сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ

1.1. Генезис системи міжнародної торгівлі послугами

Сучасний процес світової торгівлі послугами демонструє важливий взаємозв'язок між торгівлею послугами та загальною картиною зростання показників продуктивності та промислового розвитку. Функціонування основних секторів надання послуг є життєво важливим фактором для зростання економіки і скорочення бідності. Основні види послуг, такі як фінансові, телекомунікаційні, транспортні послуги, впливають на виробничий потенціал інших секторів економіки. Освітні та медичні послуги безпосередньо впливають на добробут людей. Міжнародна торгівля у сфері послуг є динамічним визначним фактором процесу глобалізації, забезпечує нові можливості для країн.

Торгівля послугами є динамічною компонентою світової торгівлі. Сучасні досягнення у галузі інформаційних і телекомунікаційних технологій, у поєднанні із швидким розвитком технологій та глобальною експансією інтернету, трансформували торговельні характеристики послуг на новий рівень. Послуги відіграють важливу роль у виробництві товарів, а також є самостійним продуктом споживання [12, с. 219]. Міжнародна торгівля виступає традиційною та основною формою міжнародних економічних відносин. Саме світова торгівля є кількісним показником міжнародного поділу праці, до переваг якого можна віднести зростання продуктивності виробництва, зменшення витрат виробничого процесу та пошуком найбільш оптимального задоволення економічних інтересів [18, с. 29]. Однією зі сфер світової економіки, які стрімко розширюються і виступають найбільш перспективними, є торгівля послугами. Сьогодні саме послуги охоплюють значну частку економічної діяльності як конкретної країни, так і на міжнародному рівні.

Співпраця з адекватного регулювання міжнародної торгівлі на національному та міжнародному рівні є необхідною умовою для стабільного розвитку сектору послуг. Уряди мають застосовувати узгоджені дії щодо вдосконалення процесу регулювання міжнародної торгівлі, а також контролю виконання зобов'язань та подальшої лібералізації даної галузі міжнародними установами. Вдосконалення щодо проведення міжнародної торговельної політики у галузі послуг повинні бути спрямовані на усунення бар'єрів та створення механізмів для ефективного регулювання [4, с. 51].

На сучасному етапі ринок послуг в Україні розвивається дуже динамічно. Відмінності між ринками товарів і послуг стали об'єктом дослідження ще з 1950 років. Але в умовах сьогодення за наявності великого різноманіття маркетингових інструментів проблеми ринку послуг постають у новому баченні. Тому саме цей ринок вимагає сьогодні особливо ретельної уваги від компаній, якщо вони планують працювати ефективно та виходити на світові ринки [32, с. 5].

Тенденціям розвитку сфери послуг притаманна значна різноманітність: розвиток виробництва, швидке впровадження інновацій сприяли не тільки появі нових страхових, фінансових, інформаційних, транспортних послуг, а й дали поштовх активному розвитку послуг, які надаються компаніями під час та після реалізації товарів послуг. На думку Ф. Котлера, послугою можна вважати будь-яку діяльність, яку один суб'єкт може запропонувати іншому суб'єкту, якій притаманна неосяжна природа і результатом якої не є володіння будь-чим [52, с. 45].

З початку XXI століття у світі спостерігається тенденція зростання світової торгівлі, яка за темпами свого зростання обігнала темпи зростання світового ВВП. Так, за результатами 2019 року обіг міжнародної торгівлі становив близько 14 трильйонів доларів і за прогнозами економістів, цей показник буде тільки зростати і до 2040 року буде дорівнювати 20 трильйонам доларів США. І це, незважаючи на те, що торгівля послугами та сервісами вважається «невидимою», невідчутною [36].

За даними СОТ (Світової організації торгівлі), за період з 2005 по 2020 роки темпи щорічного приросту продажів товарів становив більше 4,5%, а темпи приросту торгівлі різного роду послугами та сервісами становив більше 5% [95]. До

найбільших експортерів послуг у світі відносяться США, Китай і Німеччина. За підсумками 2020 року їхня частка у загальному показнику продажів послуг становила майже 30% [100].

Основоположним документом, який забезпечує функціонування міжнародної торгівлі послугами, виступає Генеральна угода з торгівлі послугами, що входить на правах додатку до угоди про СОТ. Зазначений документ трактує торгівлю послугами як процес передачі послуг з території однієї країни на територію іншої країни. До сфери послуг відносять такі значні сектори економіки, як охорона здоров'я, туризм, освіта, будівництво, телекомунікації, транспорт, фінанси і ряд інших. У табл. 1.1 наведено можливі типи послуг залежно від чинників впливу.

Таблиця 1.1

Типи послуг на міжнародному ринку

Чинники	Типи	Приклад
Тип власності	Приватні	рекрутингові, консалтингові компанії, розважальні заклади
	Державні	пенсійне забезпечення, послуги залізничного транспорту
Ступінь контактності з людиною	Послуги високої контактності	медицина, салони краси
	Послуги низької контактності	послуги зв'язку, ремонт взуття, банківські послуги
Ступінь кваліфікації	Висококваліфіковані послуги	юридичні послуги
	Ті, що не потребують особливих навиків	послуги розважальних закладів, клірингові послуги
Призначення	Для кінцевого, власного (B2B) споживання	сфера розваг та відпочинку, масажні салони
	Послуги виробничого (B2B) споживання	девелопмент

Джерело: Григорова-Беренда Л. І., Шуба М. В. Теорія і практика зовнішньої торгівлі: навч. посіб. Харківський національний університет імені ВН Каразіна. Харків. 2016. С. 53.

Відповідно до класифікації, яку впровадила СОТ, всі види послуг поєднуються у 4 групи [29, с. 212]:

1 група – транскордонні поставки (особа, знаходячись в одній країні, отримує послугу в іншій – наприклад, послуги через мережу Інтернет);

2 група – споживання за кордоном (наприклад туризм);

3 група – комерційна присутність (компанія відкриває свої представництва або філії в інших країнах);

4 група – фізична присутність людини (конкретний фахівець працює за кордоном).

На основі здійснених досліджень передумов та закономірностей розвитку світового ринку послуг можливо ідентифікувати комплекс факторів, що спричиняють визначальний вплив на розвиток світової сфери послуг (рис. 1.1):

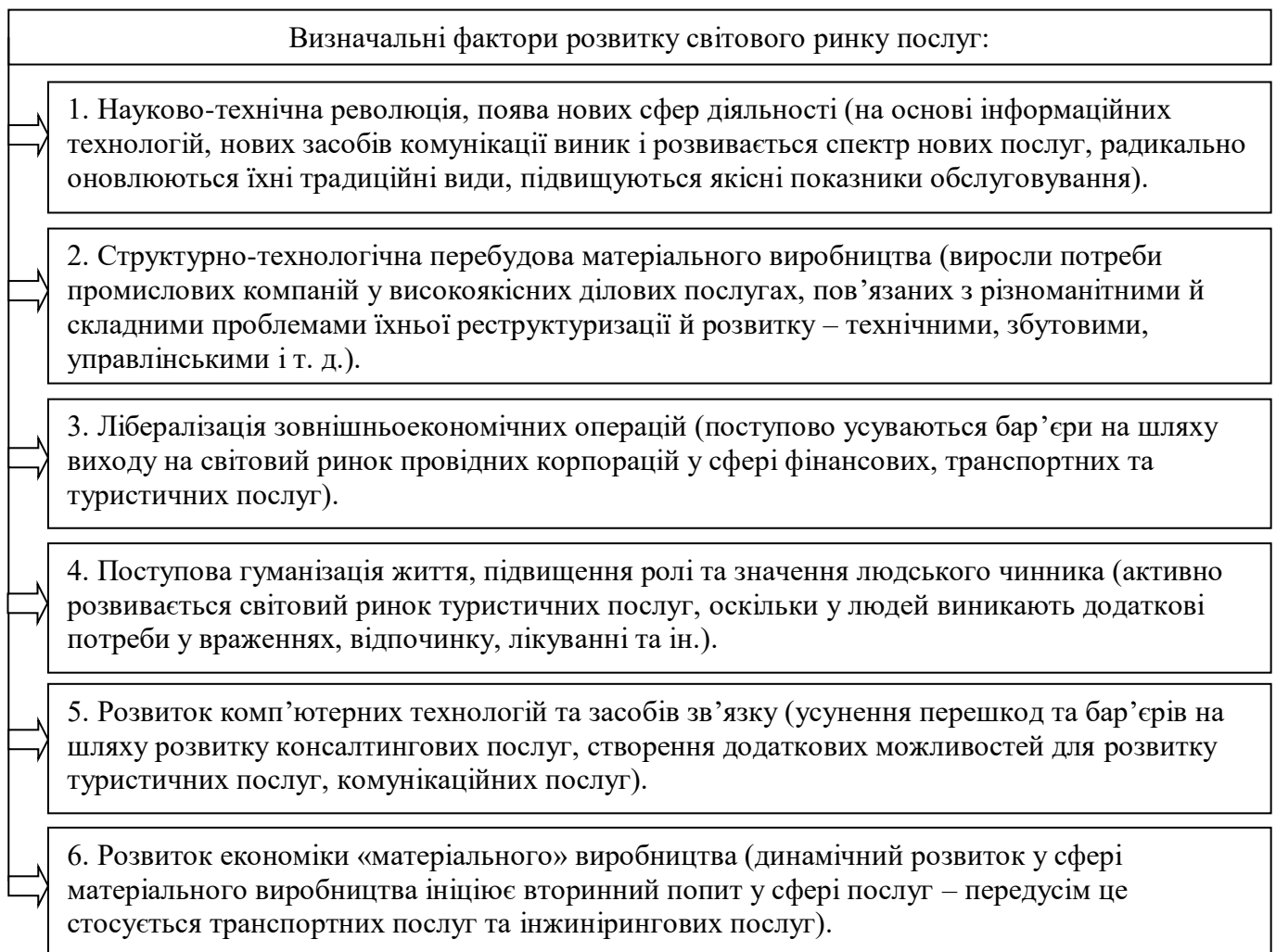

Рис. 1.1. Визначальні фактори розвитку світового ринку послуг.

Джерело: Міжнародна торгівля: конспект лекцій: навчальний посібник для студентів першого (бакалаврського) рівня спеціальності 073 «Менеджмент». КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: К. О. Кузнецова, В. В. Чорній, О. С. Ченуша. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. С. 47.

Так, до основних факторів, які зумовили зростання світової торгівлі послугами протягом останніх десятиліть, відносяться:

- вплив НТП на обсяги та різноманіття послуг;
- покращення показника відкритості національних економік, так, і національних ринків;
- зусилля країн, які були спрямовані на лібералізацію світової торгівлі послугами, а також на побудову нормального конкурентного середовища в більшості секторів послуг;
- зміна структури споживання населення (тобто збільшення попиту на послуги). В більшості це характерно для розвинених і нових індустріальних країнах, адже, насамперед, пов'язано зі зростанням рівня життя населення;
- перехід розвинених країн до етапу формування «нового інформаційного суспільства». В його фундаменті знаходиться збільшення споживання різних послуг, перш за все, інформаційних послуг;
- невід'ємність більшості товарів і послуг одне від одного, саме тому збільшення обсягів світової торгівлі товарами сприяє паралельному зростанню послуг;
- зростаюча взаємопов'язаність світової торгівлі різними видами послуг, серед яких більшість реалізуються в комплексі;
- розвиток Інтернет мережі як головного чинника розвитку електронної торгівлі, а також надання фінансових послуг за через телекомунікації [17, с. 204].

На сучасному етапі у сфері послуг вагомим значення набуває розвиток транснаціональних корпорацій (ТНК), адже саме в даному секторі генеруються такі ключові чинники економічного зростання, як наукові знання, нематеріальні форми накопичення, інформаційні технології [13].

Таким чином, проведені дослідження міжнародної торгівлі послугами показали, що їй притаманна певна специфіка. Перш за все це пов'язано з тим, що послугам характерні різноманітні форми і сутність. Вони поєднуються в глобальний ринок, якому характерні не загальні риси, але загальні тенденції, які дають реальну можливість впливати на його функціонування на глобальному рівні навіть з урахуванням нових моментів в його розвитку. На сучасному етапі світовий ринок

послуг регулюється на чотирьох рівнях: міжнародному, галузевому, регіональному та національному. Все це сприяє пришвидшенню темпів зростання сфери послуг як на внутрішньому ринку країн, так і на світовому ринку.

1.2. Трансформування міжнародної торгівлі послугами в умовах глобалізації та цифровізації економіки

В умовах глобалізації міжнародний бізнес став всеосяжним і поширеним явищем сучасного світу який історично виник у результаті розвитку та поглиблення міжнародного поділу праці та формування світового ринку. Світовий ринок виступаючи сферою міждержавного обміну товарами та послугами є передумовою виникнення міжнародних економічних відносин, історично першою формою яких є міжнародна торгівля – одна з найважливіших складових частин зовнішньоекономічної діяльності. Перелік видів якої, а саме експорт та імпорт товарів, капіталу і робочої сили відображено у ст. 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [1]. Традиційно Україна вважається країною з великим ресурсним, інтелектуальним та науково-технічним потенціалом, але поспіль останніх десяти років ми спостерігаємо від’ємне сальдо платіжного балансу. Тому, першочерговим завданням для України є досягнення стратегічно важливої мети – перехід від експорту сировини до експорту готової продукції, яке надасть суттєве наповнення бюджету держави.

Нині сфера послуг, як і глобальна економіка, зазнає глибокої технологічної революції. Економіки розвинених країн упродовж останніх півстоліття стали науково місткими, інтелектуально ємними, забезпеченими кваліфікованими, належно освіченими кадрами, квалітативними, ємними інформаційно зі зростаючою часткою сервісних комунікацій. Головним у цих трансформаційних процесах стало те, що сервісні та інформаційно-мережеві технології зайняли особливу інституційну позицію в розвитку економіки і суспільства, перетворившись на базис інформаційної економіки та інформаційного суспільства [15, с. 48].

У сфері послуг зростає розуміння ключової ролі людського капіталу та інформаційного капіталу як рушіїв економічного розвитку, головного чинника реалізації економічних переваг і забезпечення конкурентоспроможності підприємств. Основу розвитку людського капіталу визначає імператив переходу до «неоекономіки» (нової економіки), «суспільства знань», «освітньої економіки» й «освітнього товариства», «інформаційної економіки» та «інформаційного суспільства» [3, с. 47].

Технологічні досягнення двох останніх десятиліть спричинили великий вплив на новації в галузі послуг – від нових видів продуктів до нових технологій сервісного обслуговування клієнтів. Можна позначити два домінуючі тренди неоекономіки: прискорення інформаційного розвитку і глобалізацію економічних та соціальних інститутів, які визначили генеральну лінію еволюції сучасного суспільства в найближчому і віддаленому майбутньому. Наслідком цих трендів стала зміна ситуації, ієрархії факторів виробництва в бік лідерства висококваліфікованої творчої праці, зумовленого формуванням неоекономіки [18, с. 29].

Абсолютна сума послуг, відображена у статистиці МВФ, є заниженою порівняно з реальною величиною, за оцінками експертів, на 40–50%. Труднощі підрахунку пов'язані з тим, що, як правило, послуги надаються в комплексі з товарами, тому важко відокремити ціну послуги від ціни товару. Ще однією причиною, що ускладнює облік, є відсутність єдиної класифікації послуг. За класифікацією МВФ виділяють чотири групи послуг: фрахт, інші транспортні, туризм, інші [14, с. 204].

Варто відзначити, що ЮНКТАД називає вісім основних груп: фінансові, зв'язок, будівельні та проектно-конструкторські, транспортні, професійні та ділові, комерційні, туризм, аудіовізуальні послуги [98]. У межах СОТ виділяється 12 груп: ділові, комунікаційні, будівельні та супутні їм послуги, послуги з охорони навколишнього середовища, фінансові послуги, пов'язані зі здоров'ям та соціальні послуги, туризм, рекреаційні, культурні, спортивні, транспортні та інші послуги.

На сучасному етапі розвитку глобалізації та інтеграції процес лібералізації галузі торгівлі послугами – одне з основних потенційних джерел зростання добробуту населення. Такі важливі фактори, як продуктивність сектору послуг і торговельна політика, є важливими детермінантами обсягу торговельних потоків, розподілу торгівлі та зростання економіки в цілому.

Дослідження процесу еволюції торговельної політики свідчить про застосування принципів протекціонізму на етапах формування міжнародних відносин з подальшим розвитком ідей вільної торгівлі із присутністю протекціоністських підходів залежно від потреби захисту перспективних галузей і захисту національних інтересів [4, с. 51].

Існує необхідність у співпраці з адекватного регулювання сектору послуг на національному, наднаціональному і глобальному рівнях. Узгодження дій, концентрація зусиль з метою розвитку та вдосконалення торговельної політики, проведення переговорів на двосторонньому, багатосторонньому та глобальному рівнях, усунення торговельних бар'єрів, створення механізмів для подальшої лібералізації – шлях до майбутнього процвітання даної галузі.

На початку XXI ст. українська економіка вступила на новий шлях розвитку – інноваційний, який характеризується принципово новими рисами і пріоритетами. У зв'язку із цим неабиякий інтерес серед науковців, економістів-практиків та менеджерів викликало питання сутності та значення софтизації. Даний термін походить від англ. soft – м'який і означає процес перетворення нематеріальних ресурсів на вагомий чинник економічного розвитку, тобто відбувається розвиток так званої «м'якої» інфраструктури на протиположний виробничій. За сучасних умов господарювання орієнтація власне на розвиток нематеріальних ресурсів, їх ефективне використання, адаптація до інноваційних процесів визначають не лише рівень конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів, а й їхню здатність до подальшого економічного зростання [28, с. 43].

Оскільки софтизація передбачає пришвидшений розвиток таких ресурсів у всіх сферах діяльності, то очевидно, що такий термін є доволі об'ємним. Дослідження показали, що він включає у себе: сервізацію, інформатизацію,

інтелектуальний капітал суспільства, оптимізацію й оперативність управління підприємствами. Сервізація передбачає розвиток сфери послуг. Зауважимо, що дане поняття, з одного боку, характеризує зростання питомої ваги послуг у загальноекономічних показниках, що характеризують стан розвитку національної економіки, а з іншого – процеси проникнення сфери обслуговування у не властиві їй галузі, наприклад у матеріальне виробництво. Власне, друга тенденція сьогодні є свідченням економічного зростання провідних країн світу, щоправда, спостерігається поступове зменшення у загальному випуску та кількості зайнятих частки традиційних послуг і зростання частки промислово-виробничих послуг [29, с. 109]. Поняття інформатизації базується на створенні, розвитку, процесах використання систем інформації, інформаційних мереж та ресурсів, новітніх інформаційних технологій, створених із застосуванням сучасної обчислювальної, електронної та комунікаційної техніки підприємствами з метою забезпечення їх ефективного функціонування [5].

У вітчизняному інформаційному просторі дуже мало конкретики про результати цифровізації, а тому цей процес тяжіє до систематизації. Технологія трансформацій до цифрової компанії з надання туристичних послуг повинна складатися з трьох основних частин: стратегії, діджиталізації ринку й автоматизації переважної більшості операційних процесів. Стратегія починається із вбудовування діджиталізації в стратегію розвитку підприємництва у цілому. Підприємства, в яких налагоджена автоматизація з електронним оцифруванням зони, де відбувається контактування з клієнтами і продаж, мають можливість стрімко випередити неавтоматизовані аналоги. Однак у провідних підприємствах галузі спостерігається нечітке розуміння, як її діджиталізація допоможе підприємству і позначиться на його ефективності. Поряд із цим їхні власники часто вважають, що, по суті, автоматизація – це тотальна перебудова, яка занадто складна, а співробітники їхнього підприємства не зможуть упоратися із софтом, тобто новим підходом до виробничих процесів. Наступним кроком є перебудова під цифрові технології бізнес-процесів, і актуальним стає прийняття ділового рішення щодо інвестицій, зокрема придбання потрібного програмного забезпечення,

технічне переоснащення та навчання персоналу. У стратегію також входить розвиток на підприємстві діджитального способу мислення (персоналу потрібно розуміти, як так звана «цифра» вплине на його ефективність). Дослідження питань проблем інформаційної сервізації в системі послуг індустрії гостинності під час процесів трансформації її інфраструктури та вимог до організації й особливостей надання у сучасних умовах в Україні [15, с. 48].

Слід зазначити, що в національній економіці України сфера туризму як складник індустрії гостинності кожен рік визнається однією з пріоритетних галузей народногосподарського комплексу. Серед безлічі причин такого стану можна назвати низький рівень діджиталізації цього бізнесу. Західне інформаційне поле рясніє такими темами, як: діджиталізація бізнесу, рівень охоплення цифровою трансформацією, цифровий прогрес секторів сфери послуг, технології реалізації цифровізації компаній, відмітка індексу цифровізації компаній та країн. Вітчизняна сфера послуг не тільки відстає у рівні цифровізації (незважаючи на безліч висококласних ІТ-фахівців усередині країни), але проблема ще й у тому, що системно до 2019 р. цим явищем і процесом жодна організація не займалася, хоча саме з його оцінки починаються системні процеси змін [42, с. 14].

Однією з відмінних рис сучасного періоду є перехід розвинутих країн від так званої індустріальної економіки до сервісної, у центрі якої знаходяться послуги. Цей процес отримав назву сервізації. Передусім сервізація пов'язана з тим, що сфера послуг перетворюється на рушійну силу господарського розвитку.

Сучасний етап розвитку міжнародних зв'язків характеризується тим, що винятково швидко розвиваються нові форми зовнішньоекономічних зв'язків, і перш за все ринок послуг, на частку якого припадає близько 20% світової торгівлі. Міжнародна статистика свідчить про те, що торгівля послугами є одним із найбільш швидкозростаючих секторів світового господарства. Якщо на початку другої половини ХХ ст. частка послуг у ВВП розвинених країн становила близько 55%, то наприкінці – понад 70%. У країнах, що розвиваються, це співвідношення було 45% і 55% відповідно [5].

Характерною рисою сучасного суспільства є виробництво послуг та інформації, яке нині значно перевищує виробництво товарної продукції. Свідченням тому є, наприклад, дані статистики по країнах Західної Європи, США, Азіатсько-Тихоокеанського регіону. У сучасному постіндустріальному суспільстві інформаційні послуги на різних рівнях економічної діяльності все ширше включаються в матеріально-речову структуру виробництва і споживання. Передумови вбудовування інформаційних послуг і консультування в матеріально-речове виробництво мають такі підстави:

- наявність у системі продуктивних сил інфраструктурних елементів, функціонування яких створює загальні умови виробництва й є потужним динамічним чинником організації виробничого процесу;

- розвиток об'єктивного процесу зростання взаємопов'язаності і взаємозалежності в економічній системі, перерозподіл на цій базі рольових функцій, а також відповідальності з боку виробництв обслуговування;

- поява і долучення до господарської діяльності невідомих нових або незначущих до цього часу ресурсів, серед яких яскраво постає нематеріальний ресурс – послуга (зокрема, інформація);

- інтенсифікація процесу дифузії нематеріального виробництва у сфері виробництва матеріального зумовлена ускладненням економічного середовища і необхідністю пристосування до неї господарських суб'єктів із метою зниження прямих і непрямих витрат [50, с. 91].

Торгівля послугами на міжнародному рівні має певні особливості порівняно із загальновідомими формами традиційної торгівлі товарами:

- 1) на відміну від товарної продукції продукування і споживання послуг практично одночасне. Їх результати не підлягають зберіганню або поверненню. Саме через це у сфері послуг не набули поширення посередницькі види діяльності;

- 2) торгівля послугами завжди взаємопов'язана з торгівлею товарами, які суттєво на неї впливають. Постачання товару на ринок супроводжує спектр різноманітних супутніх послуг – від аналізу ринків збуту до технічного

обслуговування реалізованої продукції. Тобто торгівля послугами пов'язана як із рухом капіталу, так і з рухом робочої сили;

3) сфера послуг здебільшого більше захищена державою від зовнішньої конкуренції, ніж сфера товарного виробництва. Більше того, наука, зв'язок, транспорт, освіта, сфера охорони здоров'я в переважній більшості країн знаходяться або в повній, або частковій державній власності або певною мірою контролюються державою;

4) послуги на відміну від товарної продукції в повному обсязі придатні для практично повного залучення у сферу міжнародної торгівлі [52, с. 219].

Зростання міжнародної торгівлі послугами підсилює потребу в міжнародному регулюванні цієї торгівлі. Воно відбувається в різних формах. По-перше, у вигляді двосторонніх угод, як галузевих (наприклад, транспорт), так і торгово-економічних. По-друге, у вигляді багатостороннього регулювання в межах інтеграційних угруповань. По-третє, у межах міжнародних організацій. Цифрова (оцифрована) економіка сьогодні пронизує підприємництво в усіх сферах економічної та господарської діяльності, не тільки в інформаційних секторах та телекомунікаційному просторі, а й у всіх базових промислових галузях, будівництві, сільському господарстві та ін. Вона проникає в усі сектори різної категорійності: державні та приватні; матеріальні, невиробничі та фінансові; сектори переробки та сфери надання послуг. Сьогодні цифрові тренди – це галузі розвитку суто цифрових технологій [54, с. 62]. Ключовими об'єктами цифрових трендів сьогодення вважаються [44, с. 119]:

- інформаційні дані, що є джерелом формування конкурентоспроможності;
- internet of things (IoT);
- цифрові процеси трансформації як окремих видів підприємництва, так і цілих підприємницьких секторів;
- sharing economy;
- повна віртуалізація усіх інфраструктурних IT-систем;
- artificial intelligence (AI);

– формування та використання цифрових платформ. Проте називають і чинники, які перешкоджають розвитку цифрових трендів в Україні, а також процесу трансформації національної економіки у цифрову. Зокрема, серед них визначають: інституційні чинники (низька дотичність державних органів до процесу реалізації Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства (так звана Цифрова адженда України)); недостатню відповідність спеціалізованого законодавства глобальним вимогам та реальним можливостям (навіть розроблені окремі законопроекти ще й досі не стали законами); невідповідність різного рівня програмних стратегій розвитку реальним цифровим можливостям);

– інфраструктурні (недостатній рівень покриття нашої території цифровими інфраструктурами (наприклад, в ЄС до 2020 р. покрито 100% території широкопasmовим доступом до Інтернету, в Україні – близько 60%));

– відсутність деяких цифрових інфраструктур (Інтернету речей, електронної ідентифікації тощо); нерівний доступ членів громад до цифрових технологій та їх можливостей (так звані «цифрові розриви»); екосистемні (слабка спрямованість державної політики стосовно стимулювання та заохочень розвитку економіки інноваційності;

– слабкий ринок інвестиційного капіталу, системи освіти, методик навчання, відсутність орієнтування на STEM-освіту, soft skills та практичні навички, недосконалі види трансферу новітніх технологій; дефіцит кваліфікованих кадрів для належного розвитку цифровізації взагалі та зокрема цифрової економіки); у сфері електронного уряду та урядування (так звана «держава у смартфоні») завдяки низькому рівню цифровізації та автоматизації послуг держави за слабкої мотивації установ (відсутність належного розуміння потенційних переваг від упровадження цифровізації) [62, с. 215].

Отже, в умовах глобалізації світової економіки рівень соціально-економічного розвитку окремих країн значною мірою залежить від зовнішньоекономічного сектору. Зростають міжнародні обороти товарів і послуг, прискорюється рух капіталів і фінансових ресурсів. Характерною ознакою сучасного етапу розвитку світового ринку є випереджальні темпи зростання торгівлі послугами, що зумовлено

стрімкими технологічними змінами, інтелектуалізацією праці, інформатизацією суспільних і виробничих відносин. Постійно змінюються напрями зовнішньоторговельних потоків та видова структура ринку послуг. Зростають обсяги супутніх послуг у виробництві й експорті багатьох капітало- та наукомістких товарів (програмне забезпечення, дизайн, інжиніринг, логістика, маркетингові послуги); у складі послуг набувають більшої ваги готельний бізнес, рекламні, консалтингові, страхові, фінансові, агентські, брокерські, ріелтерські, адвокатські й лізингові послуги, франчайзинг, торгівля ліцензіями та патентами, «ноу-хау» тощо. Ринок послуг стає одним із перспективних секторів світового ринку. У структурі платіжних балансів окремих країн частка сфери послуг становить близько 20%, а сама вона стає найбільшим реципієнтом міжнародних інвестицій.

1.3. Інструменти регулювання та розвитку міжнародної торгівлі послугами

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності повинно сприяти глибокій диверсифікації зовнішньоторговельних зв'язків з метою скорочення ступеня залежності вітчизняної економіки від постачальників стратегічних товарних позицій, які займають монопольне становище. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності потребує відповідного нормативно-правового, інформаційного, економічного, фінансового, організаційного, кадрового забезпечення. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні здійснюється: Верховною Радою України; Кабінетом Міністрів України; Національним банком України; Центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері економічного розвитку; Митними органами; Антимонопольним комітетом України; Міжвідомчою комісією з міжнародної торгівлі [38, с. 37]. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні здійснюється за допомогою: законів України; передбачених в законах України актів тарифного і нетарифного регулювання, які видаються

державними органами України в межах їх компетенції; економічних заходів оперативного регулювання (валютно-фінансового, кредитного та іншого) в межах законів України; угод, що укладаються між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності і які не суперечать законам України. Основними методами державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є економічні, адміністративні та правові. У сучасних умовах переважно застосовуються економічні методи, що передбачають використання мита, податків, кредитів, субсидій та пільг (див. Рис. 1.2):

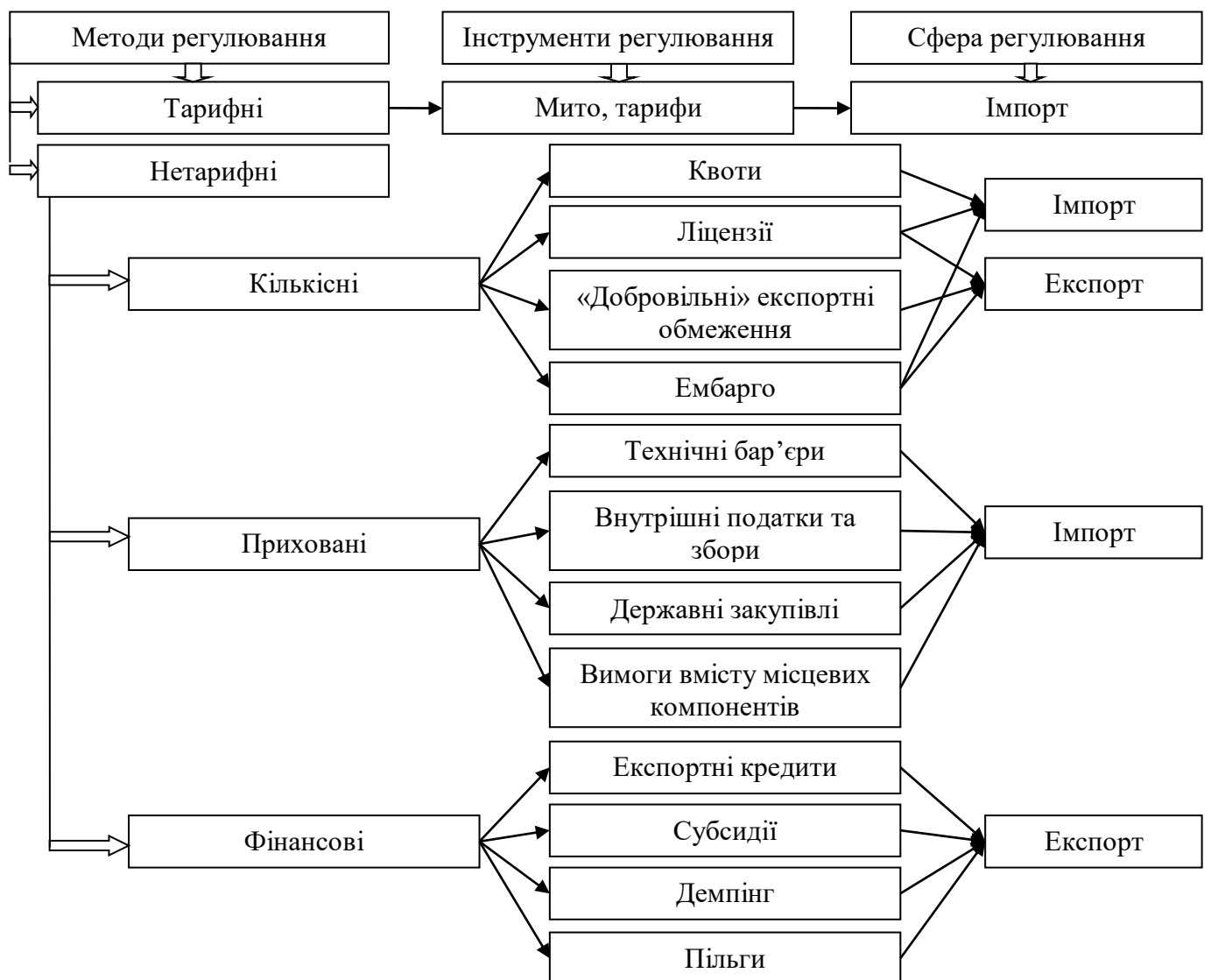

Рис. 1.2. Методи та інструменти регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Джерело: Моїсеєко Т. Є. Міжнародна торгівля: навч. посіб. КПП ім. Ігоря Сікорського. Київ: Крок, 2018. С. 98.

Митно-тарифне регулювання відіграє важливу роль у системі державного впливу на зовнішньоекономічну діяльність, адже повністю відповідає вимогам ринкової економіки в порівнянні з нетарифними обмеженнями, які переважно мають характер державного, примусового регулювання зовнішньої торгівлі [51, с. 33]. Є безліч зв'язків – як прямих, так і непрямих – між транспортним та логістичним сектором і важливими результатами економічного та соціального розвитку суспільства. Національні стратегії розвитку багатьох країн світу визначають сферу логістики, як специфічне джерело щодо зростання. Жодна інша галузь не має такого одноставного визнання в якості основного елемента для росту і розвитку.

Логістика мають ряд прямих і непрямих зв'язків з важливими економічними та соціальними цілями економічного розвитку країн. З одного боку, транспорт і логістика можуть підвищити ефективність торгівлі, яка, при відповідних обставинах, призводить до збільшення доходів, зростання зайнятості та зменшення рівня бідності. Галузева продуктивність також є ключовим фактором, що визначає здатність уряду надавати товари, необхідні для людського розвитку, своєму населенню, такі як основні продукти харчування і вакцини, особливо у віддалених районах, за найнижчою можливою ціною [53, с. 105].

Сучасний рівень інтеграції економічних систем різних країн обумовлює необхідність знаходження можливостей для подальшого вдосконалення механізмів регулювання зовнішньоекономічної діяльності господарюючих суб'єктів з метою підвищення їх конкурентоспроможності на зовнішніх ринках, одним з вагомих елементів такого регулювання є податкові інструменти [49, с. 12]. Відомим фактом, що позитивно впливає на транспортно-логістичну складову і розвиток, є полегшення проведення торгівельних трансакцій, які, за сприятливих умов, сприяють збільшенню національного доходу, зменшення рівня бідності, і таким чином сприяють економічному та соціальному розвитку.

Зростаюча кількість інструментів нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі на тлі скорочення митно-тарифного захисту безпосередньо впливає на процес поставки товарів, його вартість, швидкість і якість. В першу чергу це стосується обмежень, пов'язаних з участю держави у зовнішньоторговельних

операціях на різних етапах (виробництво товарів, збут, транспортування і т.д.). Дана група нетарифних заходів включає обмеження щодо перевезення іноземних товарів та іноземних перевізників, порядок розміщення державних замовлень, субсидії і дотації експортерам та ін. [43, с. 53].

Митні процедури та перевірки є найбільш значущими перешкодами для надання логістичних послуг, основними цілями яких є оперативне і надійне переміщення вантажу з найменшими витратами. Додаткові фактори, які можуть ускладнювати вихід на ринок і впливають на умови конкуренції включають в себе певні бар'єри крос-секторальних інвестицій та ліцензування певних видів діяльності у сфері надання логістичних послуг [42, с. 13].

Митні процедури визначаються як перешкода ефективному наданню послуг логістики і включають в себе обмеження на вагу і вартість поставок; вимоги до документації, які можуть бути основою в разі відсутності систем електронного обміну даними; обтяжливі вимоги інспекції; і кількості обмеження здійснення брокерських послуг іноземними фірмами. Процедури проходження митного очищення, в тому числі і процедура митного оформлення і огляду, є найпоширенішою перешкодою для надання іноземних послуг логістики. Крім того, митне оформлення і контроль є найбільш трудомісткою процедурою в повітряних і морських перевезеннях вантажу [54, с. 98].

Не менш важливим фактором з точки зору організації транспортно-логістичної системи є митні процедури і експортно-імпортні формальності адміністративного характеру. У цьому секторі уряди країн встановлюють особливі вимоги до оформлення зовнішньоторговельної документації і додаткові вимоги при проходженні митного оформлення, процедури митної оцінки, правила визначення країни походження товару і класифікацію товарів, вимоги по передвідвантажувальній інспекції та інші формальності. І хоча, один з способів надання логістичних послуг можливий через транскордонну торгівлю, як правило, провідні логістичні компанії встановлюють комерційну присутність на зарубіжних ринках з метою забезпечення надання комплексної послуги логістики на всьому відрізку ланцюгу постачання. Уряд може вплинути на комерційну присутність,

обмеживши іноземні інвестиції шляхом застосування певних обмежень щодо юридичних форм, частки власності, обклавши високими податками підприємства з іноземними інвестиціями, дублювання деяких вимог ліцензування, або може навіть обмежити міграцію або наймання основних співробітників. Такі заходи можуть бути застосовані горизонтально, зачіпаючи всіх постачальників послуг на ринку, або в конкретній галузі. Вимоги щодо створення спільних підприємств в партнерстві з місцевими компаніями для діяльності на ринках приймаючих країн можуть привезти до зменшення економічної ефективності новостворених компаній, оскільки місцеві фірми можуть бути менш досвідчені і ефективні, ніж іноземні компанії. Таке партнерство може знизити якість управління і контролю наданих послуг, збільшити витрати на логістичні послуги, що призводить до зменшення доходів іноземного партнера [43, с. 60].

Обмеження на пересування виробників логістичних послуг зазвичай приймають форму державного ліцензування імпорту робочої сили, яке пов'язане для місцевого імпортера як з проходженням бюрократичних процедур, так і з оплатою отримання відповідної ліцензії. Бар'єри в торгівлі логістичними послугами впливають на надання логістичних послуг і обумовлені також забезпеченням безпеки і захисту інтересів суспільного характеру певної допоміжної інфраструктури. З цих та інших причин, транспортні мережі в багатьох країнах традиційно контролюються державними чи приватними монополіями, що обмежують можливості приватних логістичних фірм в експлуатації транспортних мереж.

Для забезпечених активами логістичних фірм монопольні транспортні мережі чітко обмежують можливість експлуатувати свої транспортні мережі. Для незабезпечених активами логістичних фірм монопольне надання транспортних послуг призводить до скорочення вибору послуг і відсутності конкурентного тиску на ціни. У порівнянні з цим, в інших логістичних послугах, пов'язаних з таким, як управління транспортуванням і ланцюжком поставок консалтингових послуг, які менш суворо регламентовані і часто надаються малому і середньому бізнесу, відбувається посилення конкуренції [43, с. 54].

В останні роки логістичні фірми скористалися лібералізацією ринку транспортних послуг в односторонньому порядку, так як багато країн лібералізували і/або приватизували свої транспортні сектори з метою скорочення транспортних витрат і збільшення економічного зростання. Інші шляхи щодо лібералізації були проведені на двосторонній і багатосторонній основі в рамках міжнародних торговельних угод, в тому числі Генеральної угоди про торгівлю послугами (ГАТС) і двосторонніх угодах про вільну торгівлю [52, с. 47].

Отже, дієва система державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є одним з вагомих чинників забезпечення подальшого соціально-економічного розвитку нашої країни. У сфері міжнародної економічної взаємодії сьогодні зосереджені ключові можливості для вирішення завдання економічного зростання, модернізації національної економіки та переведення її на інноваційний шлях розвитку. Успішна реалізація даного напрямку потребує максимального використання потенціалу міжнародного економічного співробітництва, зокрема і за допомогою системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Подальший розвиток цієї системи повинен відбуватися на основі впровадження цілого комплексу організаційно-правових та технічних заходів, спрямованих на підвищення ефективності державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах подальшої інтеграції України у світову економічну систему. Слід наголосити, що в процесі зовнішньоекономічної діяльності відбувається узгодження інтересів її суб'єктів на всіх рівнях. Система державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності характеризується залежністю від зовнішніх чинників, піддається впливу економічних, геополітичних, соціальних змін, а реалізація регуляторної політики відбувається як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні.

Висновки до розділу 1

Отже, за результатами проведеного дослідження варто зробити відповідні висновки: досліджено генезис системи міжнародної торгівлі послугами. Проведено

дослідження міжнародної торгівлі послугами показало, що їй притаманна певна специфіка. Перш за все це пов'язано з тим, що послугам характерні різноманітні форми і сутність. Вони поєднуються в глобальний ринок, якому характерні не загальні риси, але загальні тенденції, які дають реальну можливість впливати на його функціонування на глобальному рівні навіть з урахуванням нових моментів в його розвитку. На сучасному етапі світовий ринок послуг регулюється на чотирьох рівнях: міжнародному, галузевому, регіональному та національному. Все це сприяє пришвидшенню темпів зростання сфери послуг як на внутрішньому ринку країн, так і на світовому ринку.

Обґрунтовано трансформування міжнародної торгівлі послугами в умовах глобалізації та цифровізації економіки. В умовах глобалізації світової економіки рівень соціально-економічного розвитку окремих країн значною мірою залежить від зовнішньоекономічного сектору. Зростають міжнародні обороти товарів і послуг, прискорюється рух капіталів і фінансових ресурсів. Характерною ознакою сучасного етапу розвитку світового ринку є випереджальні темпи зростання торгівлі послугами, що зумовлено стрімкими технологічними змінами, інтелектуалізацією праці, інформатизацією суспільних і виробничих відносин.

Проведено дослідження інструментів регулювання та розвитку міжнародної торгівлі послугами. Варто відзначити, що дієва система державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є одним з вагомих чинників забезпечення подальшого соціально-економічного розвитку нашої країни. У сфері міжнародної економічної взаємодії сьогодні зосереджені ключові можливості для вирішення завдання економічного зростання, модернізації національної економіки та переведення її на інноваційний шлях розвитку. Успішна реалізація даного напрямку потребує максимального використання потенціалу міжнародного економічного співробітництва, зокрема і за допомогою системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

РОЗДІЛ 2

АКТУАЛІТЕТИ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ У СФЕРІ ПОСЛУГ: ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА УКРАЇНСЬКІ ТРЕНДИ

2.1. Оцінка стану міжнародної торгівлі послугами у світі

Міжнародна торгівля це основна форма реалізації міжнародного поділу праці, який базується на виробництві товарів та послуг, продаж яких економічно вигідний для країни. Міжнародний поділ праці сприяє регулярному обміну товарами та послугами між різними країнам. До особливостей міжнародної торгівлі послугами належать: виробництво і споживання послуг відбувається одночасно, і цим відрізняється від продажу товарів; потребує на території іншої країни виробників послуг, або перебування споживача на території їх країни; тісно пов'язана з міжнародним рухом капіталу і робочої сили. Неможливо надати певний вид послуг без надання інших (транспортних, банківських, інформаційних та ін.); вищий рівень державного контролю та захищеності ніж у реалізації товарів; надмірне споживання іноземних послуг може становити загрозу національній безпеці і незалежності [64, с. 15].

Обсяг світової торгівлі у 2021 році досяг 28,5 трлн. дол. США, що на 25% більше, ніж у 2020 році. У четвертому кварталі 2021 року майже в усіх країнах імпорт та експорт перевищили допандемічний рівень. При цьому зростання торгівлі товарами в країнах, що розвиваються, було набагато вище, ніж у промислово-розвинених. У глобальному масштабі торгівля товарами зросла на 200 млн. і склала 5,8 трлн доларів США.

Торгівля послугами повернулася до рівня, який був до COVID-19, підвищилася на 50 млн торік і становила загалом 1,6 трлн дол. США. Загалом обсяг світової торгівлі досяг у 2021 році рекордного рівня – приблизно 28,5 трлн дол. США, що на 25 % більше, ніж у 2020 році та на 13 % більше у порівнянні з періодом до пандемії – 2019 роком.

Позитивна тенденція у міжнародній торгівлі у 2021 році була значною мірою зумовлена зростанням цін на сировинні товари, ослабленням пов'язаних із пандемією обмежень та відновленням попиту завдяки пакетам заходів стимулювання економіки. Структура попиту на послуги у країнах Європи представлена на рис. 2.1:

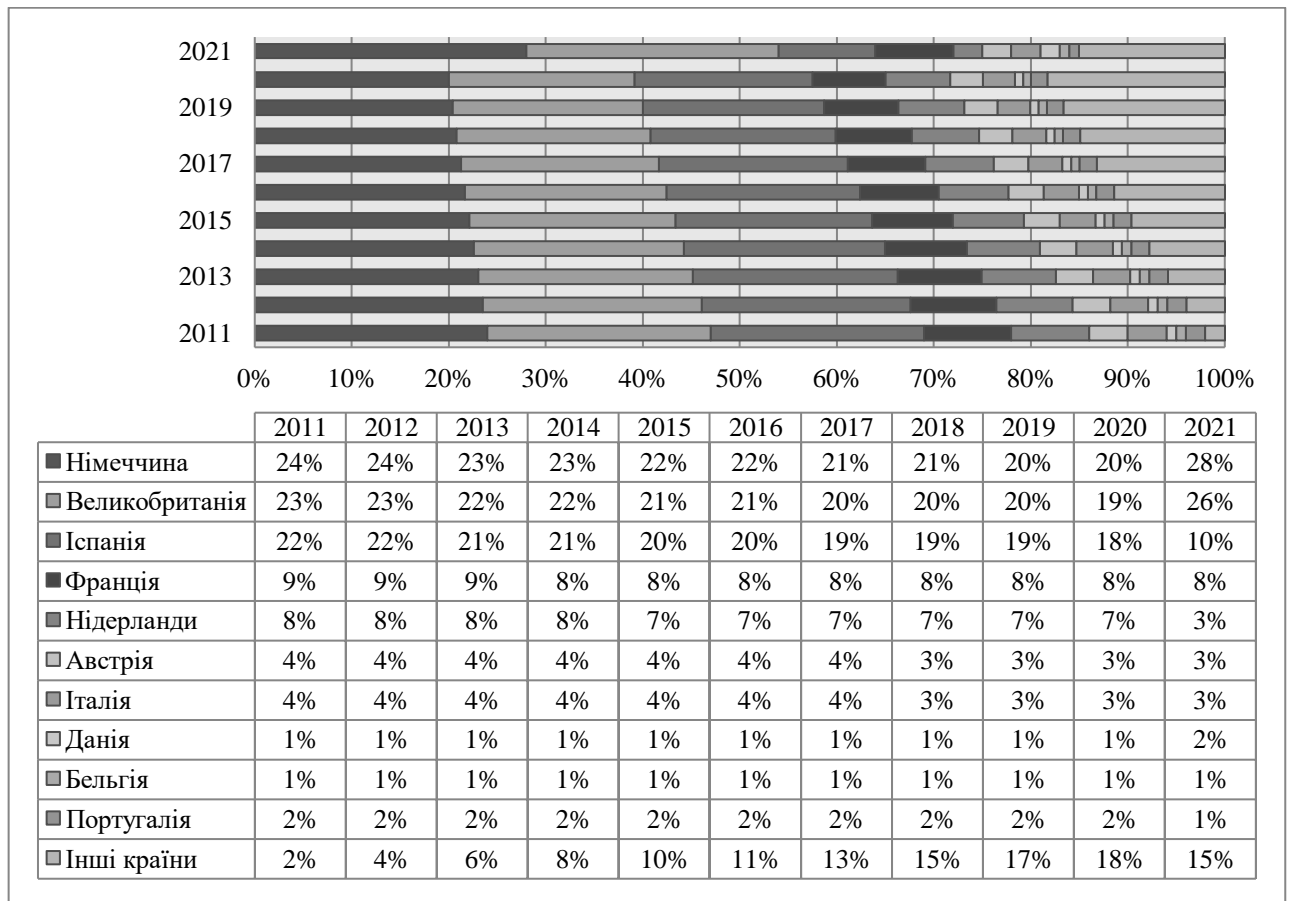

Рис. 2.1. Структура попиту на послуги у країнах Європи
упродовж 2011-2021 рр., %

Примітка. Складено автором на основі [98].

У 2021 році більшість розвинутих країн демонструють піднесення після спаду, викликаного заходами протидії пандемії. Їхнє головне завдання пов'язане з визначенням спрямованості та характеру економічного зростання в середньостроковій та довгостроковій перспективі, як у плані запобігання розворотам політики, що затьмарили десятиліття після глобальної фінансової кризи, так і в плані остаточного переходу до енергосистеми з нульовими викидами вуглецю

відповідно до цілей [98]. У торгівлі послугами шок від пандемії був гострішим, при цьому ключові сектори цієї широкої категорії, як і раніше, серйозно страждають від збоїв, пов'язаних з пандемією. Туризм, який становив до пандемії чверть загального обсягу торгівлі послугами і був найбільшим компонентом, у 2020 році впав до його десятої частини через спад у сфері поїздок і, як і раніше, переживає глибокий спад. За останніми оцінками, глобальні фінансові втрати становитимуть у 2020 році 2,4 трлн дол. США, за якими в 2021 році підуть ще 1,7-2,4 трлн дол. залежно від сценаріїв на частину року, що залишилася.

Упродовж 2021 р. в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, як і в 2020 р., спостерігалось найбільше зниження кількості іноземних туристів: за перші п'ять місяців 2021 року кількість туристів, що прибули з-за кордону, впала на 95% порівняно з тим же періодом два роки тому. Ситуація була трохи кращою в Північній Америці та Карибському басейні, хоча динаміка цих показників, як і раніше, вказує на зниження відповідно на 70% та 60%. Перспективи цієї галузі повільно покращуються, оскільки масова вакцинація на деяких ключових виїзних ринках разом із заходами щодо безпечного відновлення туризму вселила надії на його відновлення у деяких напрямках. Проте невизначеність залишається високою через нерівномірну вакцинацію та хвилі нових штамів, які в цілому зазвичай мають більший вплив на віддалені туристичні напрямки через ймовірність більшої асиметрії з точки зору санітарної ситуації та меншої узгодженості заходів забезпечення безпеки поїздок в умовах COVID-19. У зв'язку з цим майже половина всіх експертів передбачають повернення до рівня 2019 року лише у 2024 році чи пізніше [98].

Транспорт, на який припадає приблизно шоста частина торгівлі послугами, показав найнижчий рівень активності з 2010 року внаслідок падіння у 2020 році на 19%. На відміну від морського транспорту, про який йшлося вище, відносно криза, що добре пережила, якщо не говорити про більшість з 1,7 млн моряків торгового флоту світу, які опинилися на березі через пандемію, галузь повітряного транспорту, як і раніше, переживає глибокий спад із-за повільного поживлення пасажирських перевезень. У зв'язку з цим доходи авіакомпаній від пасажирських перевезень у

першому кварталі 2021 року знизилися на 74% порівняно з тим самим кварталом 2019 року. Навпаки, у сфері вантажних авіап перевезень спостерігається висока активність через затори на морському транспорті, що виникли в результаті пандемії, що перешкоджають своєчасній доставці дорогих вантажів. Раптовий попит на медичну техніку на початку пандемії та подальше зростання електронної торгівлі ще більше підтримали цей підсектор. У цій ситуації падіння прибутку авіакомпаній переобладнали пасажирські літаки на транспортні, намагаючись знайти способи обмежити свої фінансові втрати. Таке переключення на вантажні перевезення призвело до збільшення доходів від них у першому кварталі 2021 року на 50% порівняно з тим же кварталом попереднього року, хоча цього було недостатньо для компенсації різкого скорочення пасажиропотоку, що призвело до падіння загальних доходів на 65% [98].

На середину 2021 року деякі інші види торгівлі послугами залишаються у стані спаду. До них відносяться комерційні послуги, технічне обслуговування та ремонт, будівництво та, меншою мірою, особисті, культурні та розважальні послуги. Навпаки, послуги ІКТ, страхування, пенсійне забезпечення та фінансові послуги певною мірою виграли від наслідків пандемії, таких як активніше використання Інтернету через соціальне дистанціювання та перехід на віддалену роботу. Крім цих конкретних подій, у 2020–2021 роках міжнародна торгівля пережила найрізноманітніші збої. Деякі з цих збоїв все ще впливають на перспективи. Серйозні вузькі місця в ланцюжку постачання, які могли підвищити рентабельність перевезень, також збільшили напругу в ланцюжках постачання і, таким чином, у всій торгівлі. До початку 2021 року різко зросли тарифи на морські перевезення, широкого поширення набули надбавки, знизилася надійність обслуговування, зросли затори в портах і одночасно зросли затримки та час простою [98].

Зростання експорту та імпорту послуг для G20 оцінюється приблизно в 2,0% і 1,1% у першому кварталі 2022 року відповідно порівняно з попереднім кварталом і вимірюється в поточних доларах США. Попередні оцінки значно нижчі за показники експорту та імпорту в 6,2% і 3,1%, зафіксовані в четвертому кварталі

2021 року, що відображає слабку торгівлю в транспортному секторі Східної Азії та загальне уповільнення торгівлі послугами в більшості економік G20 (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка обсягу торгівлі послугами в світі, млрд. дол. США

Країна	3-й квартал 2020 року	4-й квартал 2020 року	1-й квартал 2021 року	2-й квартал 2021 року	3-й квартал 2021 року	4-й квартал 2021 року	1-й квартал 2022 року	2-й квартал 2022 року
Австралія	6 481,5	11 477,3	14981,2	15494,6	14153,5	7 042,3	2 006,6	13113,4
Австрія	3 588,8	1 917,5	-1 002,6	380,3	1 657,6	626,5	-210,6	1 310,9
Бельгія	1 155,1	2 501,8	1 685,5	2 392,9	3 137,4	-4 446,2	-4 744,7	-10342,5
Канада	-8 269,5	-3 446,9	254,2	-296,4	997,2	-108,7	2 093,3	2 109,1
Чилі	-710,7	-786,8	-4 408,0	-3 609,1	-5 655,9	-6 634,0	-7 685,6	-7 374,6
Колумбія	-2 017,4	-2 771,6	-2 944,1	-4 481,6	-4 785,4	-5 410,3	-5 074,5	-5 750,0
Коста-Ріка	-431,0	62,3	-422,0	-435,2	-543,6	-736,3	-845,8	-510,6
Чеська Республіка	4 724,0	-505,4	993,7	476,2	-2 057,8	-1 720,7	-2 785,2	-3 454,1
Данія	7 481,3	5 905,1	8 999,2	7 676,8	8 609,7	10 605,7	11 194,2	11 851,0
Естонія	-170,9	-931,9	-424,1	-577,9	-28,1	329,1	245,5	194,6
Фінляндія	-175,1	2 613,0	1 244,2	1 931,0	1 705,8	-2 824,9	-1 321,9	-2 825,3
Франція	-15708,7	-12 788,4	-4 438,9	15 963,6	9 530,9	-9 932,7	143,6	-2 992,9
Німеччина	84 811,4	81 474,0	82095,7	82617,4	85816,7	63483,7	43055,3	36425,7
Греція	-4 056,4	-2 628,2	-2 228,6	-4 042,7	-3 574,7	-4 613,1	-4 567,7	-1 434,4
Угорщина	663,6	102,9	6,5	-1 396,1	-3 234,4	-2 627,6	-3 527,8	-2 860,2
Ісландія	-60,2	225,4	-107,8	-121,4	23,6	-202,7	-222,4	-97,0
Ірландія	701,4	21 903,4	16 295,5	12 334,2	16981,5	25 729,9	14 897,4	7 346,5
Ізраїль	5 947,4	6 173,0	5 664,1	4 429,9	3 699,1	7 122,3	4 766,5	4 149,0
Італія	24458,4	25 736,7	21059,0	21374,1	17208,6	5 299,9	5 828,0	-5 894,2
Японія	34731,1	54 071,0	48331,2	40967,5	27038,9	24980,6	19548,9	10471,8
Корея	17938,2	34 436,2	28373,8	22746,8	19456,9	17725,2	22210,2	11663,7
Латвія	44,4	442,3	-243,5	-736,4	-576,4	-106,3	-723,0	-766,6
Литва	1 077,7	846,6	1 035,7	122,9	122,5	-474,6	-744,5	-776,0
Люксембург	1 601,1	2 453,6	-948,8	4 851,3	2 245,9	-2 021,8	1 000,9	223,5
Мексика	16121,7	15 392,6	-1 068,9	800,7	-3 653,5	-894,9	-2 151,4	-7 180,3
Нідерланди	13245,3	15 834,1	19 354,2	23 309,1	15 207,0	15 106,4	15 846,3	9 701,1
Нова Зеландія	-536,7	-1 501,2	-3 801,5	-2 340,3	-3 576,4	-4 742,3	-5 947,4	-4 629,5
Норвегія	1 469,6	1 590,0	9 410,7	13235,6	19884,4	28962,5	32421,6	32656,4
Польща	4 034,6	4 460,5	568,9	534,6	-3 730,8	-6 865,4	-8 404,6	-5 771,5
Португалія	-485,5	-699,9	-2,9	-814,2	-1 237,5	-896,7	-1 147,3	-630,6
Словацька Республіка	823,9	-206,8	253,2	-102,4	-1 670,6	-1 341,1	-2 627,2	-1 065,3
Словенія	981,0	1 536,9	1 365,2	377,9	439,1	190,8	108,5	-180,8
Іспанія	255,0	3 262,6	3 121,0	2 222,8	4 206,4	4 023,8	3 612,0	4 346,8
Швеція	8 724,4	9 748,4	9 424,7	8 766,7	7 220,5	8 642,4	4 141,9	3 160,5
Швейцарія	8 663,6	-12 324,6	6 859,7	17983,0	16938,7	17293,9	16682,8	14592,2
Туреччина	-10692,0	-9 440,8	-5 562,4	-1 009,1	-1 875,8	-5 782,3	-14805,1	-6 797,9
Об'єднане Королівство	-18076,3	-47 277,4	-17010,6	-9 690,0	-31868,0	-4 363,2	-58879,6	-42 400,1
Сполучені Штати	-171293,0	-188 702,0	-188740,0	-206402,0	-226 375,0	-224837,0	-282540,0	-251090,0
Єврозона (19 країн)	70141,9	95 886,0	119622,4	107540,2	80538,7	28024,1	19497,4	-39409,6
Європейський Союз – 27 країн (з 01.02.2020)	82173,4	145 719,6	141558,8	126360,0	82948,7	68525,6	9 834,6	-39846,3
G7	-69346,7	-90 933,0	-58449,3	-55465,8	-117650,7	-145477,4	-270750,6	-253370,6
ОЕСР - Всього	17041,3	20 155,3	48022,6	64935,1	-18162,1	-54417,9	-209152,8	-201507,9

Джерело: Офіційний сайт Світового банку. URL: <https://data.worldbank.org>

Варто відзначити, що у Північній Америці сповільнилася торгівля послугами. Експорт та імпорт у Сполучених Штатах у першому кварталі 2022 року зросли на 2,3% відповідно, при цьому надійні бізнес-послуги та фінансові послуги компенсували слабкі транспортні та комп'ютерні послуги. Експорт Канади (зниження на 1,3%) дещо знизився в усіх категоріях, особливо подорожі. Імпорт зріс на 2,3%, при цьому транспорт і подорожі зафіксували стійке зростання (зростання на 7,5% і 6,2%) [100].

Після кількох кварталів стабільного зростання сповільнення транспортних перевезень послабило торгівлю послугами в Східній Азії. В Японії експорт продовжив слабшати (зниження на 4,4%) через зменшення транспортних, комп'ютерних і бізнес-послуг, а імпорт зріс на 2,3%. Корейський експорт спостерігав помірне зростання (зростання на 1,6%), оскільки солідні ділові та транспортні послуги були частково компенсовані зниженням продажів комп'ютерних послуг і будівництва. Корейський імпорт не змінився. У Китаї експорт послуг зріс на 4,1%, що є найнижчим темпом за шість кварталів, тоді як імпорт зріс на 3,5%. Зняття обмежень на мобільність в Австралії призвело до зростання торгівлі послугами. Експорт зріс помірно (на 1,5%), тоді як імпорт зріс (на 9,5%) завдяки транспорту та подорожам [100].

У більшості європейських країн торгівля послугами сповільнилася. Експорт послуг у Німеччині та Італії зріс на 1,1% та 1,8% відповідно, тоді як імпорт залишився без змін (зростання на 0,4% для Німеччини та зниження на 0,8% для Італії). У Сполученому Королівстві експорт послуг скоротився на 1,3%, а імпорт різко скоротився (зниження на 11,5%). Навпаки, у зв'язку з зростанням надходжень від подорожей на 14,0%, експорт послуг у Франції зріс на 4,9%, тоді як імпорт зріс на 2,0%. Туреччина зафіксувала двозначне зростання експорту (зростання на 22,8%) та імпорту (зростання на 15,1%), що відображає високі пасажирські подорожі та транспортні послуги [100].

Отже, для сучасного світового господарства характерним є бурхливий розвиток сфери послуг. Для значної частини країн світу сфера послуг є однією із найважливіших і дедалі значніших складових економіки. Послуги є джерелом

довгострокового економічного зростання країн, причому для деяких з них – важливішим, ніж промисловість. Зростання ринку послуг у міжнародному масштабі пояснюється дематеріалізацією виробництва, інтелектуалізацією праці, інформатизацією господарських відносин, що збільшує споживання різних видів послуг.

2.2. Місце України на міжнародному ринку послуг: структура вітчизняного експорту та імпорту за видами послуг

Україна сьогодні є країною, що розвивається. Зовнішньоторговельна діяльність є важливим аспектом господарської діяльності країни та зарубіжних суб'єктів господарювання, оскільки побудована на основі різносторонніх взаємовідносин між ними. Сфера послуг посідає ключове місце в економіці України, та за різними підрахунками становила 23% від ВВП, 33% зайнятості населення та 17% податкових надходжень у 2019 році. Проте ситуація, яка склалася внаслідок пандемії Covid-19, та ті обмеження, які вона з собою принесла, не могли не вплинути на поточну ситуацію в сфері послуг. Серед основних загроз можна виділити [100]:

- втрата бізнесу;
- втрата клієнтської аудиторії;
- тривалий період відновлення бізнесу внаслідок втрати доходів у споживача;
- руйнування міждержавних комерційних відносин на попередньому прибутковому рівні та гальмування нарощування нових зв'язків.

Для детального аналізу змін внаслідок обмежувальних заходів розглянемо Додаток В. Варто відзначити, що % скорочення доданої вартості станом на 2021 рік за різними видами сфери послуг варіюється від 5% до 82%, де відповідно найбільш постраждала сфера громадського харчування та розважально-культурна сфера. Відповідно скоротилась кількість вакантних місць роботи в сфері послуг.

Отже, ключовим викликом для сфери послуг є ефективне пристосування до умов сьогодення, тому й так важливо сформулювати шляхи адаптації сфери послуг до

умов пандемії. Відповідно для цього дослідження було обрано п'ять ключових сфер послуг України, на роботу яких має значний вплив обмежувальні карантинні заходи і що, відповідно, найбільше постраждали:

- розважально-культурні сфера – робота кінотеатрів, виставок, спорт залів повністю або частково припинена;
- туризм – тривалий простій транспорту, втрата роботи працівників та перспективи банкрутства більшості авіакомпаній у світі;
- сфера громадського харчування – введення безпосереднього обмеження на роботу цієї сфери, можлива робота лише шляхом доставки клієнтові;
- індустрія краси – падіння рівня відвідувачів понад на 50%;
- освіта – перехід на дистанційне навчання.

Питання вже не в тому, щоб заробити стільки ж скільки до введення карантинних заходів, а в тому, як мінімізувати свої «карантинні» збитки. Далі розглянемо детальніше кожен сфер та можливі шляхи адаптації до нових умов.

У табл. 2.2 відображено обсяг експорту послуг України впродовж 2017-2021 років.

Таблиця 2.2

Обсяг наданих послуг України впродовж 2017-2021 років, млрд. дол. США

Показник	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік
Обсяг наданих послуг України, млрд. дол. США	11,79	11,90	15,60	11,50	12,30
Абсолютне відхилення відносно попереднього року, млрд. дол.	-	0,11	3,70	-4,10	0,80
Відносне відхилення відносно попереднього року, %	-	0,97%	31,09%	-26,28%	6,96%

Примітка: складено автором на основі [97]

На основі даних табл. 2.2 можна зробити висновок, що у 2019 році відбуло стрімке зростання експорту послуг – на 3,7 млрд. дол. США більше ніж в попередньому році. Проте у 2020 році спостерігається зменшення експорту послуг на 4,1 млрд. дол. США, причиною стала пандемія, яка була поширена у всьому світі.

З часів проголошення незалежності одним із головних аспектів зовнішньоторговельної діяльності України стало формування торгового режиму із подальшою інтеграцією до світового господарства. Зовнішня торгівля є системою економічних взаємовідносин між державами, основне завдання якої полягає у вивезенні та ввезенні послуг та товарів. До об'єктів зовнішньої торгівлі відносяться: сировина, готова продукція та напівфабрикати; послуги: страхові, транспортні, міжнародний туризм, посередницькі послуги; продукти інтелектуальної власності: ліцензії, патенти, фірмові знаки; будівельні операції тощо.

Географічна структура зовнішньої торгівлі послугами у 2021 році представлена Додатку А. Зменшення експорту товарів відбулося до країн: Африки – на 18,6%; СНД – на 12,1%; Європи – на 10,4%. Збільшення експорту товарів відбулося до країн: Азії – на 19,9%; Австралії та Океанії – на 13,8%; Америки – на 5,5% [78]. Структура зовнішньої торгівлі послугами у 2021 році представлена Додатку Б.

В табл. 2.3 відображено обсяг імпорту послуг України на впродовж 2017-2021 років.

Таблиця 2.3

Обсяг імпорту послуг України протягом 2017-2021 років, млрд. дол. США

Показник	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік
Обсяг послуг, млрд. дол. США	5,47	5,8	6,9	5,7	7,01
Абсолютне відхилення відносно попереднього року, млрд. дол. США	-	0,33	1,1	-1,2	1,31
Відносне відхилення відносно попереднього року, %	-	0,87%	5,92%	-17,39%	22,98%

Джерело: [97]

Аналізуючи дані табл. 2.3 варто відмітити, що впродовж 2017-2019 років обсяг споживання послуг щорічно зростав, у 2020 році відбулося зменшення обсягу імпорту послуг на 17,39%, у 2021 році імпорт послуг до України становить 7,01 млрд. дол. США, що на 22,98% більше попереднього року. Незважаючи на

зменшення імпорту у 2020 році, протягом аналізованого періоду обсяг споживання зріс на 1,54 млрд. дол. США.

Зовнішня торгівля надає державам можливості спеціалізуватися на тих видах діяльності, у яких вони мають конкурентні переваги, що призводить до дисциплінування вітчизняних товаровиробників, обумовлює зростання продуктивності праці. Зовнішня торгівля сприяє задоволенню суспільних потреб, покращенню конкурентоздатності національних економік, стимулює зростання рівня життя населення країн, котрі беруть в ній участь. На ефективність зовнішньоторговельної діяльності має вплив державна політика, оскільки саме вона регулює умови проведення політики та використовує відповідні інструменти державного впливу.

У 2021 р. негативне сальдо склало 4727,5 млн. дол. (у 2020р. також негативне – 5144,3 млн. дол.). Коефіцієнт покриття експортом імпорту становив 0,94 (у 2020 р. – 0,91). Зовнішньоторговельні операції проводились із партнерами із 235 країн світу. У 2020р. експорт послуг становив 11167,1 млн. дол. США, або 71,5% порівняно із 2019 р., імпорт – 5209,2 млн. дол., або 75,0%. Темпи зростання (зниження) експорту послуг в Україні представлено на рис. 2.2:

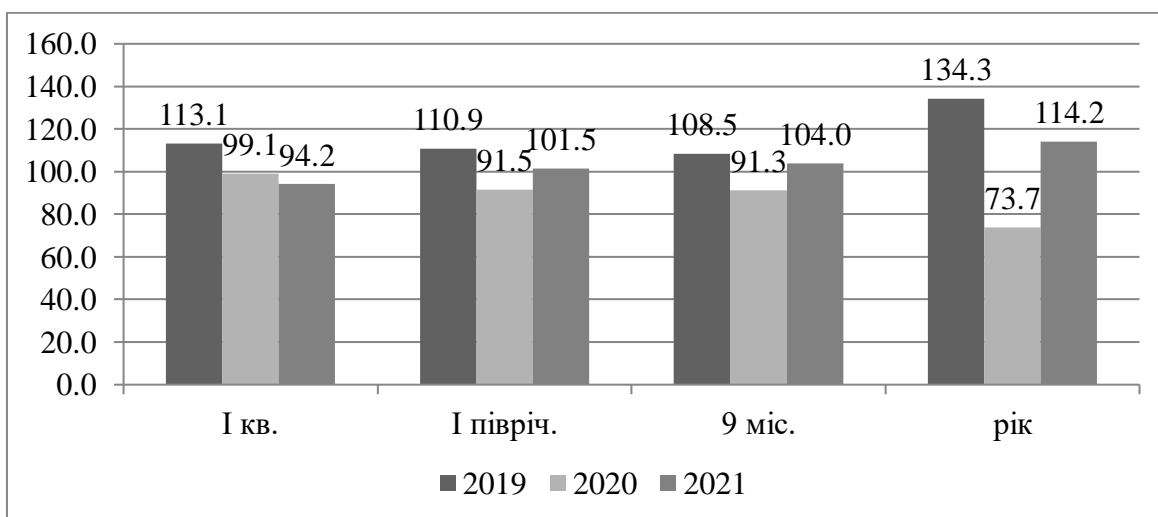

Рис. 2.2. Темпи зростання (зниження) експорту послуг в Україні (у % до відповідного періоду попереднього року, наростаючим підсумком).

Примітка. Складено автором на основі [97]

У 2021р. експорт послуг в Україні становив 13156,5 млн. дол. США, або 114,2% порівняно із 2020р., імпорт – 7593,4 млн. дол., або 132,9%.

У 2020 р. позитивне сальдо становило 5957,9 млн. дол. США (у 2019р. також позитивне – 8686,7 млн. дол.). Коефіцієнт покриття експортом імпорту склав 2,14 (у 2019р. – 2,25). Зовнішньоторговельні операції проводились із партнерами із 220 країн світу. Темпи зростання (зниження) імпорту послуг в Україні представлено на рис. 2.3.

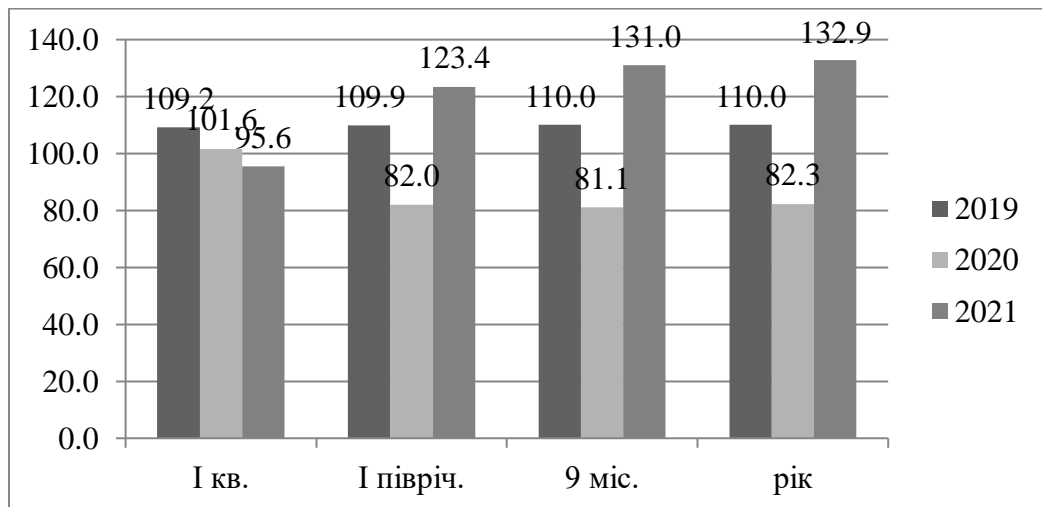

Рис. 2.3. Темпи зростання (зниження) імпорту послуг в Україні (у % до відповідного періоду попереднього року, наростаючим підсумком).

Примітка. Складено автором на основі [97]

У 2021 р. позитивне сальдо становило 5563,1 млн. дол. (у 2020р. також позитивне – 5808,7 млн. дол.). Коефіцієнт покриття експортом імпорту склав 1,73 (у 2020 р. – 2,02). Зовнішньоторговельні операції проводились із партнерами із 220 країн світу.

Незважаючи на стійкий від’ємний рівень сальдо торговельного балансу, спостерігається тенденція до його зростання (рух до нульового, або й до позитивного рівня) сальдо торговельного балансу. Для більш повного дослідження експортної позиції видається доречним з’ясувати, у які держави Україна найбільше експортує вже сьогодні (рис. 2.4).

З огляду на вказаний графік, на нашу думку, видається доречним скорегувати політико-економічний вектор на більш тісну співпрацю з Китаєм. Важливе місце для України в торговельних відносинах належить, також, країнам ЄС.

Зростання ринку послуг в міжнародному масштабі пояснюється дематеріалізацією у виробництві, інформатизацією відносин, інтелектуалізацією праці. Значне місце у платіжному балансі України займає її зовнішньоекономічна діяльність. У сфері експорту послуг спостерігається позитивне сальдо, і це враховуючи високий рівень вимог та стандартів споживчого ринку Європейського Співтовариства.

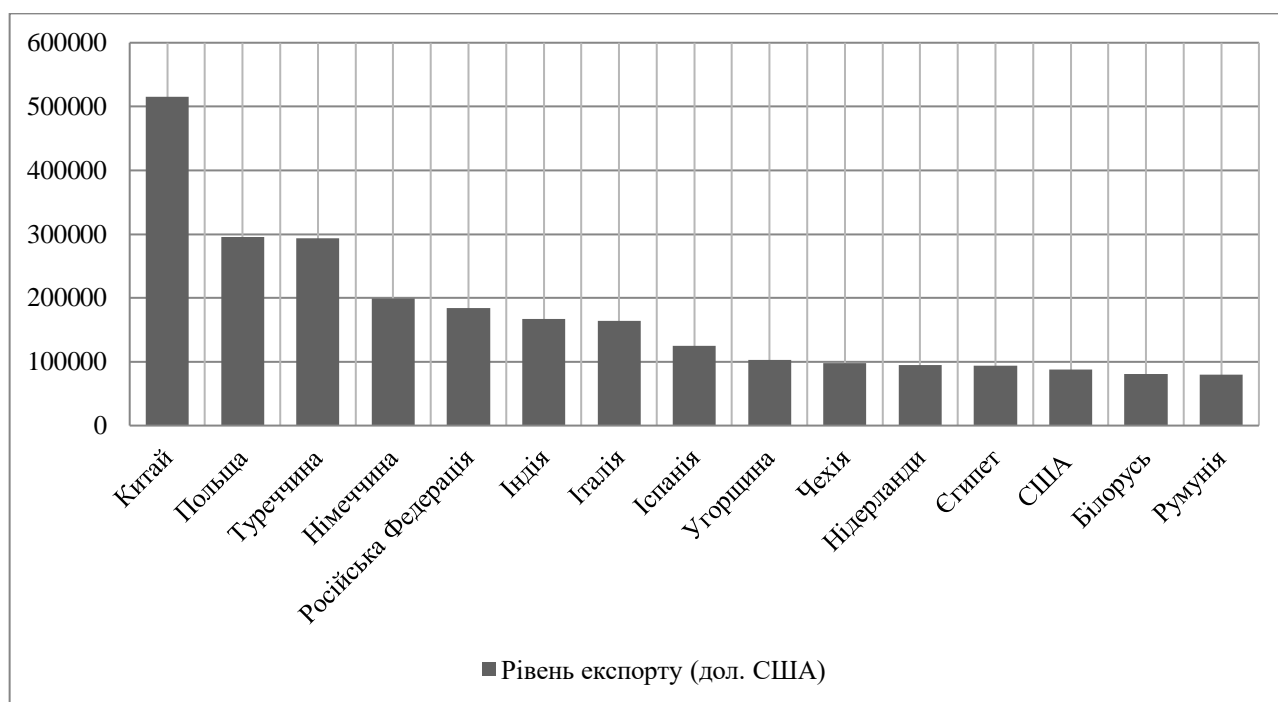

Рис. 2.4. Географічна структура експорту послуг станом на 31.12.2021 р.
в Україні

Примітка. Складено автором на основі [97]

За останнє десятиріччя скоротилася частка Росії в експорті послуг (ці послуги – переважно транзит природного газу) та виросла частка США. Загалом, як бачимо на рис. 2.5, Україна експортує дрібні обсяги послуг до багатьох країн світу (понад 140 країн у 2021 році, на графіку показані лише 20 найбільших). Привертає увагу зростання частки ОАЕ до 3,1% у 2021 році порівняно з 0,4% у 2011 році. Натомість

Віргінські острови та Панама, до яких у 2011 році було спрямовано 3,3% послуг з України, у 2021 році «випали» з двадцятки.

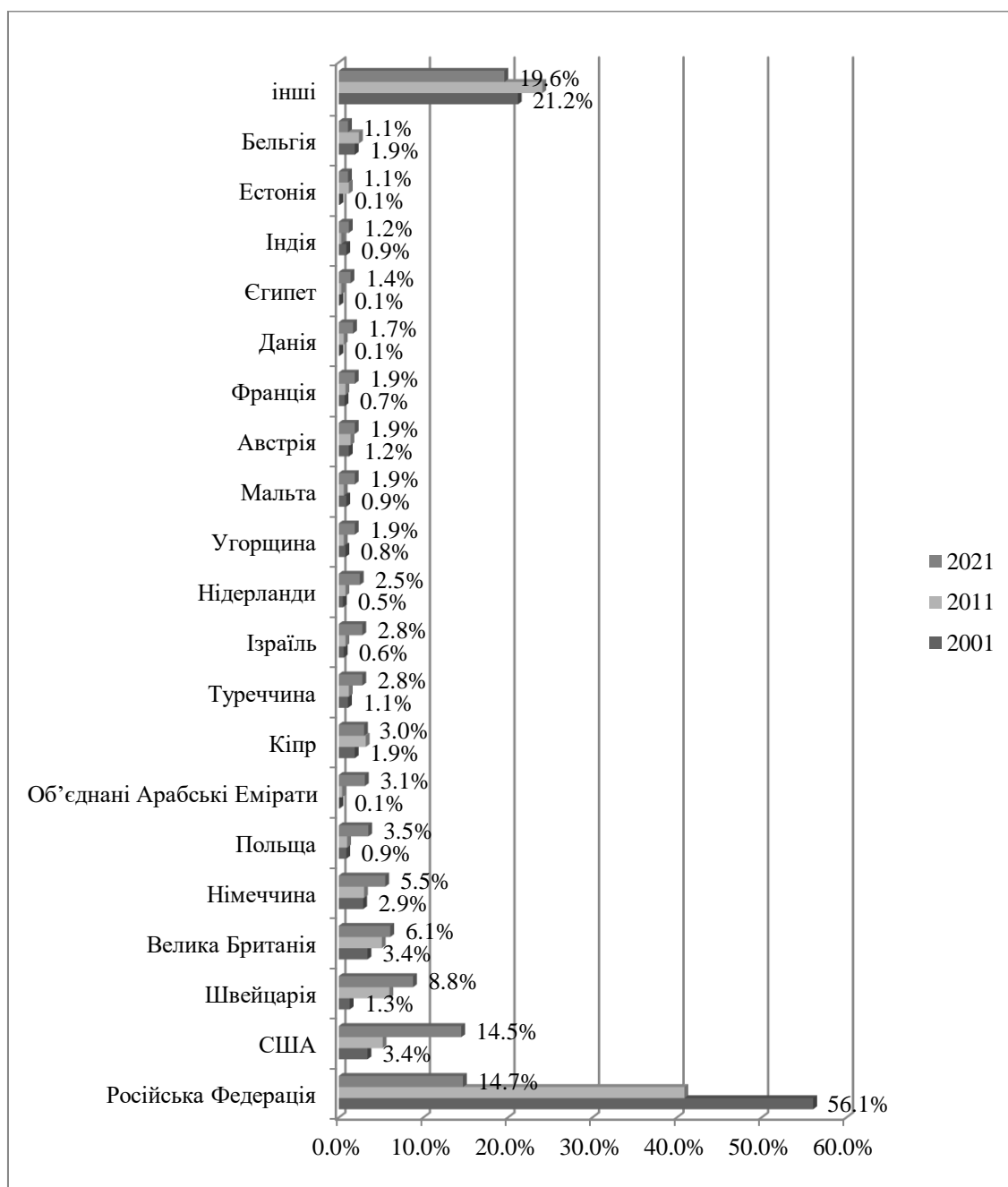

Рис. 2.5. Експорт послуг за країнами, % загального обсягу.

Примітка. Складено автором на основі [97]

Структура імпорту послуг значно змінилася за 20 років, які ми розглядаємо. Так, у 2001 році доволі значні обсяги послуг Україна імпортувала з Канади, Бельгії та Кіпру (наразі не входять до двадцятки). Угорщина та Ізраїль були у двадцятці

найбільших постачальників послуг до України у 2001 та 2011 роках, але не в 2021. На графіку ми бачимо, що Туреччина значно наростила продаж послуг українцям (це переважно туристичні послуги), частки США та Британії змінюються, а частка Німеччини залишається сталою на рівні 6-7%. Безумовно радує скорочення імпорту послуг з РФ. Минулого року 42,5% усіх послуг українці купили в країнах ЄС (рис. 2.6).

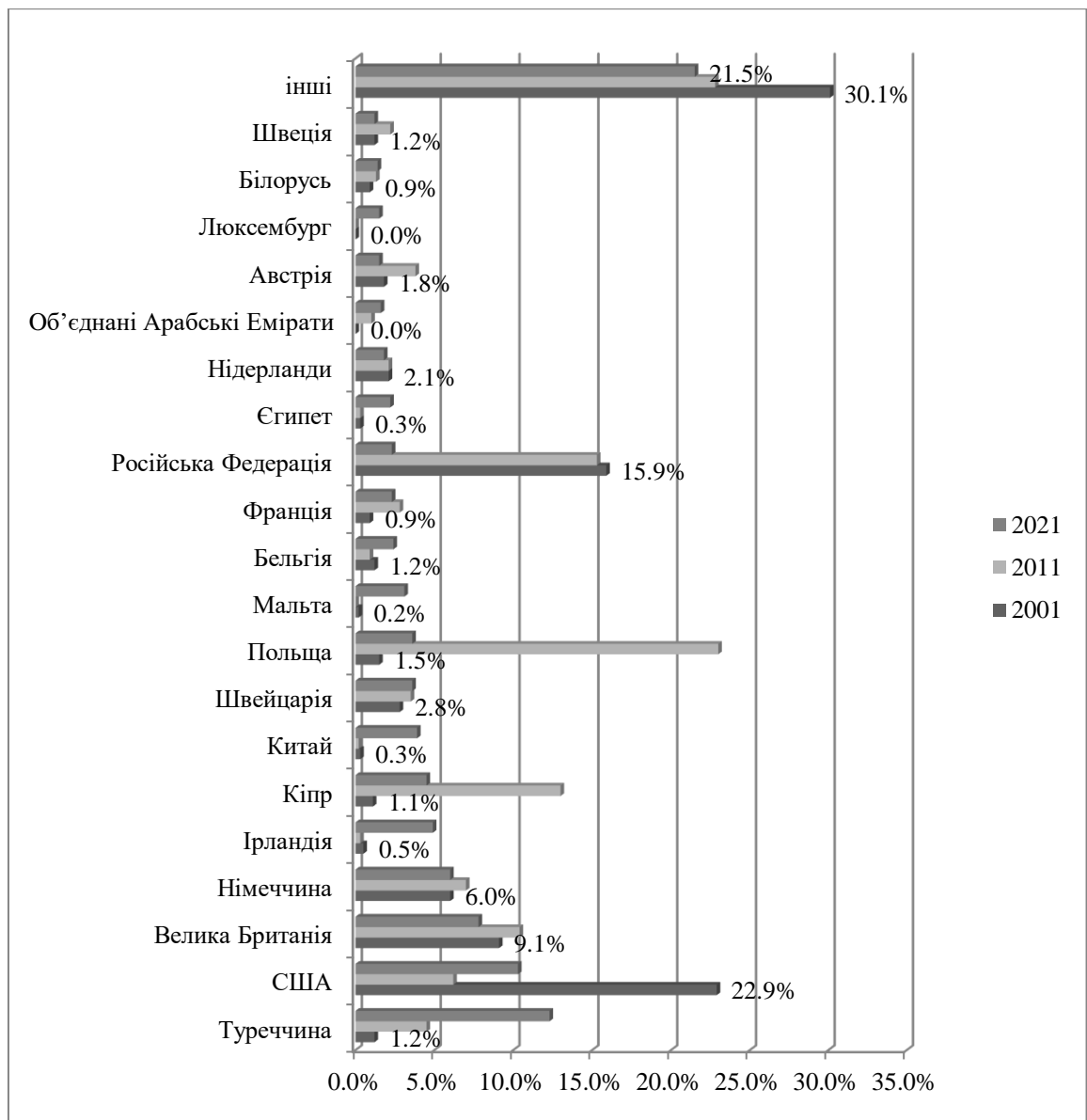

Рис. 2.6. Імпорт послуг за країнами, % в загальному обсязі.

Примітка. Складено автором на основі [97]

Розглянемо тенденції розвитку ринку послуг в Україні за певними сферами. Зокрема, в українській економіці експорт ІТ-послуг перевищує 5 млрд. дол. США на рік, що є більшим за об'єми експорту транспортних послуг та мінеральних продуктів. Загалом ІТ-сектор займає більше 8% національної економіки і характеризується як постійно зростаючий. Навіть у кризовому 2020 році експорт зріс на 853 млн. дол. США, що означає ріст на 20% за рік [78]. Взагалі, український ринок ІТ є надзвичайно активним та конкурентоспроможним. Він характеризується високим професіоналізмом фахівців, схильністю та бажанням до автоматизації, ціною привабливістю для замовників, високою якістю продуктів, що випускаються [52, с. 107]. Однак, незважаючи на позитивні тенденції та оптимістичні прогнози, українська ІТ-галузь має низку проблем, які можуть стати критичними перешкодами в подальшому. По-перше, неактуальне законодавство в сфері ведення бізнесу, оподаткування та трудових відносин. По-друге, майже повна орієнтація на експорт послуг без особливої уваги до розробки якісних внутрішніх продуктів. По-третє, відсутність кваліфікованого кадрового забезпечення. Українські виші не мають освітніх програм, які б відповідали сучасним вимогам для роботи в українських ІТ-компаніях [47, с. 238].

Розважально-культурна сфера. Спорт зали, кінотеатри, торгові центри, виставки, концерти та інше – безпосередньо з початку карантинних обмежень в березні 2020 року, з поперемінним послабленням та навпаки помітно відчували збитки, які вже за підрахунками оцінюються в понад 300 млн. грн. А це ще не кінець. Відвідуваність має негативний спад, відповідно прибутки мінімальні, а витрати на утримання лише ростуть. Серед можливих рішень слід виділити: створення віртуальних кіно-залів та театрів, куди бажаючі зможуть потрапити за посиланням, онлайн йога/фітнес і тд. з персональним тренером, онлайн візити музеїв та виставок, де за плату, ти зможеш насолодитися витворами мистецтва (наприклад онлайн портал WOMO), онлайн концерти (Тіна Кароль та Дан Балан) і т. д.

Туризм. На кінець 2020 року збитки в сфері туризму для країни склали понад 1 млрд. дол. Хоча для України частка в'їзного туризму не значна, проте внаслідок

затяжних карантинних обмежень збитки вже підходять до відмітки в 3-6 млрд. дол. Особливо страждає українська мережа закладів гостинної сфери, де понад 80% якої становлять ФОПи малого бізнесу, а тому мають мало шансів на виживання [3]. Зміна в сфері туризму викликала певні цікаві тенденції, зокрема хоча починаючи з березня 2020 року, коли ситуація з короно вірусом ще була не до кінця зрозумілою туристичні фірми намагалися продати путівки хоч за які небуть гроші, то зараз, ситуація кардинально змінилась, не дивлячись на понижений попит, подорожувати стало в рази дорожче, це справедливо як і для внутрішнього так і для зовнішнього туризму.

Наступною тенденцією є часткова переорієнтація на внутрішній туризм, і взагалі 2020 рік був визначений роком сільського туризму. Експерти зазначають, що внутрішній туризм хоча і зріс, але це явище не може бути на постійних засадах, хоча цікаво розглянути таку статистику представлену компанією Vodafone Україна, що порівнює мобільний трафік у 2019 році та в 2020 році.

Ще одним трендом 2020 року – став тренд подорожувати на автомобілі, а також самостійно організовувати маршрут, а не купувати готовий тур all in collusive. Серед найбільш популярних напрямків туризму є Турція, Єгипет, Албанія, Занзібар та інші. Зараз з поступовим послабленням деякі країни відкривають кордони, зокрема Греція анонсувала початок прийому іноземних туристів з травня.

Сфера громадського харчування. Здавалось би – доставка – ось і рішення, але потрібно відзначити, що відсоток закладів, орієнтованих на доставку, в Україні невеликий. Левова частка ресторанів і кафе отримували основний прибуток саме завдяки обслуговуванню клієнтів в залах. Якщо порівняти обороти працюючого ресторану і доставки – то вона ніколи не була більше 20%, а зазвичай навіть 10-15%. Причому на сьогоднішній день її обсяги не вирости, а залишилися приблизно на тому ж рівні. Переважна більшість закладів так і не змогли переорієнтуватися на доставку. Згідно з дослідженням компанії Poster, яка допомагає підвищити ефективність роботи кафе та ресторанів, близько 63% – 2500 закладів громадського харчування припинили роботу вже після 2 тижнів карантину [98]. Багато маленьких кафе просто не витримали та закрилися, та навіть розвинутим мережам ресторанів

та кафе довелося задуматися про припинення роботи деяких своїх закладів, особливо тих, що розташовані в food-зонах торгово-розважальних центрів. У холдинг, зокрема, входять такі відомі заклади та мережі, як «Сушія», il Molino, CITY ZEN, TBILISO, Sam's Steak House та інші. Сьогодні більшості цих закладів доводиться дуже складно. Адже навіть для організації доставки – потрібно запускати практично весь ресторан. А це значить – плата за електрику, забезпечення трансферу співробітників, питання оренди. Також слід зазначити, що звичайна доставка була адаптована в нову послугу – безконтактна доставка.

Головна характеристика: забезпечення кур'єрів усіма можливими засобами захисту: рукавичками, масками, засобами дезінфекції. Щоб збільшити кількість замовлень ресторани, кафе та інші заклади громадського харчування активізують свою присутність у соціальних мережах – масова реклама в Instagram Facebook та You Tube, система знижок і конкурси. Ще одним з цікавих рішень є проект, який я умовно називаю «приготуй сам». Наприклад, ви вирішили замовити піцу, але замість того, щоб замовити в ресторані вже готову, ви можете обрати варіант «приготуй сам». Тобто ви купуєте в цьому ж вашому улюбленому ресторані набір-заготовку, що складається з тіста або вже готової основи для піци та усіх необхідних інгредієнтів та приправ плюс за спеціальним QRкодом інструкція. Це допоможе компанії зменшити витрати електрики, вирішить питання з транспортом для персоналу (хоча б частково) та інше.

Індустрія краси. Втрати перукарень на початок карантинних обмежень лише від обслуговування приблизно 7 млн. чоловіків, які записались на стрижку, за місяць становлять 570 млн. Якщо до цієї суми додати ще аналогічну послугу в перукарні для жінок, то вийде понад один мільярд на місяць, а це лише підрахунки для перукарень. А як ми знаємо, індустрія краси має надзвичайно широкий спектр послуг, більшість з яких зробити самостійно просто не можливо. Починаючи з березня індустрія краси майже завмерла. Салони закриті, майстри склали інструменти. Попри штрафи, деякі майстри манікюру все ж ризикують приймати клієнтів.

Пояснюють це єдиним джерелом доходу, а також важливістю деяких процедур. Ситуація через рік звісно трішки покращилась, зокрема зараз салони краси та перукарні приймають клієнтів за переднім записом. Але звісно, все ще несуть втрати. Одним з напрямків переорієнтації діяльності є відкриття онлайн шкіл/курсів візажу/зачісок і тд. Ще гарною ідеєю є заготівки, які клієнт зможе придбати для різного роду косметичних процедур: пілінг/маски/набір для зняття гель-лаку і тд. В умовах послаблення карантину можна ввести послугу – виїзд до клієнта. Також більшість салонів та перукарень перейшли в режим роботи за попереднім записом.

Освіта. На відміну від попередніх галузей сфери послуг, сфера освіти знайшла вихід. Кирил Бігай, засновник та голова Preply.com, зазначає, що популярність онлайн-навчання в умовах загального карантину зростає, і це лише якщо подивитися на статистику використання ресурсів самоосвіти. Особливо популярним є вивчення іноземних мов онлайн [95].

На платформі Дія, цифрова освіта вже зареєстровано понад 50 тисяч українців. Хоча й є значні нарікання на онлайн освіту в школах, проте дана сфера за рік змогла переорієнтуватися на онлайн навчання. Онлайн освіта використовує безліч можливостей, зокрема платформа Moodle, Zoom конференції, шкільний сервер – Aquarius, відео заняття по телебаченню для школярів, google клас та інші.

Отже, якою українська економіка буде після виходу з карантину частково залежить від того, як бізнес використовуватиме антикризові можливості. Звісно, загальне питання вже не в тому, як заробити більше, а в тому, як мінімізувати свої «карантинні» збитки, а для деяких фірм – єдиний спосіб вижити. Ось що цікаво: навіть в нинішні непрості часи багато хто з них демонструють турботу про клієнта. Адже карантин колись закінчиться, а добре ім'я дозволить швидше вийти з його наслідків.

Можна виділити наступні креативні шляхи виходу з кризи сфери послуг:

- нові способи оплати та доставки;
- розширення використання SMM Marketing + креативні форми (вплив на емоційний інтелект потенційного споживача);

- ефективні комунікативні технології у тому числі Digital;
- інноваційні технології роботи зі споживачем задля втримання частки ринку і завойовування нових часток ринку;

- розширення форм міжнародної торгівлі при взаємодії суб'єктів.

Також, як підсумок проведеного аналізу, хочу виділити наступні кроки, які вже допомагають, та можуть допомогти малому та середньому бізнесу сфери послуг пережити карантин, та відновити свою роботу:

- цікавим методом підтримки держави малого та середнього бізнесу є зміни в системі сплати ЄСВ, тобто з 1 січня 2021 року фізичним особам підприємцям дозволяється не сплачувати ЄСВ за себе якщо прибутки за даний звітний період відсутні. Це певним чином допомагає сфері послуг залишитися на плаву.

- створення сприятливих умови для доступного кредитування малого та середнього бізнесу – на початку 2020 року в рамках програми доступних кредитів була скоригована ставка кредитів від 5 до 7 відсотків для малого та середнього бізнесу. І хоча спочатку ця програма мала на меті допомогти в розвитку бізнесу, то вже з середини 2020 року – ціль стала інша, а саме допомогти відновитися та адаптуватися під нові умови світу;

- безвідсотковий кредит тим, хто закривається із ініціативи держави (наприклад, «Мультиплекс»), щоб вони змогли пережити цей період;

- розширення повноважень місцевої влади задля підтримки малого та середнього бізнесу. За прикладом інших країн, видно, що завдяки місцевому самоврядуванню влада може створити сприятливі умови для підтримки місцевого бізнесу, зокрема впливаючи на ставки місцевих податків. Наприклад, зменшення податкового навантаження на власників торгових центрів, якщо ті йдуть на зустріч їхнім орендарям під час карантинних обмежень хоча б на 50% [95].

Карантинні обмеження через пандемію Covid-19 стали стресом для економіки, причому чи не найбільший удар отримали сфера послуг та торгівля, не пов'язана з продовольством, визнає більшість експертів. Реальний вплив цієї сфери на економіку світу є більшим, ніж її частка у ВВП, відтак стрес для сфери послуг

матиме комплексні наслідки, ось чому так важливо компаніям сфери послуг адаптувати свою діяльність до нових умов міжнародної торгівлі.

Попри COVID-кризу, яка торкнулася майже всіх бізнесів і галузей, експорт українських ІТ-послуг продовжив зростати. У 2020 році його кількість досягла рекордних 6,8 млрд доларів (у 2016 році було лише 1,98 млрд доларів). Частка ІТ-послуг в українському експорті послуг досягла 37% [96].

Український ІТ-ринок помітний не лише через обсяг експорту, а й у зростаючій кількості талантів. У 2017 році в країні налічувалося 157,7 тис. спеціалістів. У 2021 році ця кількість сягнула 285 тисяч (Асоціація ІТ Ukraine).

За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, 50% українських ІТ-послуг експортується до США та 35% – до Західної Європи (включаючи Великобританію та Північні країни).

Згідно з останнім звітом Асоціації ІТ Ukraine, ІТ-сектор в Україні може досягти 14,9 мільярдів доларів США до 2025 року за базовим сценарієм (21,6% CAGR) [96].

Україна також була привабливою країною для інвестицій, які щороку приносять 300-700 мільйонів доларів США. Найбільше угод стосується стартапів (стадії Seed і Pre-seed), але фінансово великі угоди зазвичай укладаються з великими компаніями, такими як GitLab, Grammarly, People.ai та іншими.

«Діджиталізація та розвиток ІТ-сфери є одними з пріоритетів для нашого Міністерства. Ми поставили собі за мету за три роки подвоїти частку ВВП ІТ-сектору в Україні до 10%. І ми впевнено рухаємося в цьому напрямку», – Олександр Борняков, заступник міністра цифрової трансформації з питань розвитку ІТ [96]. За ці роки Україна покращила свій міжнародний імідж. Країна піднялася на сім позицій, посівши 64 місце в рейтингу Doing Business 2020, наданому Групою Світового банку;

Moody's Investors Service підвищило рейтинг України з Caа1 до В3 у 2020 році після того, як країна пом'якшила проблеми з фінансуванням у найближчій перспективі та оголосила про нову програму фінансування з Міжнародним валютним фондом. У серпні 2021 року Fitch підтвердило прогноз рейтингу В для

України. Україна входить до 50 кращих економік зі 132 за Глобальним індексом інновацій 2021. Показники країни оголошені такими, що перевищують очікування щодо поточного рівня розвитку. Українська економіка посідає 1 місце в категорії «Наука і технології» Індексу доброї країни [96].

Нарешті, українські ІТ-компанії, в тому числі СНІ Software, зацікавлені в безперервній робочій діяльності – для цього вони створюють детальні плани на випадок надзвичайних ситуацій. Такі документи зазвичай включають кілька екстрених сценаріїв переміщення співробітників [96].

Після пандемії ІТ-бізнес в Україні успішно створив інфраструктуру віддаленої роботи та оснастив співробітників необхідними інструментами та пристроями. Плани переїзду та дистанційна культура роблять ІТ-бізнес дуже адаптивним до можливих ризиків.

Протягом останніх восьми років ІТ-компанії згуртувалися, щоб створити позитивний портрет України на міжнародній арені. Цифри, які ви щойно побачили, це лише початок значного прогресу – до цього прагне вся країна, в тому числі тисячі ІТ-компаній [96].

Незважаючи на напругу та невизначеність, український ІТ-бізнес продовжує розвиватися навіть під час пандемічної кризи. Успішно створені інфраструктури віддаленої та гібридної роботи зробили компанії більш загартованими в контексті політичного та економічного дисбалансу. Ніхто не знає, що чекає попереду, але ми готові надавати найкращі послуги, збільшувати обсяги експорту та об'єднувати зусилля перед лицем неоднозначності.

За даними Національного банку України, обсяг експорту комп'ютерних послуг за перше півріччя 2022 року становить 3,74 млрд доларів, що на 23% більше, ніж за аналогічний період минулого року. Це майже 110 млрд грн надходжень в економіку України. При цьому сума сплачених ІТ-галуззю податків і зборів у першому півріччі склала 32,6 млрд грн [96].

З початку 2022 року, незважаючи на війну, національна ІТ-індустрія стабільно розвивається. Галузь активно благодотворює Збройні Сили України та гуманітарні проекти, вчасно сплачує податки та зберегла позиції на міжнародному ринку.

Експортна ІТ-галузь витримала виклики, продемонструвавши стійкість і продовжує підтримувати економіку України. Однак показники експорту за червень свідчать про зниження темпів зростання порівняно з двома попередніми воєнними місяцями. Ймовірними чинниками таких тенденцій стали травневі зміни у валютній політиці Національного банку України, невизначеність термінів впровадження нових процедур щодо можливості бронювання ІТ-фахівців та їх тимчасового виїзду за кордон. Вітчизняна ІТ-індустрія все ще зберігає значний потенціал для зростання. Однак, якщо критично важливі проблеми не будуть вирішені в найближчі тижні, ми, імовірно, побачимо регрес уже в наступних звітних періодах. – наголошує виконавчий директор Асоціації Костянтин Васюк [96].

Асоціація ІТ Ukraine – найбільша спільнота ІТ-компаній, що об'єднує понад 120 компаній та понад 82 000 українських ІТ-фахівців. Асоціація поєднує інтереси бізнесу, влади та міжнародних партнерів для розвитку ІТ-індустрії в Україні. Разом із компаніями-учасниками, ІТ-кластерами та партнерами захищає інтереси бізнесу та просуває бренд України як провідної технологічної нації [96].

Деякі з проблем можуть бути усунені активним сприянням уряду. З цією метою було ініційовано проект «Дія City». Відповідний законопроект (№ 4303) було зареєстровано у Верховній Раді наприкінці 2020 року [21, с. 61]. Відповідно до законопроекту основними відмінностями від сучасного стану будуть:

- резиденти «Дія.City» мають сплачувати 5% податку на доходи фізичних осіб та військовий збір;
- резиденти подають річні звіти разом з аудиторським висновком;
- на додаток до класичного найму до штату пропонується нова форма взаємовідносин між роботодавцем та спеціалістом – гігконтракт;
- участь членів проекту в «Об'єднанні резидентів «Дія.City» з обов'язковими щомісячними внесками від 14 до 21 долара на кожного співробітника;
- ліквідація моделі співробітництва ІТ-компаній з ФОП.

Яким б прогресивними не були наміри уряду при створенні «Дія City», власники компаній та звичайні робітники сфери наголосили на ряді проблем та перешкод для подальшого існування галузі. Зокрема компанії турбує поява

регулятора галузі з вельми широкими повноваженнями – власне, Мінцифри. В українських умовах зміцнення позицій держави у будь-якій сфері економічної діяльності – це фактично гарантія корупції. Мінцифри може надто широко трактувати окремі норми та в цілому є одночасно і регуляторним, і контролюючим органом. Проте будь-які додаткові регулятори ІТ-індустрії за умов низьких зарплат чиновників призводять до додаткових корупційних ризиків.

З новизни гіг-контрактів впливає проблема судового характеру. Немає окремого суду «Дія.City», і рішення прийматимуть суди загальної юрисдикції, які звикли до штату згідно з КЗпП, ФОП та цивільно-правових договорів. Не визначено, яке є місце гіг-контрактів у даній системі. Цей момент ускладнюється поняттями – «робоче місце», «тривалість робочого часу», «часова непрацездатність» гіг-працівників – не виключаю, що в судах буде плутанина між класичним наймом та гіг-наймом. Що, у свою чергу, може повністю або частково нівелювати концепцію гігів на практиці – з перекваліфікацією на стандартні трудові договори з усіма податковими та іншими тягарями. Критику викликає і ідея про обов'язкову участь усіх членів проекту в «Об'єднанні резидентів «Дія.City» – організації з обов'язковими щомісячними внесками, порядок використання яких є досить туманним [32, с. 5].

Попит на ІТ-послуги та відносно високі зарплати призводять до значного зростання кількості ІТ-талентів в Україні. Співпраця з фізичними особами-підприємцями (ІП) приваблива для компаній, оскільки ІТ часто передбачає проектну роботу. ІТ-індустрія активно залучає молодь: 80% співробітників ІТ-компаній мають вік від 18 до 32 років.

Станом на 2021 рік український технічний пул нараховує 285 тис. спеціалістів: 80% мають ІЕ-контракти з ІТ-компаніями. Крім того, 25% усіх ІТ-спеціалістів і 32% керівництва – жінки. Значний попит на українські таланти зумовлений високим освітнім рівнем українців. Україна посідає 47 місце зі 189 (між ОАЕ та Італією) згідно Індексу освіти ООН 2021. Загалом індекс освіти України відповідає рівню західних країн. Типовий український ІТ-спеціаліст має вищу (частіше технічну)

освіту, середній рівень володіння англійською (у 80% середній рівень), середній стаж роботи 3 роки і більше.

Згідно з дослідженням Korn Ferry 2021 IT Rewards Study, ринок праці в Україні досить фрагментований, про що свідчать відмінності в оплаті праці в межах однієї посади. Зарплати менеджерів проектів (PM) незначно відрізняються в залежності від регіону. Зарплати технічних спеціалістів у столиці на 25% вищі за середні по країні. Регіони з рівнем заробітної плати нижче середнього є економічно більш привабливими для входу компаній.

В подальшому головними напрямками розвитку міжнародного ринку послуг в галузі інформаційних технологій мають стати: розробка та впровадження штучного інтелекту, машинне програмування, розробка ігор, Інтернет речей, робототехніка, розробка, оптимізація та підтримка хмарних сервісів, модернізація IT-систем, застосування аналітики та Big Data. Важливими напрямками залишаються електронна комерція, сфера розваг та ігор, рішення, пов'язані з моніторингом здоров'я та спортом. Перелічені напрями все більше цікавлять як звичайні домогосподарства, так і компаній з різноманітних секторів економіки. Розвиток українського ринку потребує застосування досвіду зарубіжних країн, що орієнтуються на оптимізацію бізнесу, дієві IT-рішення, забезпечення якості товарів та послуг. Досвід провідних країн даної галузі свідчить про те, що конкуруючий ринок може бути лише в демократичній країні з чітким законодавством. Політика держави, що направлена на розвиток такого ринку, має включаючи комплексний підхід, який складається з активної допомоги, залученості та інтересу уряду в розвитку ринку, в інформатизації населення та імплементації іноземного досвіду, адаптованого для національної економіки. Український сектор IT знаходиться в неоднозначному положенні. Перелічені проблеми не є вичерпними і становлять загрозу для розвитку перспективної галузі, тому мають бути вирішені найближчим часом. Пропонується приділити особливу увагу: актуалізації законодавства в сфері запобігання корупції, в сфері ведення підприємницької діяльності для IT-компаній, в сфері оподаткування та обліку; створенню сучасних актуальних освітніх програм для вишів; державним інвестиціям в науку і технології задля створення умов для

компаній (технопарки, супутникове забезпечення, інфраструктура, збільшення покриття високошвидкісного інтернету тощо) [18, с. 29].

Отже, сучасному світовому господарству характерний бурхливий розвиток сфери послуг, спричинений глобалізацією та лібералізацією світових економічних процесів. Практика свідчить, що для значної частини держав світу, сфера послуг являється однією із найбільш важливих складових економіки. Послуги являються джерелом довгострокового економічного зростання держав, до того ж для деяких— важливішим, аніж промисловість. У результаті аналізу структури, особливостей ринку послуг загалом та ринку ІТ послуг зокрема зроблено висновок, що їх розвиток властивий розвиненим країнам та країнам, що розвиваються. Головними гравцями виділено США, країни Європи та ряд азійських країн. Встановлено, що розвиток ІТ-сектору невід’ємно пов’язаний з інвестиціями держави в науково-технічну сферу, технології та інновації.

2.3. Аналіз торгівлі послугами між Україною та ЄС в рамках поглибленої і всеохопної зони вільної торгівлі

Підписана Сторонами у 2014 році Угода про асоціацію між Україною та ЄС (УА) «є найбільш амбітною угодою, яку ЄС коли-небудь розробляв з будь-яким партнером» (EU Neighbours East 2020). Угода про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі між Україною та ЄС відзначається вражаючим розмахом бажаної інтеграції України до Єдиного ринку та пов’язаного з цим регуляторного наближення. Окрім цього, ЄС профінансував численні проекти допомоги в Україні, спрямовані на підтримку реформ, пов’язаних із ПВЗВТ. Амбіційний масштаб ПВЗВТ і галузевий підхід ЄС до підтримки її впровадження перетворюють програму «поглибленої» торгівлі між ЄС та Україною на потужний інструмент сприяння внутрішнім реформам в Україні [100].

Тим не менш, ефективність «поглибленої» торговельної програми ЄС часто має тенденцію оцінюватися через призму змін в обсязі торгівлі між сторонами. Ця стаття має на меті доповнити такий домінуючий підхід «тільки торгівлі»

поглибленим аналізом того, як ЄС діє в плані «поглибленої» торгівлі між ЄС та Україною з точки зору ефективності та впливу. З цією метою він об'єднує три взаємопов'язані напрямки літератури, а саме дослідження організаційного менеджменту та державного управління; європейські студії та дослідження розвитку. Таким чином, ми розуміємо ефективність як досягнення мети, тоді як вплив означає здатність політики вирішувати проблеми та її здатність формувати середовище.

Оцінюючи реалізацію «поглибленої» торговельної програми між ЄС та Україною, ми виявили, що ПВЗВТ була потужним двигуном реформ, пов'язаних з торгівлею (наприклад, протидія технічним бар'єрам у торгівлі, державні закупівлі та конкуренція) у 2014–2019 роках. Однак після останніх президентських виборів темпи реформ уповільнилися, оскільки очікуються численні зміни в сферах транспорту, транспортної інфраструктури, поштових і кур'єрських послуг, а також у фінансовому секторі та реформах митниці. Незважаючи на це, програма «поглибленої» торгівлі між ЄС та Україною вже зробила значний внесок у наближення регуляторного простору України до норм ЄС, а також зусилля щодо збалансування економічних, екологічних і соціальних аспектів сталого розвитку в Україні. Поза сумнівом, ПВЗВТ можна розглядати як багатообіцяючу правову можливість для України поглибити її інтеграцію в Єдиний ринок ЄС. У ширшому теоретичному плані випадок торговельних відносин між ЄС і Україною є ілюстрацією множинності та взаємопов'язаного характеру політичних, правових наслідків і ефектів розвитку, спричинених «поглибленими» торговельними угодами ЄС [100].

Проблема оцінки ефективності має високу та постійну цінність для розробки стратегії та політики ЄС. Особливу актуальність цього починання для Східного партнерства зумовлюють щонайменше три причини. По-перше, Східне партнерство є складною ініціативою, оскільки в ньому беруть участь шість країн з різними політичними режимами, економічною та зовнішньою політикою. По-друге, усі країни Східного партнерства переживають політичні та/або територіальні конфлікти різної тяжкості, такі як вірменсько-азербайджанський конфлікт щодо Нагірного

Карабаху, конфлікт між Лукашенком і продемократичними силами в Білорусі та криза в Україні. По-третє, після спалаху останнього конфлікту діяльність Східного партнерства ставала все більш напруженою через геополітичні проблеми. Ці виклики роблять актуальним розгляд непередбачуваних наслідків Східного партнерства та структурних змін, які воно спричинило в регіоні [100].

Як зазначалося раніше, стаття розглядає «поглиблену» торговельну програму між ЄС та Україною з точки зору трьох напрямів літератури: дослідження державного управління та організації; Європейські дослідження та дослідження розвитку. Література з організаційного менеджменту та державного управління використовується для визначення ефективності та способів її оцінки, тоді як література з європейських студій пропонує розуміння того, як вчені підходять до ефективності ЄС у різних сферах політики. Крім того, перспектива досліджень розвитку корисна для відстеження ефектів Східного партнерства в світлі цілей сталого розвитку (ЦСР).

Вимірювання та оцінка ефективності займають центральне місце в літературі з організаційного менеджменту та державного управління. Спочатку оцінка ефективності організації була в основному зосереджена на прибутковості. Пізніше в організаційних дослідженнях з'явилася багатоаспектна концептуалізація продуктивності, яка охоплює вихідний і вхідний виміри організаційної діяльності та їх зв'язок із зовнішнім середовищем. Тим не менш, досі існує «малий консенсус щодо того, що є дійсним набором критеріїв» для вимірювання та оцінки ефективності [100].

Тому дослідники як організаційного менеджменту, так і дослідників державного управління прагнуть операціоналізувати продуктивність через певні критерії. Наприклад, модель оцінки ефективності «трьох Е» охоплює критерії економії, результативності та ефективності. Таким чином, «економія» означає витрати, пов'язані з виробництвом (тобто витрати на виробництво), а ефективність пов'язана з досягненням цілей політики (тобто вимір випуску). Ефективність поєднує вхідні та вихідні параметри, дивлячись на найкраще використання вхідних витрат. Знову посилаючись на ефективність та результативність, чотириелементна

модель Lusthaus et al доповнює ці два критерії ще двома: релевантністю та фінансовою спроможністю. У свою чергу, модель оцінки ефективності, запропонована Балтагом і Романишиним для аналізу ефективності Східного партнерства, складається з п'яти елементів, а саме політичної актуальності, згуртованості, ефективності, впливу та стійкості. Цей аналіз в першу чергу буде зосереджений на результатах, а саме на перспективах «ефективності» та «впливу».

Для цілей вимірювання в документі буде застосовано тризначну шкалу вимірювання, за якою ефективність і вплив «поглибленої» програми торгівлі між ЄС і Україною можна оцінити як «високу», «помірну» або «низьку». Висока ефективність передбачає повну відповідність та/або впровадження правил, тоді як високий вплив означає, що політика вирішила проблеми, які вона мала на меті, і досягла глибокої та незворотної трансформації. У свою чергу, помірна ефективність означає часткове досягнення цілей політики, тоді як помірний вплив – часткове вирішення проблеми, що передбачає оборотність змін. Низька ефективність і низький вплив означають нездатність політики досягти своїх початкових цілей і збереження початкової проблеми та відсутність структурних ефектів відповідно.

Оцінка ефективності має значення для всього спектру політики та діяльності ЄС, починаючи від відповіді ЄС на пандемію COVID-19 до діяльності Союзу в міжнародних організаціях. Тим не менш, багато внесків у сфері європейських студій зосереджуються на одному вимірі ефективності, а не всебічно оцінюють ефективність політики. Це частий випадок ефективності – звичайна ціль (і критична точка) у дослідженнях зовнішніх відносин ЄС загалом та ЄПС та Східного партнерства зокрема. Подібним чином низка досліджень аналізувала вплив, спричинений різними аспектами ЄПС/Східного партнерства. Крім того, вимір впливу ЄПС/Східного партнерства представлений у двох основних піднапрямах літератури [100]:

Європеїзація та трансформація За аналогією з політикою розширення ЄС, ключовим бажаним впливом ЄПС/Східного партнерства є глибока трансформація у східному сусідстві. За змістом він охоплює політичні зміни (тобто орієнтовані на демократію, верховенство права та дотримання прав людини), перехід до ринкової

економіки та наближення законодавства країни до законодавства ЄС. Довгостроковий процес конвергенції, який проходять сусіди для досягнення такої трансформації, у літературі називають європеїзацією. Загалом, аспекти ефективності та впливу ЄПС/Східного партнерства зачіпаються в різних підрозділах літератури з вивчення ЄС, однак застосування цих концепцій як критеріїв ефективності в цих сферах є дуже обмеженим, і виграє від вищезазначених висновків. з організаційного менеджменту та літератури з державного управління.

У той час як ПВЗВТ виконує мету створення умов для зміцнення торговельно-економічних зв'язків між ЄС та Україною та інтеграції України до Єдиного ринку, наближення між Україною та ЄС у торговельно-економічній сфері стикається із значними перешкодами. Як це буде більш детально висвітлено в наступному розділі про вплив “поглибленої” торговельної програми між ЄС та Україною, переорієнтація торгівлі України з ринків Росії та країн СНД на ринок ЄС був стурбований значними витратами. У поєднанні з проблемою конфлікту на Донбасі – найбільш індустріально розвиненому регіоні України – і тепер кризою COVID-19, витрати на масштабну переорієнтацію торгівлі перешкодили збільшенню торгівлі між ЄС та Україною, яка призвела до значного зростання добробуту. Щодо довгострокових економічних здобутків та очікуваних наслідків ПВЗВТ для добробуту, економісти пропонують різні прогнози, але застерігають від переоцінки економічних здобутків, які двостороння лібералізація торгівлі з ЄС принесе Україні, навіть якщо інтеграція України до єдиного ринку стає глибшим. Крім цього, обмеження підвищення добробуту, очікуваного від лібералізації торгівлі та інтеграції України до Єдиного ринку, можна пов'язати з триваючим складним переходом України до ринкової економіки. Таким чином, існує консенсус серед науковців та політичних аналітиків, що прогрес реформ, необхідних для переходу, залишається неоднозначним, причому антикорупційна сфера викликає найбільше занепокоєння [100].

Посилання на незавершений перехід України до ринкової економіки пропонує гарний момент для початку з аналізу того, наскільки ПВЗВТ вдалося «підтримати зусилля України щодо завершення переходу до функціонуючої ринкової

економіки». Консенсус науковців та аналітиків щодо незавершеності переходу України до ринкової економіки демонструє, що «поглиблений» порядок денний торгівлі з ЄС не спромігся стати каталізатором для швидкого переходу (принаймні на середину 2021 року, через чотири роки). ПВЗВТ було повністю імплементовано). Однак це було б навіть навряд чи можливо, враховуючи глибокий і тривалий характер викликів переходу до ринкової економіки в Україні, таких як корупція, слабе верховенство права та надмірна олігархія. Вважається, що різні олігархічні клани, зокрема, цілеспрямовано підривають співпрацю України з міжнародними партнерами, такими як ЄС та МВФ. Незважаючи на те, що Україна значною мірою «загубилася в перехідному періоді», зокрема «поглиблена» програма торгівлі дала вирішальний поштовх кільком політикам і правовим процесам, необхідним для переходу.

Глобалізаційні та інтеграційні тенденції в сучасному світі призводять до підвищення економічних ефектів не лише для фірм, але й для національних економік. Зокрема, поглиблення регіональної економічної інтеграції для України означатиме зниження бар'єрів для виходу на високо конкурентні європейські ринки. А зниження бар'єрів для українських виробників потенційно сприятиме не тільки нарощенню конкурентоспроможності, але й дасть поштовх модернізації національної економіки. Підписана Угода про асоціацію між Україною та ЄС передбачала зменшення тарифних та нетарифних обмежень, що мало б стимулювати економічну співпрацю між країнами. Найперший очікуваний ефект стосується обсягів імпорту й експорту між Україною та ЄС. У цьому випадку передбачалося збільшення їх обсягів через зменшення нетарифних бар'єрів і зниження митної вартості товарів. Разом з тим українські компанії зіткнулися з низкою перешкод від використання преференцій, наданих угодою, – необхідність сертифікації продукції та пошуку партнерів за кордоном.

В сучасних умовах розвитку глобалізації та інтеграції світової економіки Україна як велика європейська держава з високим економічним потенціалом не може залишитися осторонь світових процесів. Відповідно, входження України до світової економічної спільноти являється досить вагомим пріоритетом розбудови

нашої держави. Відносини з Європейським Союзом набувають для України особливого значення при визначенні власних перспектив і резервів для підвищення рівня міжнародних торговельних контактів та рівня конкурентоздатності вітчизняної економіки на світовому ринку. Співпраця з Європейським Союзом дає неоціненний результат, який є очевидним. Це і доступ до світових ринків, інформаційних технологій, і розширення участі у міжнародних інвестиційних процесах, і освітні програми допомоги, вдосконалення транспортних та телекомунікаційних систем [29, с. 225].

На сьогодні ЄС – найважливіше джерело інвестицій, що приносять в економіку не лише фінансові ресурси, а й міжнародний досвід корпоративного управління, спонукають компанії до впровадження міжнародних стандартів якості, обліку тощо. Нині ЄС є найбільшим торговельним партнером України, на який припадає майже третина загального національного зовнішньоекономічного товарообігу. Після набуття чинності Угоди про партнерство і співробітництво (УПС) між Україною та ЄС головними завданнями двостороннього переговорного процесу є підготовка до ратифікації Угоди про вільну торгівлю між Україною і Євросоюзом (парафована 30 березня 2012 року). За економічною значимістю ця угода певною мірою є вагомішою для України, ніж УПС, яка визначила генеральні принципи взаємин з ЄС [17, с. 43].

Угода про асоціацію між Україною та Європейським союзом є найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію незалежної України. У ньому прописано план реформ на наступні 10 років, які стосуються майже кожної сфери економічного та політичного життя [95]. Сама Угода почала діяти на тимчасовій основі з листопада 2014 р., а Угода про поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі між Україною та Європейським союзом – із січня 2016 р. За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України це відкриває для українського бізнесу новий ринок з більше ніж 500 мільйонами потенційних покупців. Положення Угоди про поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі (ПВЗВТ) переважно спрямовані на лібералізацію торгівлі товарами та послугами,

поступове наближення й гармонізацію законодавства і нормативно-регуляторної бази [18, с. 34].

Варто зазначити, що ще до створення ПВЗВТ у січні 2016 р. ЄС в односторонньому порядку створив для України режим автономних торговельних преференцій [15, с. 49], скасувавши ввізні мита на більшість промислових товарів і товарів сільськогосподарської та харчової продукції, а саме на 94,7% й 83,4% відповідно від загального обсягу товарів, що імпортується ЄС з України. Діяли ці преференції з 2014 р., з моменту підписання Угоди про асоціацію, до набрання її чинності у 2016 р.

Динаміка експорту та імпорту послуг України із країнами ЄС упродовж 2012-2021 рр. представлена на рис. 2.7.

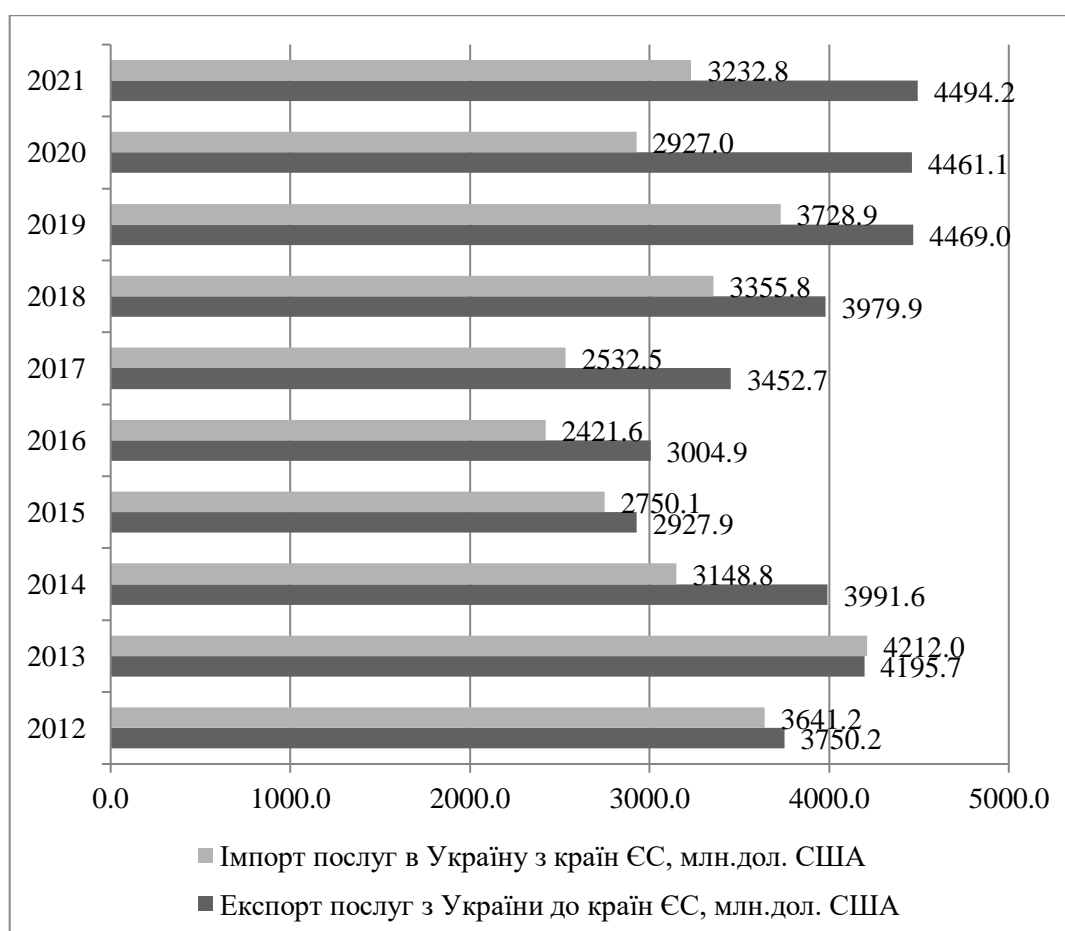

Рис. 2.7. Динаміка експорту та імпорту послуг України із країнами ЄС упродовж 2012-2021 рр. (млн. дол. США).

Примітка. Складено автором на основі [97]

Упродовж 2012-2021 рр. спостерігаємо збільшення обсягу експорту послуг з України до країн ЄС на 744,0 млн. дол. США або на 19,84%. Натомість за 2012-2021 рр. відбулося скорочення обсягу імпорту послуг із країн ЄС до України на 408,4 млн. дол. США або на 11,22%. 2021 р.

Протягом 2021 р. Україна постачала послуги таким країнам ЄС як: Австрія, Бельгія, Болгарія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія та Швеція.

Одними з головних завдань під час роботи над створенням ПВЗВТ є:

- усунення ввізних мит на більшу частину товарів, що підлягають імпорту між Україною та Європейським союзом;
- спрощення системи виходу на ринок послуг з обох сторін;
- спрощення та прискорення процедур проходження експортних / імпортних операцій, а також зменшення їх вартості;
- гармонізація санітарних та фітосанітарних заходів, технічних регламентів.
- запровадження європейських правил у сфері державних закупівель;
- запровадження правил визначення походження товарів;
- посилення заходів щодо попередження контрабанди, шахрайства та інших правопорушень у сфері транскордонного переміщення вантажів;
- посилення заходів щодо захисту прав інтелектуальної власності з боку України [31, с. 38].

Розширення доступу до зовнішніх ринків ЄС компенсує для товаровиробників негативні наслідки різкого спаду купівельної спроможності всередині країни, а в майбутньому розширення експорту українських товарів на західноєвропейський ринок може стати одним із головних факторів прискореного росту валового внутрішнього продукту у нашій державі.

Транскордонний кластер є формою інтеграції незалежних компаній та асоційованих інституцій, що географічно зосереджені у євро регіоні та спеціалізуються у різних галузях, пов'язані спільними технологіями та навичками і взаємодоповнюють одна одну, яка ґрунтується на наявності погодженої стратегії

розвитку учасників кластера. Дані про прямі інвестиції (власний капітал) з країн ЄС в Україну представлені в табл. 2.4.

Так, упродовж 2018-2021 рр. відбулося збільшення загального обсягу прямих інвестицій з країн ЄС в Україну на 3306,5 млн. дол. США або на 13,24%. Найбільший обсяг інвестицій надійшов з таких країн ЄС як: Австрія, Бельгія, Болгарія, Греція, Данія, Естонія, Іспанія, Італія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Польща, Румунія, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Угорщина, Фінляндія, Хорватія, Чехія, Швеція та Кіпр.

Варто відзначити, що формування мережі транскордонних кластерів на кордоні України з ЄС є важливим чинником інтеграції нашої держави в систему світогосподарських зв'язків, а також вагомим стимулом її європейської інтеграції на рівні окремих регіонів, адже функціонування транскордонних кластерів забезпечуватиме підвищення якості послуг.

Таблиця 2.4

Дані щодо прямих інвестицій (акціонерного капіталу) з країн ЄС в Україну за 2018–2021 рр. (млн. дол. США)

Регіони	Обсяги на 1 січня				На 31 грудня 2021	Відхилення 2021 / 2018 рр.	
	2018	2019	2020	2021		млн. дол. США	%
1	2	3	4	5	6	7	8
Усього з країн ЄС	24982,8	23425,7	24145,2	25972,3	28 289,3	3 306,5	13,24
Австрія	1 152,6	1 099,9	1 038,8	1 150,0	1 249,4	96,8	8,40
Бельгія	96,8	99,3	103,9	104,7	104,8	8,0	8,26
Болгарія	32,1	38,4	39,9	42,9	47,8	15,7	48,91
Греція	41,8	44,3	43,0	46,6	50,1	8,3	19,86
Данія	138,8	137,6	153,6	158,2	157,5	18,7	13,47
Естонія	243,3	222,1	235,0	239,0	248,2	4,9	2,01
Ірландія	72,9	42,8	48,4	39,7	41,6	-31,3	-42,94
Іспанія	56,1	59,0	63,5	61,5	60,2	4,1	7,31
Італія	216,4	196,7	201,6	242,4	249,3	32,9	15,20
Латвія	49,0	40,0	38,2	43,0	44,2	-4,8	-9,80
Литва	137,1	121,7	124,6	150,0	183,3	46,2	33,70
Люксембург	363,9	660,1	515,8	484,9	555,8	191,9	52,73
Мальта	46,0	56,9	59,3	50,6	61,0	15,0	32,61
Нідерланди	6 090,3	6 028,4	6 395,0	7 118,7	8 301,4	2 211,1	36,31

1	2	3	4	5	6	7	8
Німеччина	1 604,9	1 564,2	1 682,9	1 701,4	1 843,1	238,2	14,84
Польща	679,4	509,1	571,3	631,7	693,7	14,3	2,10
Португалія	5,5	3,2	4,3	4,5	4,6	-0,9	-16,36
Румунія	20,2	19,3	20,1	24,8	24,4	4,2	20,79
Словаччина	72,2	71,1	74,9	66,5	69,1	-3,1	-4,29
Словенія	19,5	18,7	20,1	21,6	20,9	1,4	7,18
Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	1 785,2	1 947,0	1 944,4	2 131,2	2 060,6	275,4	15,43
Угорщина	333,7	498,1	511,1	565,1	380,7	47,0	14,08
Фінляндія	89,8	110,2	131,0	142,0	142,7	52,9	58,91
Франція	1 299,1	615,6	723,4	744,4	845,5	-453,6	-34,92
Хорватія	1,4	1,6	1,3	1,4	2,3	0,9	64,29
Чехія	106,2	106,3	115,8	116,2	115,1	8,9	8,38
Швеція	334,0	328,8	351,2	344,9	363,2	29,2	8,74
Кіпр	9 894,8	8 785,5	8 932,7	9 544,5	10 368,9	474,1	4,79
Усього в Україні	32 122,5	31 230,3	31 606,4	32 905,1	35 809,6	3 687,1	11,48
Усього з країн ЄС- 15	13 347,9	12 936,9	13 400,8	14 475,1	16 029,7	2 681,8	20,09

Джерело: [97]

Для України транскордонна кластеризація – це спосіб для компаній подолати зтяжну кризу, вивести вітчизняних виробників на світовий ринок та уникнути широкомасштабної імміграції громадян України до країн-членів ЄС за умови «відкритих кордонів» [30].

Європейський Союз є головним торговельним партнером України. За результатами 2021 року питома вага торгівлі товарами та послугами з ЄС склала 39,0% від загального обсягу торгівлі України, а у 2020 році питома вага склала – 38,8%. Протягом 2012-2021 рр. Україна постачала товари та послуги таким країнам ЄС як: Австрія, Бельгія, Болгарія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія та Швеція. Упродовж 2012-2021 рр. спостерігаємо збільшення обсягу експорту послуг з України до країн ЄС на 744,0 млн. дол. США або на 19,84%. Натомість за 2012-2021 рр. відбулося скорочення обсягу імпорту послуг із країн ЄС до України на 408,4 млн. дол. США або на 11,22%. 2021 р. Протягом 2021

р. Україна постачала послуги таким країнам ЄС як: Австрія, Бельгія, Болгарія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія та Швеція [38, с. 91].

Тенденція до переорієнтації торгівлі України на ринок ЄС свідчить про адаптацію українського ринку до «глибокої» лібералізації торгівлі з ЄС. Тим не менш, розкриттю повного потенціалу «поглибленої» програми торгівлі заважає кілька слабких місць і загроз. По-перше, слід згадати низькі абсолютні показники та падіння експорту послуг України за останні сім років. Серед потенційних загроз можна назвати послаблення позицій України на ринку транзиту газу в разі завершення проекту газопроводу «Північний потік II» та негативні наслідки для експорту української хімії та металу до ЄС через запланований ЄС вуглецевий податок. Крім того, переорієнтація України з ринків Росії та країн СНД на західні неминуче призвела до негативних макроекономічних зовнішніх ефектів, які стали особливо відчутними через кризу COVID-19.

У Порядку денному до 2030 року сталий розвиток складається з трьох аспектів: економічного зростання, захисту навколишнього середовища та соціальних стандартів. ПВЗВТ між Україною та ЄС неминуче впливає на сталий розвиток в Україні як через його значний економічний вплив, так і через вплив на екологічні та соціальні стандарти, що здійснюється, зокрема, через розділ «Торгівля та сталий розвиток». Окрім торговельно-економічного впливу «поглибленої» торговельної програми, її вплив на сталий розвиток в Україні можна оцінити як середній [100].

Спираючись на власний досвід «інтеграції через закон», ЄС наголошує на правовому вимірі інтеграції єдиного ринку третіх країн. Програма «поглибленої» торгівлі між ЄС і Україною наблизила законодавство України до *acquis communautaire* і, таким чином, відкрила правові ворота для країни для подальшого поглиблення своїх зв'язків з Єдиним ринком. Вплив «поглибленої» торговельної програми ЄС-Україна в правовій сфері охоплює такі аспекти: наближення

законодавства; зміни щодо умов ведення бізнесу та інвестицій та ширший вплив демократії та верховенства права.

Україна досягла значного прогресу в дотриманні матеріально-правових стандартів у рамках ПВЗВТ та/або наближення свого законодавства до *acquis communautaire* у низці важливих сфер. Серед них, наприклад, протидія нетарифним бар'єрам у торгівлі (на 2020 рік виконано 81% завдань); державні закупівлі (83%) та статистика та обмін інформацією (68%). Прогрес у цих сферах має велике значення для сприяння торгівлі промисловими товарами між ЄС та Україною, побудови спільних ланцюжків створення вартості ЄС та Український бізнес і необмежений доступ на ринок. Однак інші домени відзначаються низькими показниками прогресу. Найнижчі показники відповідності наразі відзначаються у фінансовому секторі (30% у 2019 році та 53% у 2020 році); митниці (з великим відставанням від зобов'язань, які необхідно було виконати у 2018 році); транспорту, транспортної інфраструктури та поштових і кур'єрських послуг (18% у 2018 р.; 29% у 2019 р. та 42% у 2020 р.). За оцінкою Українського центру європейської політики (УЦЄП) (2021 р.), найгірша Ефективні сектори з найбільшою кількістю «важливих недоліків» включають охорону здоров'я, транспорт, підприємництво, фінансове співробітництво та боротьбу з шахрайством, освіту та молодіжну політику та аудіовізуальну політику. Нерівномірний рівень відповідності та затримки, пов'язані з імплементацією, самі по собі не знецінюють УА між Україною та ЄС як шлюзом для конвергенції правового простору ЄС та України, але перешкоджають динамічній імплементації УА.

По-друге, інспіроване ПВЗВТ наближення законодавства та просування демократичних і орієнтованих на верховенство права практик неминуче змінило позицію України в рейтингу Світового банку *Doing Business*. Якщо у 2014 році Україна займала 112 місце в цьому рейтингу, то у 2020 році вона досягла 64 місця. У 2020 році Україна продемонструвала найкращі результати за критеріями «отримання дозволів на будівництво» (20 місце) та «отримання кредиту» (37 місце), а також «вирішення неплатоспроможності» (146 місце) та «отримання електроенергії» (128 місце) залишаються складними. Більше того, незважаючи на

деякі позитивні зрушення, які безпосередньо впливають із «поглибленої» торговельної програми між ЄС та Україною (наприклад, прозорі державні закупівлі), загальна ситуація з верховенством права в Україні не значно покращилася. По-третє, хоча корупція та слабка судова система значно підривають верховенство права в Україні, емпірично доведено, що стандарти, які містяться в «поглиблених» угодах про вільну торгівлю, здатні сприяти верховенству права в країнах-партнерах. Здатність ПВЗВТ просувати демократичні стандарти можна обґрунтувати посиленням на теорію сприяння демократії через функціональну співпрацю, представлену Фрайбургом та ін. Спираючись на емпіричне розуміння функціонування передачі правил ЄС у східних і південних країнах-сусідах.

Отже, «поглиблений» торговельний порядок денний між ЄС і Україною, поза сумнівом, можна розглядати як правові ворота для конвергенції правового простору ЄС та України, причому норми ПВЗВТ здатні генерувати далекосяжну демократію та правління наслідки права. Тим не менш, вплив «поглибленої» торговельної програми на верховенство права та боротьбу з корупцією залишається обмеженим, і це значно перешкоджає інвестиційній співпраці між Україною та ЄС.

Діяльність Національного банку України у сфері європейської інтеграції зосереджена насамперед на виконанні Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Реалізація положень Угоди підвищує ефективність ринку фінансових послуг та забезпечує наближення національної нормативно-правової та наглядової бази до правил ЄС та міжнародних стандартів. Це також створює передумови для посилення конкурентоспроможності українських фінансових установ та їх рівноправної співпраці з європейськими інституціями, а також сприяє підвищенню рівня фінансових послуг та захисту прав споживачів.

Для досягнення цієї мети НБУ постійно вживає заходів, спрямованих на [100]:

- виконання Угоди про асоціацію між ЄС та Україною, імплементація законодавства ЄС у національне законодавство
- запровадження міжнародних стандартів у сфері фінансових послуг
- виконання рішень двосторонніх органів ЄС-Україна та інших міжнародно-правових зобов'язань і домовленостей у сфері європейської інтеграції

– підвищення довіри до НБУ як центрального банку, що відповідає європейським стандартам та є інтегрованим у європейську спільноту центральних банків.

Запровадження НБУ європейських стандартів і практик сприяє створенню ефективних механізмів регулювання фінансових установ, покращенню наглядових підходів та прозорості фінансового сектору. Все це гарантує стабільне функціонування українського фінансового ринку.

НБУ виконує Угоду про асоціацію між Україною та ЄС як регулятор фінансових послуг. Ми наближаємо українське законодавство до права ЄС, запроваджуємо міжнародні стандарти, розвиваємо співпрацю з регуляторними та наглядовими органами держав-членів ЄС, іншими європейськими інституціями за такими напрямками:

- банківське регулювання та нагляд функціонування та розвиток платіжних систем;
- лібералізація руху капіталу та платежів;
- регулювання та нагляд за ринком небанківських фінансових послуг;
- захист прав споживачів фінансових послуг;
- боротьба з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму;
- облік;
- кібер- та інформаційна безпека.

З метою інформування про прогрес у виконанні Угоди про асоціацію Україна-ЄС НБУ бере безпосередню участь у роботі таких двосторонніх органів Асоціації Україна-ЄС: Комітет асоціації Україна-ЄС, Комітет асоціації Україна-ЄС у торговій конфігурації, Кластер 1 (макроекономічне співробітництво, управління державними фінансами: бюджетна політика, внутрішній контроль та зовнішній аудит, статистика, бухгалтерський облік та аудит, управління протидією шахрайству) Підкомітету з питань економічного та іншого секторального співробітництва Комітету асоціації Україна-ЄС. У разі потреби НБУ також бере участь у роботі інших органів Асоціації Україна-ЄС з питань діяльності центрального банку [100].

З метою інтеграції фінансового ринку України в європейський фінансовий простір НБУ працює над підвищенням рівня співпраці з наглядовими органами держав-членів ЄС. Зокрема, це стосується сфери регулювання та нагляду за банками та небанківськими фінансовими установами, а також посилення взаємодії з Європейським банківським управлінням (ЕВА), Європейським управлінням страхування та професійних пенсій (ЕІОРА), Європейським центральним банком (ЄЦБ).

На позачерговій сесії Європейського парламенту 1 березня 2022 року президент України Володимир Зеленський звернувся з бункера в Києві, поки російські ракети бомбардували Україну, до ЄС із проханням дати спустошеній війною країні ясний шлях до членства в ЄС. Напередодні Україна подала офіційну заявку до ЄС, а потім Грузія та Молдова. Європейський парламент уже підтримав заявку України на членство та закликав інституції ЄС працювати над наданням Україні статусу кандидата в ЄС відповідно до статті 49 ДЄС. Пропонуючи такий статус стане історичним знаком підтримки України в її самообороні від російської військової агресії. Версальська декларація, ухвалена главами держав і урядів країн-членів ЄС 10 і 11 березня, визнає належність України до «європейської сім'ї» без прямої згадки про статус країни-кандидата. Тим не менш, Рада вже запросила Європейську комісію надати свій висновок відповідно до статті 49 ДЄС.

Отже, незважаючи на таку підтримку та визнання заявки України, шлях до членства в ЄС залишається довгим. Кілька держав-членів мають занепокоєння щодо готовності та відповідності України до процесу передвступу, здатності ЄС поглинати та геополітичних наслідків подальшого розширення Союзу на схід. Крім того, економічні наслідки війни також ускладняють конкретний прогрес України в процесі вступу. З огляду на те, що російські танки та ракети все ще знаходяться на українській землі, обговорювати фактичне членство, мабуть, передчасно. Це може створити нереалістичних очікувань і призводити до розчарування в країнах-кандидатах. Тому буде важливо залишатися чітким і прозорим щодо процедури вступу до ЄС і пропонувати конкретні та надійні стимули для реформ і поступової інтеграції в Союз протягом довгої та заплутаної процедури перед вступом. У

поєднанні з безпрецедентним пакетом допомоги та новими формами галузевої інтеграції в ключових політиках ЄС (наприклад, подвійний зелений і цифровий перехід), поточна Угода про асоціацію між Україною та ЄС залишається найбільш відповідним інструментом для подальшого розвитку цих двосторонніх відносин. Динамічний характер угоди в поєднанні з її безстроковою перспективою вступу означає, що і ЄС, і Україна можуть переорієнтувати її на нові та більш амбітні форми політичної асоціації та економічної інтеграції та пристосувати її до контексту перед вступом на основі етапного підходу.

Висновки до розділу 2

Отже, з результатами проведеного дослідження варто зробити відповідні висновки. Здійснено оцінку стану міжнародної торгівлі послугами у світі. У більшості європейських країн торгівля послугами сповільнилася. Експорт послуг у Німеччині та Італії зріс на 1,1% та 1,8% відповідно, тоді як імпорт залишився без змін (зростання на 0,4% для Німеччини та зниження на 0,8% для Італії). У Сполученому Королівстві експорт послуг скоротився на 1,3%, а імпорт різко скоротився (зниження на 11,5%). Навпаки, у зв'язку з зростанням надходжень від подорожей на 14,0%, експорт послуг у Франції зріс на 4,9%, тоді як імпорт зріс на 2,0%. Туреччина зафіксувала двозначне зростання експорту (зростання на 22,8%) та імпорту (зростання на 15,1%), що відображає високі пасажирські подорожі та транспортні послуги.

Визначено місце України на міжнародному ринку послуг: структура вітчизняного експорту та імпорту за видами послуг. Сучасному світовому господарству характерний бурхливий розвиток сфери послуг, спричинений глобалізацією та лібералізацією світових економічних процесів. Практика свідчить, що для значної частини держав світу, сфера послуг являється однією із найбільш важливих складових економіки. Послуги являються джерелом довгострокового економічного зростання держав, до того ж для деяких – важливішим, ніж промисловість. У результаті аналізу структури, особливостей ринку послуг загалом

та ринку ІТ послуг зокрема зроблено висновок, що їх розвиток властивий розвиненим країнам та країнам, що розвиваються. Головними гравцями виділено США, країни Європи та ряд азійських країн. Встановлено, що розвиток ІТ-сектору невід’ємно пов’язаний з інвестиціями держави в науково-технічну сферу, технології та інновації.

Проаналізовано торгівлю послугами між Україною та ЄС в рамках ПВЗВТ. Варто відзначити, що Європейський Союз залишається найбільшим торговельним партнером України, з яким зміцнюється співпраця не тільки у торгівлі, а і у багатьох інших сферах економіки. За результатами 2021 р. було збільшено постачання української продукції до ЄС на 43,9%. Така позитивна тенденція забезпечена, зокрема, наявністю Угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС, налагодженням прямих контактів між українським і європейським бізнесом, усуненням технічних бар’єрів у торгівлі та вдосконаленням системи контролю за безпечністю харчової продукції. Ці та інші кроки, які вживає Уряд, забезпечують вільний доступ для української продукції на європейські ринки. На сьогодні, в умовах війни в Україні, розвиток зовнішньоекономічної діяльності в Україні визначатиметься переважно загальним рівнем розвитку економіки, реальними результатами реформ, значним відновленням суспільного виробництва та розвитком експортного потенціалу, який надасть країні значне поповнення державного бюджету.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ В УКРАЇНІ

3.1. Вплив COVID-19 на міжнародну торгівлю послугами: загрози та можливості для України

Пандемія коронавірусу COVID-19 призвела до зростання рівня невизначеності щодо її впливу на економічний розвиток світу, наслідком чого стали скорочення обсягів світової торгівлі. Економісти Світової організації торгівлі вважають, що спад у світовій торгівлі за підсумками 2020 р., швидше за все, перевищить спад, спричинений глобальною фінансовою кризою 2008–2009 рр. Оперативні показники вже свідчать про масштабне уповільнення. Торгівля послугами може бути складовою світової торгівлі, на яку найбільше вплине коронавірус через встановлення транспортних та туристичних обмежень, закриття багатьох закладів роздрібною торгівлі та готелів. Значна частка торгівлі товарами неможлива без них (наприклад, послуги з транспортування товарів). Однак деякі послуги можуть виграти від кризи, зокрема послуги в сфері інформаційних технологій, попит на які зростає, оскільки компанії намагаються забезпечити технічну можливість своїм співробітникам працювати вдома, водночас збільшується попит на дистанційне спілкування між людьми.

Під впливом процесів лібералізації, інтеграції та глобалізації у сучасному світовому господарстві відбувається активний розвиток сфери послуг. Вартість світового експорту послуг за десять років збільшилась майже вдвічі та становила у 2019 р. 6,144 трлн дол. США, середній показник – 5,52 % на рік. Найбільше значення темпів зростання у 2010 р. – 21,92 % у країнах Азії та Океанії. За останні 10 років ця група країн показує найбільші значення темпів зростання. Збільшення

експорту послуг у 2018 р. стало світовою тенденцією. Темпи збільшення експорту послуг порівняно з 2017 р. становили 9,1% [100].

Як найзначніший вид економічної активності в світі, що вносить зростаючу частку в торгівлю, сектор послуг сприяє підвищенню виробничого потенціалу, надаючи виробничі ресурси для інших секторів і створюючи виробничі зв'язки, збільшуючи додану вартість. Зазначені питання мають перспективний напрям подальших досліджень. Розвиток міжнародної торгівлі послугами є необхідною умовою розвитку всієї економіки будь-якої країни світу. Як показує практика, вона є однією із найважливіших і найзначніших складових світового господарства. Отже, ринок послуг значною мірою є прискорювачем світового виробництва, науково-технічного прогресу та всієї системи міжнародних економічних відносин. А модель світового господарства, яка формується під впливом сучасних інформаційно-технологічних та глобалізаційних тенденцій, часто називають «економікою послуг».

Стрімке розгортання пандемії коронавірусу у 2020–2021 рр. призвели до масштабної ескалації загроз сталому розвитку глобальної економічної системи. Зниження щорічного приросту ВВП (-4,95%) та ВВП на душу населення (-4,36%) були найбільшими за останні 60 років (з 1960 до 2020 р.) [97], а глобальна рецесія світової економіки – наймасштабнішою за наслідками та невизначеністю. Найбільш негативно COVID-19 вплинув на такі індикатори зовнішньоекономічної діяльності, як міжнародна торгівля та інвестиції. Адже внаслідок руйнації зовнішньоторговельних потоків між країнами відбулося падіння обсягів експортно-імпортних операцій (загальні обсяги світової торгівлі товарами та послугами у 2020 р. зменшились на 8,3% порівняно з 2019 р. та на 12% порівняно з 2018 р. [97], зменшення припливу іноземного капіталу, міграційних можливостей населення тощо. Якщо наслідки COVID-19 уже отримали певну економічну оцінку, у т. ч. щодо впливу на ведення зовнішньоторговельної діяльності, повномасштабна війна Росії проти України, яка супроводжується значними руйнуваннями та втратами людських життів, призведе до набагато серйозніших наслідків як в Україні, так й у світовому масштабі, а період відновлення буде непорівнюваний із післяпандемічним. За попередніми підрахунками лише за місяць війни загальні

збитки України з урахуванням втрат у наступні роки уже перевищують один трлн дол США, а експорт продукції скоротився вдвічі.

У 2021 році відбулося різке відновлення обсягів торгівлі після спаду 2020 року, спричиненого пандемією, але зростання могло б бути сильнішим без повторних хвиль COVID-19 протягом року. Зростання експорту в кожному регіоні було нижчим за середньосвітовий показник у 9,8%, за винятком Азії, експорт якої збільшився на 13,8%. Ситуація була протилежною щодо імпорту, де в Північній Америці, Південній Америці, СНД та Азії було зафіксовано зростання вище середнього.

Прогноз передбачає зростання обсягу експорту в 2022 році на 3,4% у Північній Америці, -0,3% у Південній Америці, 2,9% у Європі, 4,9% у СНД, 1,4% в Африці, 11,0% на Близькому Сході та 2,0% в Азії. Також очікується зростання імпорту на 3,9% у Північній Америці, 4,8% у Південній Америці, 3,7% у Європі, -12,0% у СНД, 2,5% в Африці, 11,7% на Близькому Сході та 2,0% в Азії. Обсяги експорту та імпорту НРС у 2022 році повинні зрости на 3,5% та 6,6% відповідно. За винятком Близького Сходу, у всіх регіонах прогнози на 2023 рік переглянуто у бік зниження. Торговельні витрати мають зрости в короткостроковій перспективі в результаті санкцій, експортних обмежень, витрат на енергоносії та збоїв у транспорті через COVID-19 [100].

Важливим структуро-перетворюючим чинником розвитку економіки України в усіх її сферах, включаючи міжнародну торгівлю товарами і послугами, виступають сьогодні процеси цифровізації, активне впровадження яких пришвидшується ризиками глобальної пандемії COVID-19. Адже архаїчність торговельних процесів (їх оформлення на паперових носіях) призвела до проблем у здійсненні міжнародних бізнес-операцій під час карантину. Тривалість пандемії та потенційна неможливість її подолання у найближчій перспективі вимагає термінової цифровізації діяльності торговельних компаній, зокрема найменших, які найбільше постраждали від сьогоднішньої кризи. Діджиталізація мікро, малих та середніх підприємств (ММСП), які відіграють основну роль у забезпеченні товарами та послугами в усьому світі (частка ММСП у світі складає 95%, забезпечуючи 60%

світової зайнятості), має важливе значення для їх розвитку та забезпечення доступу до фінансування, включаючи фінансування торгівлі [97].

Сучасні інформаційні технології докорінно змінюють умови міжнародної торгівлі, руйнуючи монопольний доступ на міжнародний ринок товарів і послуг великих компаній та створюючи рівні можливості для здійснення міжнародних торговельних операцій, у т.ч. ММСП (можливості обмежені тільки інтерфейсом магазину (потенційний покупець повинен розуміти його мову), технічною можливістю внести оплату, наявністю доступу служби доставки цього магазину до місця розташування клієнта). Однак найбільший вплив цифрових технологій полягає у зниженні торговельних витрат, зміні структури торгівлі (збільшення торгівлі послугами), складності та довжини глобальних ланцюгів вартості [97].

Не зважаючи на лібералізацію взаємного доступу до ринків та створення зони вільної торгівлі (ЗВТ) з ЄС, реальна практика реалізації Угоди про асоціацію упродовж 2015–2020 рр. виявила дуже незначний вплив євроінтеграційних заходів на пришвидшення технологічного прогресу в українській економіці. Більше того, ЗВТ з ЄС навіть не стала системним чинником розвитку зовнішньоекономічної діяльності, зокрема у контексті покращення структури експорту (збільшення частки експорту високотехнологічної продукції та продукції з високою доданою вартістю) й зростання конкурентоспроможності вітчизняних товарів та послуг на міжнародному ринку.

Найвищий рівень інтеграції до ЄС за аналізовані роки спостерігаємо в областях Західного регіону України (Львівській, Закарпатській, Івано-Франківській, Тернопільській та Чернівецькій). У десятку лідерів за даним показником також входить Одеська обл., одна з лідерів за часткою експорту послуг до ЄС. Зазначимо також, що Львівська обл. є найбільш інтегрованою до ЄС відповідно до ІЄП, лідером (за винятком м. Києва) за часткою експорту послуг до ЄС та показала найбільше зростання частки експорту у сфері товарної торгівлі, незважаючи на пандемію COVID-19.

Очікується, що потоки грошових переказів до країн із низьким і середнім рівнем доходу зростуть на 4,2 % до 630 млрд. дол. США у 2022 році. Це зростання

сталось завдяки значному відновленню на 8,6 %, досягнутому у 2021 році під час пандемії COVID-19.

Останній звіт про міграцію та розвиток повідомляє, що грошові перекази в Україну зростуть більш ніж на 20 % у 2022 році, але грошові перекази до багатьох країн Центральної Азії, залежних від Росії, ймовірно, впадуть. Загалом прогнозується, що потоки грошових переказів до регіону Європи та Центральної Азії помірно скоротяться у 2022 році [100].

Прогнозується, що в інших регіонах потоки грошових переказів повернуться до помірного зростання у 2022 році: Східна Азія та Тихоокеанський регіон (за винятком Китаю), 3,8 %; Латинська Америка і Карибський басейн, 9,1 %; Близький Схід і Північна Африка, 6 %; Південна Азія, 4,4 відсотка; і країни Африки на південь від Сахари, 7,1 %.

Російське вторгнення в Україну цього року спричинило не лише масштабну гуманітарну, міграційну та біженську кризи, але й додало ризиків для світової економіки, яка все ще бореться з пандемією COVID. Прямі наслідки зменшення потоків грошових переказів і непрямі наслідки зростання цін на продовольство, паливо та добрива збільшили ризики відсутності продовольчої безпеки та зростання бідності в багатьох країнах з низьким рівнем доходу.

Під час кризи COVID-19, яка охопила 2020-2021 роки, кількість міжнародних мігрантів скоротилася. Українська криза змінила цю тенденцію. Включно з біженцями з України кількість міжнародних мігрантів і біженців, ймовірно, досягне приблизно 286 мільйонів у 2022 році.

Україна не повністю використовує наявні можливості для нарощення експорту до ЄС: послуг з переробки матеріальних ресурсів, Послуг з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій, транспортних послуг, послуг, пов'язаних з подорожами, послуг, пов'язаних з фінансовою діяльністю, ділових послуг та послуг приватним особам, культурні та рекреаційні послуги. Темпи зростання експорту цих послуг з України до ЄС було меншим за темпи зростання загального імпорту цих послуг до ЄС протягом 2013-2019 років.

ПВЗВТ передбачає лібералізацію в'їзду постачальників договірних послуг у 18 секторах: юридичні, бухгалтерські, консультаційні щодо оподаткування, архітектурні, інженерні, комп'ютерні, наукові дослідження, реклама, управлінське консультування, послуги, пов'язані з управлінським консультуванням, технічні випробування та аналіз, наукові послуги та послуги з технічного консультування, технічне обслуговування та ремонт обладнання, перекладу, роботи з дослідження місцевості, екологічні, послуги туристичних агентства та туроператорів, розважальні.

При цьому повинні виконуватися умови та застереження, що викладені у Статті 101 та Додатках XVI-C та XVI-F. Зокрема, ці умови включають: наявність договору (фізичні особи повинні бути залучені до надання послуг на тимчасовій основі як працівники юридичної особи, яка підписала договір про надання послуг на термін, що не перевищує 12 місяців, та інші умови), стаж роботи за спеціальністю не менше 3 років, відповідна освіта або кваліфікація, ін. [100].

ПВЗВТ передбачає лібералізацію в'їзду незалежних фахівців для надання послуг у 6 секторах: юридичних, архітектурних, інженерних, комп'ютерних та пов'язаних з ними послуг, послуг з управлінського консультування, послуг з перекладу. При цьому повинні виконуватися умови та застереження, що викладені у Статті 102 та Додатках XVI-C та XVI-F. Зокрема, ці умови включають: надання послуг на тимчасовій основі у якості самозайнятих осіб, зареєстрованих на території іншої Сторони, наявність договору про надання послуг на період, що не перевищує 12 місяців, досвід роботи за спеціальністю не менше 6 років, ін.

Крім того, відповідно до Додатків XVI-C та XVI-F, держави-члени ЄС застосовують значну кількість застережень щодо умов в'їзду та перебування фізичних осіб з України, що постачають послуги у вказаних секторах (постачальників договірних послуг і незалежних фахівців), зокрема вимогу щодо підтвердження економічної необхідності, вимогу щодо проживання. Разом з тим, кількість застережень України є значно меншою і стосується послуг у сфері розробок і досліджень, а також розважальних послуг.

Також Угода врегулює питання ліцензування у торгівлі послугами (Статті 104-105) та взаємного визнання сторонами професійних кваліфікацій надавачів послуг (Стаття 106). Зокрема, ліцензування повинно здійснюватися на основі прозорих, чітких і неупереджених критеріїв. Також передбачається взаємне визнання професійних кваліфікацій надавачів послуг, вимог, ліцензій на основі достатнього рівня відповідності між правилами сторін щодо видачі дозволів, надання ліцензії, діяльності та сертифікації постачальників послуг.

Українська криза вплине на глобальне управління міграцією в найближчі роки. Станом на кінець квітня 2022 року, за даними УВКБ ООН, до Польщі та інших країн виїхало 5,5 млн українців. Ще більша кількість осіб була переміщена всередині країни. Швидкі темпи та масштаби переміщення українців відвернули увагу світової політики від інших регіонів, що розвиваються, і народів, які постраждали від нестабільності, конфліктів і насильства. Це також перемістило фокус політиків з вирішення проблеми економічної міграції на задоволення потреб біженців. Ця зміна, ймовірно, вплине на роботу та результати майбутнього Міжнародного форуму з огляду міграції.

Криза в Україні ще більше посилила аргументи на користь створення Механізму пільгового фінансування міграції для підтримки як громад призначення, які зазнають великого потоку мігрантів, так і громад походження, які зазнають зворотної міграції під час кризи COVID-19. Оскільки довгострокові та короткострокові наслідки цієї кризи починають розкриватися, стає все більш очевидним, що підтримка приймаючих громад є вимогою часу.

Отже, сектори послуг в Україні демонструють різний рівень залучення до експортної діяльності або експортної орієнтованості. Залучення до експортної діяльності надає підприємствам доступ до міжнародних ринків та полегшує введення міжнародних стандартів, нововведень, та маркетингових стратегій, а також свідчить про їхню конкурентоспроможність на міжнародних ринках. За нашими оцінками, серед розглянутих секторів сектор Інформація та телекомунікації є одним з найбільш експортноорієнтованих серед послуг. Вантажний автомобільний транспорт, послуги поштової та кур'єрської служби та професійна, наукова та

технічна діяльність демонструють менший рівень орієнтованості на зовнішні ринки, тоді як найменша частка послуг постачається на зовнішні ринки у Фінансовій та страховій діяльності та будівництві. Динаміка імпорту послуг до ЄС ілюструє те, як змінюється попит на певні послуги на ринку ЄС протягом визначеного терміну. Імпорт послуг до ЄС зростав протягом 2013-2019 років, окрім 2015 року. За 2013-2019 роки загальний обсяг імпорту послуг до ЄС зріс на 32% з 1,8 трлн дол. США до 2,4 трлн дол. США. У структурі імпорту до ЄС відбулося посилення абсолютного та відносного значення імпорту ділових послуг. Друге та третє місце за обсягами імпорту займали послуги, пов'язані з подорожами та транспортні послуги. Темпи зростання імпорту послуг до ЄС прискорилися після 2016 року. У період 2013-2015 років середньорічне зростання загального імпорту послуг до ЄС було 1,9%, а у 2016-2019 роки – 6,7%. При цьому тенденції зростання імпорту до ЄС відрізнялися для різних видів послуг. Імпорт послуг з ремонту та технічного обслуговування, послуг будівництва та послуг з переробки матеріальних ресурсів до ЄС демонстрував зростання протягом 2013-2015 та 2016-2019 років, причому це зростання прискорилося після 2016 р. Значні темпи зростання протягом 2013-2015 та 2016-2019 років демонстрував також імпорт ділових послуг, послуг у сфері телекомунікацій, комп'ютерних та інформаційних, роялті та інші послуг, пов'язаних з використанням інтелектуальної власності. Разом з тим, імпорт трьох видів послуг ЄС демонстрував скорочення у 2013-2015 роках та відновлення у 2016-2019 роках: послуги зі страхування, послуги, пов'язані з подорожами та транспортні послуги.

3.2. Проблеми розвитку зовнішньої торгівлі послугами України в умовах війни та подолання наслідків військової агресії

Війна в Україні також вплинула на міжнародні платіжні системи, маючи важливі наслідки для транскордонних потоків грошових переказів з Росії до країн Центральної Азії, які значною мірою залежать від надходження грошових переказів з Росії. Виключення Росії з платіжної системи SWIFT додало вимір національної

безпеки до міжнародних платіжних систем, які, ймовірно, у майбутньому стануть багатополярними. Збереження різних платіжних систем або навіть подальша диверсифікація/фрагментація, ймовірно, уповільнить прогрес у сприянні сумісності платіжних систем і зменшенні комісії за грошові перекази.

Зменшення комісії за грошові перекази навіть на 2 відсоткові пункти потенційно може призвести до 12 млрд. дол. США щорічної економії для міжнародних мігрантів із СНСД. Застосування заснованих на оцінці ризиків, пропорційних і спрощених процедур протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму (ПВК/ФТ) для транзакцій невеликих грошових переказів, а також процесів належної перевірки клієнтів (НПК) і ПВК/ФТ може допомогти зменшити витрати на переказ коштів і мобілізувати інвестиції діаспори. Глобальна добра воля до біженців та мігрантів з України відкриває можливість для розробки та пілотування програм для полегшення їхнього доступу до роботи та соціальних послуг у приймаючих країнах. Пандемія COVID-19 і криза в Україні ще більше підкреслили потребу в частих і своєчасних даних. У квітні 2022 р. Світовий банк під егідою KNOMAD і у співпраці з країнами, де грошові перекази є джерелом фінансового порятунку, створив Міжнародну робочу групу для покращення даних про потоки грошових переказів. Ця ініціатива підтримує першу мету Глобального договору про міграцію.

Війна – не єдиний чинник, який нині обтяжує світову торгівлю. Блокування в Китаї, спрямоване на запобігання поширенню COVID-19, знову порушує морську торгівлю в той час, коли тиск на ланцюжок поставок, здавалося, послаблюється. Це може призвести до відновлення дефіциту виробничих ресурсів і підвищення інфляції.

Війна в Україні завдала величезних людських страждань, але вона також завдала шкоди світовій економіці в критичний момент. Його вплив відчується в усьому світі, особливо в країнах з низьким рівнем доходу, де на їжу припадає значна частина витрат домогосподарств. Зменшення поставок і вищі ціни на продовольство означають, що бідні верстви світу можуть бути змушені обходитися без них. Цього не можна допустити. Зараз не час повертатися всередину. Під час кризи необхідна

більша торгівля, щоб забезпечити стабільний справедливий доступ до найнеобхідніших. Обмеження торгівлі загрожуватиме добробуту сімей і підприємств і ускладнить завдання побудови тривалого економічного відновлення після COVID-19.

Маючи мало достовірних даних щодо економічного впливу конфлікту, економістам СОТ довелося покладатися на моделювання, щоб зробити обґрунтовані припущення щодо зростання ВВП у 2022 та 2023 роках. Поточні оцінки, засновані на моделі глобальної торгівлі СОТ, охоплюють:

1) прямий вплив війна в Україні, включаючи руйнування інфраструктури та підвищення торговельних витрат;

2) вплив санкцій на Росію, включно з блокуванням російських банків системи розрахунків SWIFT;

3) зниження сукупного попиту в решті світу через падіння довіри бізнесу/споживачів і зростання невизначеності.

Згідно з цими припущеннями, очікується, що світовий ВВП за ринковими обмінними курсами зросте на 2,8% у 2022 році, що на 1,3 відсоткових пункти нижче попереднього прогнозу в 4,1%. Зростання має зрости до 3,2% у 2023 році, близько до середнього показника в 3,0% між 2010 і 2019 роками. Очікується, що виробництво в регіоні Співдружності Незалежних Держав (СНД), за винятком України, різко впаде на 7,9%, до скорочення імпорту регіону на 12,0% [100].

Вторгнення Росії в Україну – найсерйозніша безпекова криза в Європі за останні десятиліття – спонукало ЄС прийняти безпрецедентні рішення щодо безпеки, оборони та розширення ЄС. Він також починає ширше формувати зовнішню діяльність ЄС, відкриваючи нові питання для Брюсселя та держав-членів.

З війною на порозі після вторгнення Росії в Україну Європейський Союз продемонстрував єдність і рішучість у своїй відповіді. Як зазначила Кризова група у своїй останній заяві щодо війни, ЄС разом із іншими західними союзниками Києва допоміг Україні протистояти вторгненню та збільшив витрати на це для Росії, тримаючи двері для діалогу відкритими та зменшуючи, наскільки це можливо, ризики прямої конфронтації з Москвою. Продовження зусиль, спрямованих на

припинення кровопролиття в Україні та управління загрозою, яку війна становить для безпеки Європи в цілому – відповідно до лінії, описаної Кризовою групою – має залишатися головним пріоритетом ЄС. Війна також прискорює зміни у зовнішній політиці ЄС, оскільки Брюссель змушений пристосовуватися до нових геополітичних реалій.

Важко переоцінити стрибок, який ЄС та його країни-члени зробили у відповідь на російську агресію. Відомий повільним, несміливим прийняттям зовнішньополітичних рішень, часто ускладненим громіздкою процедурою та внутрішнім розколом, 27-членний блок швидко відреагував, почавши із застосування найсильніших санкцій у своїй історії проти Москви та надіславши Києву сплеск прямої двосторонньої військової допомоги. Напередодні вторгнення, коли російські війська були скупчені біля українського кордону, країни-члени розділилися щодо загрози, що виходить з боку Москви, щодо того, які додаткові санкції проти Росії можуть спричинити за собою та який обсяг військової допомоги надати Україні. Дійсно, якби європейські уряди домовилися та змогли заздалегідь повідомити масштаб своєї відповіді, це могло б принаймні зіграти на користь розрахунків Кремля, хоча, звісно, далеко не ясно, чи справді це стримало б Москву. Однак після вторгнення реакція відбулася в таких масштабах і швидкості, які рідко бачили раніше [100].

Серед війни, яка стала найбільшою в Європі за останні десятиліття, ЄС і країни-члени викинули за борт кілька давніх політик і вжили кроків, які за нормальних обставин зустріли б сильний спротив з різних сторін. Серед них рішення про те, щоб ЄС вперше профінансував поставку летальної зброї до третьої країни; посилити оборонне співробітництво перед лицем нових уявлень про загрози; надіслати (дещо неоднозначні) сигнали про відкритість до членства в ЄС для східних сусідів блоку після років втоми від розширення; і також вперше запровадити свою Директиву про тимчасовий захист від 2001 року, яка надає тимчасове проживання українським біженцям. Перехід ЄС на нову територію щодо України може створити імпульс для більш сміливої зовнішньої політики ЄС, яка триватиме після негайної відповіді на цю кризу.

Але для того, щоб це сталося позитивно, ЄС повинен буде відповісти на складні питання, які досі здебільшого відкидалися, поки ЄС працює в режимі кризи. Це, зокрема, дилеми щодо масштабу та мети його оборонних планів, стратегічного використання широкомасштабних санкцій, необхідних гарантій для забезпечення летальним обладнанням, плюсів і мінусів подальшого розширення ЄС. ЄС повинен буде вирішувати ці питання безпосередньо, якщо він хоче розробити більш ефективну європейську зовнішню політику.

Рішення ЄС використовувати Європейський фонд миру (EPF) – фонд військової та оборонної підтримки третіх країн і коаліцій, створений лише рік тому – для фінансування доставки летального обладнання в Україну є одним із головних змін у зовнішній політиці, спонуканих до війною. Спочатку EPF задумувався не як інструмент для втручання у великомасштабні війни, а як спосіб допомогти країнам-партнерам боротися з повстанцями чи іншими озброєними групами. Його використання в Україні стало першим випадком, коли ЄС фінансує постачання зброї третій країні, не кажучи вже про країну, яка перебуває у стані війни.

Хоча деякі країни-члени є великими експортерами зброї, сам ЄС не має досвіду вирішення ризикованих наслідків такої військової допомоги. Раніше Брюссель агонізував над тим, чи надсилати значно меншу кількість нелетального обладнання країнам-партнерам через занепокоєння щодо підтримки військових, які погано дотримуються прав людини, і побоювання, що обладнання може потрапити в чужі руки. Коли мова зайшла про допомогу Києву, країни-члени ЄС витратили значну частину минулого року на переговори щодо трирічного пакету EPF вартістю 31 мільйон євро для забезпечення української армії нелетальним військовим, медичним і матеріально-технічним обладнанням [100].

Війна повністю змінила підхід ЄС. За кілька днів після вторгнення Росії 24 лютого ЄС вирішив витратити 450 млн. євро на озброєння для України та ще 50 млн євро нелетальної допомоги. Лише через два тижні Європейська рада подвоїла це початкове зобов'язання, довівши загальну військову допомогу Україні до понад 1 мільярда євро. Щоб координувати допомогу через EPF, оборонні структури ЄС також взяли на себе нову роль у розгляді українських запитів і забезпеченні того,

щоб європейські поставки досягали урядових сил. Значний розподіл витрат, який став результатом мобілізації EPF, прискорив поставку військової техніки держав-членів в Україну.

Швидкість і масштаби відповіді Брюсселя змусили офіційних осіб відкинути давні занепокоєння щодо небажаних наслідків військової допомоги. Ці безпрецедентні кроки можна пояснити – насправді, можливо, вони виправдані – терміновою потребою підтримати Україну та високими ставками для ширшої європейської безпеки, але вони також ставлять питання щодо ризиків відправки зброї на поле бою в Україні та майбутньої ролі ЄС у наданні військової допомоги за кордоном. Щоб оплатити постачання зброї для України, ЄС знехтував власними гарантіями щодо цього типу підтримки (такими як попередній аналіз конфлікту, оцінка ризиків і наслідків, пом'якшувальні елементи та механізми моніторингу й оцінки), а ЄС не мав доступу до багатьох частинах країни з початку вторгнення обмежив свою здатність ретельно оцінювати ризик того, що її зброя може бути використана не за призначенням. Інші уряди-партнери цілком можуть звернути увагу на це в надії отримати смертоносну військову підтримку від ЄС за тими ж пом'якшеними процедурами, встановленими прецедентом швидкого постачання зброї Україні.

Оскільки ЄС розглядає можливість поповнення EPF і потенційного забезпечення поставок зброї країнам-партнерам, він повинен переконатися, що він встановлює сильніші гарантії для пом'якшення високих ризиків, які можуть виникнути з цією підтримкою. У разі теперішньої та потенційної майбутньої військової допомоги Україні, вона повинна особливо посилити – наскільки це можливо за даних обставин – заходи на етапі після доставки, відповідно до своїх керівних принципів (так званої Інтегрованої методологічної основи) для моніторингу використання обладнання шляхом перевірки відстеження чутливого матеріалу, управління запасами та дотримання міжнародного права, серед іншого. Якщо ЄС все-таки розглядає можливість постачання смертоносного обладнання іншим країнам, він також повинен переконатися, що він не пропускає критичну фазу перед поставкою, яка, згідно з його власними вказівками, складається з глибокого

аналізу конфліктів та оцінки ризиків, а також розробка конкретних заходів зі зниження ризиків. Те, що цей крок можна було зробити лише на поверхневому рівні у випадку України, не повинно створювати прецедент для підтримки ЄС інших країн.

Ще до російського вторгнення деякі європейські уряди робили більший акцент на обороні. Війна в Україні започаткувала значні зміни, які, ймовірно, залишаться будівельними блоками для майбутньої оборонної ролі ЄС і, можливо, навіть поступово збільшать здатність ЄС втручатися як військового гравця, який доповнює НАТО, що є давніми амбіціями, які поки що в основному залишалися лише прагненням. Це може посилити тенденцію в Європі робити набагато більше наголосу на жорсткій силі – те, чого деякі європейські лідери, включаючи Верховного представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки Жозепа Борреля та президента Франції Еммануеля Макрона, хотіли протягом деякого часу.

Різка зміна реакції Берліна на вторгнення Росії також вказує на це. Табу на озброєння в Німеччині були десятиліттями давно і глибоко відчувалися: у січні, коли Росія нарощувала свої сили на українському кордоні, німецький уряд піддався різкій критиці з боку Києва та його західних союзників, коли він погодився надіслати лише польовий госпіталь та шоломи для українських військових як підтримку. Проте через кілька днів після вторгнення канцлер Німеччини Олаф Шольц змінив тактику, вирішивши поставити Україні 1000 одиниць протитанкової зброї, 500 зенітних ракет Stinger і 500 ракет Стріла зі запасів Бундесверу. Що ще важливіше, він супроводжував це рішення оголошенням про те, що Берлін інвестує 100 млрд євро в переозброєння Німеччини, що не тільки розвіює його хвилювання щодо військових після Другої світової війни, але й робить його найбільшим оборонним бюджетником в ЄС. Поворот Шольца на 180 градусів може мати довгострокові наслідки для ЄС, оскільки Берлін, схоже, менш імовірно буде продовжувати гальмувати європейську оборонну інтеграцію та рішення жорсткої сили, які просувають такі держави, як Франція [100].

Деякі наслідки цієї зміни парадигми відображені в Стратегічному компасі, який ЄС ухвалив 21 березня. Частково стратегія, частково план дій, цей документ

містить спільний аналіз загроз і кращий напрямок діяльності блоку у сфері безпеки та оборони до 2030 року. У 2021 році багато урядів Східної Європи розкритикували документ за применшення значення загроз, що надходять з Москви. У світлі агресії Росії в Україні прийнятий текст робить основний акцент на небезпеці, яку Кремль може становити для ЄС та його держав-членів. Європейські лідери також збільшили свої початкові амбіції та погодилися досягти кількох цілей до 2025 року, таких як розвиток «потужності швидкого розгортання» на 5000 солдатів за допомогою внесків різних держав-членів, які, на відміну від існуючих «бойових груп» (які є меншими підрозділами). під національним командуванням на основі ротації), буде під командуванням ЄС. Поряд зі спільними планами щодо розвитку високотехнологічних військових можливостей, більш гнучке прийняття рішень полегшить коаліціям держав-членів ЄС, які бажають, проводити операції в рамках ЄС.

Хоча розширення військового інструментарію ЄС, безперечно, може запропонувати певні переваги (наприклад, підвищення оперативної сумісності між його силами, гнучкі домовленості щодо розгортання поряд із силами НАТО, кращу здатність спільно евакуювати громадян ЄС із зон конфлікту) і, здається, відповідає дедалі небезпечнішому світу, важко одних тільки інструментів безпеки недостатньо для розв'язання сьогоденних складних криз і захисту інтересів Європи. ЄС повинен зберігати реалістичні очікування щодо таких сил і переконатися, що він балансує між новими повноваженнями та постійно зростаючою потребою в потужній дипломатії конфлікту та зусиллях з розбудови миру [100].

Запровадження ЄС широкомасштабних економічних, фінансових і торговельних санкцій проти Росії – найсуворіших таких санкцій, які він коли-небудь застосовував за кордоном – є ще одним важливим відхиленням для блоку, який раніше розділювався з цього питання. Швидкість і масштаб заходів здивували навіть деяких європейських керівників: хоча, загалом кажучи, західні лідери погрожували «масштабними наслідками» перед вторгненням Росії, вони ніколи не уточнювали, якими вони будуть. Повномасштабне вторгнення Москви 24 лютого стало таким поштовхом для західних столиць, що вони не лише виконали погрози, які

висловлювали раніше, але, ймовірно, пішли далі, ніж багато хто очікував, збільшивши вартість для Росії її триваючої агресії.

У той же час, ЄС повинен буде знайти способи використовувати обмежені важелі впливу, які пропонують санкції, щоб отримати найкращий ефект, і розробити способи максимально пом'якшити їх глобальні наслідки, пов'язані з переboями в торгівлі та впливом на ціни на енергоносії та товари, для наприклад, шляхом збільшення продовольчої допомоги та надання цільової фінансової допомоги постраждалим секторам у вразливих країнах. Вона повинна зважити можливий побічний ефект не лише своїх безпрецедентних заходів щодо покарання Росії, але й зовнішньополітичних дій, які вона може вжити в інших місцях.

Але ЄС не повинен використовувати цей інструмент легковажно через його сумнівний успіх і високий потенціал небажаних наслідків (таких як поточні наслідки для світових цін на продовольство, які частково пов'язані із санкціями Заходу). Вона має розробити політику санкцій – у випадку України та ширше – яка включатиме ретельну оцінку цілей, яких санкції можуть і повинні реально досягти, більш чітке інформування про оборотність санкцій, якщо умови були виконані, та сильніше пом'якшення негативних наслідків [100].

Було небагато часу, щоб виробити чітку стратегію санкцій проти Росії одразу після вторгнення в Україну. Але зараз, через кілька тижнів війни, ЄС повинен переконатися, що він робить усе можливе, щоб створити стимули для припинення бойових дій шляхом домовленості. Надто часто санкції зазнають невдачі через небажання скасовувати обмеження, якщо не будуть виконані максималістські вимоги. У цьому світлі важливо досягти консенсусу в Європі та з іншими союзниками по НАТО щодо того, які умови призведуть до скасування деяких санкцій, спрямованих на придушення економіки Росії. Пояснення того, що деякі санкції можуть бути скасовані, якщо Росія зробить кроки для припинення війни – наприклад, шляхом перевіреного виведення військ з України – краще слугуватиме стратегії ЄС, ніж розглядати санкції виключно як заходи покарання. У зв'язку з тим, що Рада ЄС розглядає додаткові покарання у зв'язку з наявністю доказів того, що Росія вчинила військові злочини в Бучі та інших містах, дипломати в Брюсселі та

європейських столицях повинні підкреслити, що санкції все ж є оборотними за певних обставин.

Більш стратегічне мислення щодо санкцій могло б не тільки допомогти Брюсселю швидше покласти край війні в Україні, але й дати важливі підказки для використання ЄС санкцій у майбутньому. Таким чином, дипломатія ЄС в інших ситуаціях, що потребують певного примусу, може стати більш ефективною.

Прохання президента України Володимира Зеленського про членство в ЄС призвело до ще третьої великої зміни, оскільки Європейський парламент прийняв резолюцію, в якій просить європейське керівництво надати Україні статус країни-кандидата в ЄС. Незважаючи на те, що європейські лідери були ухильними у своїй відповіді, а членство в ЄС залишається далекою перспективою для Києва, останні події дали новий поштовх дискусіям про стратегічну цінність політики розширення ЄС у ширшому плані.

Процес розширення ЄС застряг через дві тенденції, які, ймовірно, підсилюють одна одну: країни-члени стали неохоче допускати нові країни до клубу, тоді як кандидати на вступ просувалися повільніше у проведенні необхідних реформ. Відносини ЄС із претендентами на вступ до нових членів на західних Балканах постраждали, оскільки ці країни дедалі більше розчаровувалися через затримки. У той же час ЄС втратив деякі важелі впливу на вирішення суперечок у регіоні, які самі по собі є серйозною перешкодою для вступу. Переговори з Сербією та Чорногорією майже не просунулися після того, як вони стали кандидатами, тоді як переговори з Албанією та Північною Македонією навіть не почалися через вето Болгарії. Тим часом Косово та Боснія і Герцеговина не отримали офіційного статусу кандидатів. Перспективи приєднання до ЄС є ще більш віддаленими для інших східноєвропейських сусідів блоку, зокрема так званого Асоційованого тріо України, Молдови та Грузії, незважаючи на заклики невеликої кількості держав-членів надати цим країнам більш явний вступ. перспектива.

Сейсмічний шок, викликаний нападом Росії на Україну в Європі, спонукав уряди багатьох країн ЄС та його східних сусідів шукати шляхи виходу з глухого кута розширення. Після того, як Зеленський подав заявку на членство України,

Грузія та Молдова швидко надіслали свої заявки. Країни-члени ЄС доручили Європейській комісії офіційно оцінити ці три заявки – здебільшого технічний крок, але він має сильну символічну цінність – що відродило надії на наближення до вступу в ЄС. Тим часом нещодавня серія зустрічей лідерів ЄС на західних Балканах на високому рівні мала на меті продемонструвати прихильність ЄС цьому регіону, уряди якого прагнули стати членом ЄС вже більше десяти років. У березні 2022 року Верховний представник Боррель під час поїздки до регіону наголосив, що «настав час відродити процес розширення та незворотно інтегрувати західні Балкани в ЄС». Але, незважаючи на всі ці позитивні сигнали, дуже мало ймовірно, що будь-який процес вступу до ЄС буде швидким. Незважаючи на швидку зміну ландшафту безпеки в Європі (і частково навіть через це), швидке членство в ЄС не стоїть на карті ні для західнобалканських країн, ні для Асоційованого тріо, і цього не буде, навіть якщо величезні технічні та процедурні перешкоди вступу до ЄС мали раптово зникнути. У багатьох європейських столицях, які скептично ставляться до більшого розширення ЄС, війни в Україні буде недостатньо, щоб подолати опір, оскільки противники бачать, що недоліки розширення переважають будь-які вигоди.

Тим не менш, ЄС все ще може використовувати політику розширення як спосіб зміцнення зв'язків із сусідніми країнами, пропонувати їм стимули узгодити свою політику з власною політикою ЄС і використовувати двосторонню співпрацю, щоб врівноважити тиск з боку іноземних держав. Зокрема, зараз це стосується України. Деякі дипломати в Брюсселі передбачають, що ЄС буде важко втриматися від пропозиції певного статусу приєднання для України. Крім того, перспективи розширення співпраці між Брюсселем і Києвом можуть бути частиною розрахунків України, оскільки тривають переговори щодо припинення війни. Не маючи повноправного членства, європейські держави могли б створити умови для більш тісної асоціації України з ЄС, продовжуючи керувати очікуваннями Києва щодо перспектив вступу.

Отже, у відповідь на війну в Україні ЄС продемонстрував, що він може діяти рішуче та об'єднано, хоча й у великій кризі, яка потенційно може підірвати безпеку Європи. Але за демонстрацією єдності ховається незручна правда про те, що

Брюсселю найчастіше не вистачало волі та згуртованості діяти у своїй повсякденній зовнішній політиці. Це було особливо невпевнено в періоди напруги перед вибухом криз. Оскільки реакція ЄС на війну в Україні може дозволити Брюсселю виокремити для себе більшу роль у зовнішній політиці, політиці безпеки та оборони, він повинен переконатися, що він перевершує цей недолік і починає вирішувати складні питання, які впливають із такою роллю. . Вона має взятися за це завдання з тією ж рішучістю та єдністю, яку вона демонструвала в перші дні після вторгнення Росії.

3.3. Прогнозування розвитку зовнішньої торгівлі послугами України в умовах трансформації експортно-імпортного режиму

Загострення міжнародної конкуренції та поглиблення міжнародного поділу праці зумовлюють необхідність ефективного залучення національних економік до світових торгових потоків. У цих умовах традиційна парадигма зовнішньоторговельної політики держави не відповідає геополітичні вимоги країн, оскільки вони зазвичай охоплюють лише стандартні інструменти регулювання експортно-імпортних операцій. Це питання особливо актуальне для розвинутих країн, оскільки конкуренція за лідерські позиції на світовій арені висока. Крім того, цифрові трансформації та перехід до сталого розвитку потребують змін у зовнішньоторговельній політиці.

Для України торговельні відносини з ЄС є додатковим кроком до вступу до Євросоюзу та можливістю відкрити нові ринки. Вільна торгівля дасть Україні можливість: збільшити експорт за рахунок виходу на новий ринок; конкурувати на рівних з іншими країнами; розширити коло партнерів та диверсифікувати постачання для зниження ризиків у разі обмеження доступу на ринки США; залучення нових технологічних та інноваційних рішень з країн ЄС; знизити нетарифні бар'єри в торгівлі; покращити доступ до якісного імпортного обладнання, насіння, засобів захисту рослин тощо; зберігати суверенітет у здійсненні зовнішньоекономічної політики.

Важливою складовою економіки України є зовнішня торгівля. Крім того, в умовах посилення інтеграційних процесів розвиток зовнішньоекономічної сфери є одним із головних факторів конкурентоспроможності національної економіки. Слід зазначити, що експорт відіграє значну роль в економіці: його частка у ВВП України коливається в різні роки, становлячи близько 50%. Важливо, що в українському експорті значна частка імпортованих комплектуючих. Таким чином, імпорт також відіграє значну роль у діяльності багатьох підприємств. За останні роки у зовнішній торгівлі відбулися значні зміни, наслідки яких мають багатовекторний вплив на економіку нашої країни. Таким чином, із набуттям чинності зони вільної торгівлі з Європейським Союзом українські експортери та імпортери отримали змогу ще активніше інтегруватися у світові торгові потоки та європейські виробничі мережі. Європейський Союз є однією з найбільших економік світу. Вона є найважливішим торговим партнером для 80 країн (для порівняння: США є першим торговим партнером для близько 20 країн). Зокрема, ЄС активно торгує з країнами, що розвиваються, імпортує більше, ніж США, Канада, Японія та Китай разом узяті. ЄС також зацікавлений у збереженні стабільного та гармонійного середовища, яке сприяє його процвітанню.

Для Європейського Союзу зовнішня торгівля є одним із найпотужніших інструментів розвитку. Він є рушієм економічного процвітання та конкурентоспроможності Європи, сприяє розвитку внутрішнього ринку та підкреслює силу зовнішньої політики. Завдяки відкритості європейського торговельного режиму ЄС є найбільшим у світі торговцем сільськогосподарськими та промисловими товарами та послугами, займаючи перше місце в експорті та імпорті міжнародних інвестицій. Завдяки скоординованій зовнішньоторговельній політиці держав-членів ЄС є єдиним гравцем на світовій арені, що також додає ваги світовому економічному простору. Глобальні трансформації економічного простору характеризуються значною глибиною та швидкістю. Щоб відповідати на ці виклики сьогодення, зовнішньоторговельна політика країни має бути гнучкою та актуальною та відповідати геополітичним інтересам країни.

У період війни соціально-економічне середовище України характеризується великими людськими втратами, небаченими потоками (внутрішніх і зовнішніх) переселенців, значною руйнацією великих і малих міст, домівок та інфраструктурних об'єктів, збереженням валютних і цінових дисбалансів та ін. Сьогодні значна частина фахівців поділяють позицію про те, що, за умови поступового витіснення російських загарбників з України, реальний ВВП за результатами року скоротиться приблизно на третину (порівняно з попереднім роком). На сьогодні стан митної політики України відіграє дуже важливу роль, оскільки має вплив на розвиток усіх секторів економіки нашої країни. Для України реалізація та ефективне функціонування митної політики є передумовою покращення стану митної та податкової системи, що суттєво вплине на соціально-економічний розвиток країни. Проте, сьогодні характеризується нестабільністю, війною на сході країни, від'ємним сальдо торгового балансу, збільшенням дефіциту зведеного бюджету України, трансформацією міжнародної торгівлі, що породжує зміну основних цілей у здійсненні митної політики. Заплановані головні макроекономічні показники розвитку зовнішньої торгівлі послугами України в умовах трансформації експортно-імпортного режиму представлені в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Заплановані головні макроекономічні показники розвитку зовнішньої торгівлі послугами України в умовах трансформації експортно-імпортного режиму

Показники	2019	2020	2021	2022 (прогноз)
ВВП, млрд. грн.	3978	4222	5460	4900
ВВП млрд. дол. США	153,9	156,6	200,1	125,6
ВВП, % зростання	3,2	-3,8	3,4	-33,0
Зростання ІСЦ, % (груд.-груд.)			10,0	29,0
Зростання ІСЦ, % (ср.)	7,9	2,7	9,4	20,0
Середньорічний курс, грн. / 1 дол. США	25,8	27,0		39,0
Сальдо зовнішньої торгівлі (товарами і послугами), % ВВП	-8,1	-1,5	-1,1	-11,0
Середньомісячна заробітна плата, грн.	10497	11596	14018	14600
Частка кінцевих споживчих витрату ВВП, %	93,2	92,6	87,3	97,0

Джерело: [98]

Звернемо увагу, що не лише реальний, але й номінальний ВВП також може скоротитись, оскільки нижча інфляція, ніж показник падіння реального ВВП, не зможе «покрити» (через дефлятор) номінальні втрати в доданій вартості.

Зважаючи на очікуване певне заспокоєння економічного середовища восени 2022р. (зниження інфляційних і девальваційних темпів), зменшення ВВП у доларовому еквіваленті також сягне близько 35% і складе менше 130 млрд. дол. США (нижче рівня, який є важливим для розрахунку виплат зовнішнього боргу за реструктуризованими варіантами) [98].

До кінця 2022р. слід очікувати продовження зниження рівня реального добробуту домогосподарств (унаслідок відсутності роботи, зниження доходів і високої інфляції), що провокуватиме негативні очікування у частині сукупного попиту. Причому, особливо значною буде втрата доходів і добробуту навіть тих громадян, які відносно вчасно і вдало переїхали до регіонів, яких безпосередньо не торкнулися воєнні дії [98].

Середня заробітна плата залишатиметься законсервованою на рівні початку 2022р. (за винятком окремих професій і категорій) навіть для тих, хто зберіг роботу. Хоча суттєво зросли виплати військовим, однак, це лише частково «перекриє» загальні втрати в зарплатах інших працівників, і у структурі витрат лєвова частка належатиме споживчим товарам і послугам. Відтак, цьогоріч частка кінцевих споживчих витрат у структурі ВВП сягатиме рекордного рівня, який буде лише дещо меншим 100%. Водночас, консервування зарплат стримуватиме розкручування інфляційно-девальваційної спіралі. Більше того, окремі верстви населення для підтримання «звичного» рівня споживання вимушені будуть продавати частину власних валютних заощаджень, що навіть підкріпить готівкову гривню.

Безумовно, показники зовнішньої торгівлі зазнають суттєвого скорочення. За нашими спостереженнями, обсяги товарного експорту скоротяться приблизно на 20-25%, імпорту – 15-20%, що формуватиме значний дефіцит у торгівлі товарами. Експортні втрати переважно зумовлені практично знищенням промислового (в т.ч. металургійного, який залишається базовим для експорту) потенціалу на Харківщині, Донеччині, Миколаївщині. Хоча окремих послаблень (блокади) для

експорту зернових вдалося досягти, однак вони не зможуть надолужити втрати I півріччя, а також оминуть вірогідні подальші блокування⁶. Останніми роками, зазвичай, дефіцит торгівлі товарами в Україні частково «компенсувався» позитивним сальдо торгівлі послугами. Однак у березні 2022р. (чи не вперше) ситуація кардинально змінилася – дефіцит торгівлі послугами було оцінено у 622 млн. дол. США (у березні 2021р. профіцит становив 345 млн. дол. США). Такі «нові» тенденції продовжуватимуться до кінця 2022р. [98].

Дефіцит зовнішньої торгівлі товарами і послугами внаслідок падіння обсягів зовнішньої торгівлі (як експорту, так і імпорту) у I півріччі і часткового відновлення у II – може перевищити 10% ВВП. Однак, значне збільшення дефіциту зовнішньої торгівлі в термінах ВВП відбувається не лише через зростання дефіциту, але й суттєве зменшення показника ВВП у доларовому еквіваленті. Між тим, сальдо рахунку поточних операцій може виявитись суттєво позитивним за рахунок значної допомоги і грантів міжнародних партнерів (обсяг надходжень яких перевищить величину зовнішньоторговельного дефіциту), що, водночас, сприятиме макроекономічній збалансованості [98].

Напрямки трансформації зовнішньоторговельної політики України в контексті угоди про вільну торгівлю з ЄС: Україна повинна прискорити процес виконання Угоди про асоціацію, оскільки зволікання в Україні обмежують потенціал зони вільної торгівлі з ЄС і, як наслідок, стримують інвестиції та економічне зростання; залучення інвестицій в аграрний сектор та переробну промисловість зменшить сировинну спрямованість експорту України; в рамках реалізації Угоди про асоціацію це також допоможе виконати технічні вимоги до послуг; пріоритет – інтеграція до єдиного цифрового ринку ЄС; розвиток електронного урядування та електронних послуг, гармонізація нашого законодавства також є напрямками, у яких слід активізувати дії; Для стимулювання зовнішньоекономічної діяльності для подолання накопичених соціально-економічних проблем та зміни сировинної спрямованості експорту нашої країни Україні також необхідно інтегруватися в глобальні ланцюжки доданої вартості.

Варто відзначити, що через бойові дії на території України сьогодні робити якісь прогнози дуже складно: щодня руйнуються промислові об'єкти, сільськогосподарські поля заміновані або знаходяться під контролем окупантів, людський фактор також під загрозою через величезна кількість біженців. Це впливає на глобальні ланцюги поставок і продовольчу безпеку в усьому світі. Тому всі пропозиції та рекомендації мають сенс у разі якнайшвидшого припинення бойових дій на території України.

Отже, Україна стоїть перед новими надскладними викликами. Однак це не привід для песимізму. Країна довгий час знаходилася на роздоріжжі цивілізаційного вибору – між євро-атлантичним і євразійським (проросійським) шляхами розвитку. Сьогодні наш вибір зрозумілий, і Україна просто зобов'язана скористатися шансом і стати економічно дружньою країною для євро-атлантичних країн. Перемога ж України у війні і запровадження прискореного соціально-економічного відновлення важливі не лише для нашої країни, але й стратегічного напрямку розвитку людства, заснованого на принципах демократії і гуманітарних цінностей.

Внаслідок потрясінь політичної та фінансово-економічної ситуації в Україні, через військовий конфлікт та пандемію COVID-19 – погіршився стан митної політики держави. Тому потрібно доповнювати підходи до реалізації митної політики. Важливими кроками для забезпечення фінансової безпеки країни і покращення ситуації стануть:

1) стабілізація ситуації в країні; розвиток імпорто-замінювальних виробництв із подальшою їх орієнтацією на експорт з умовою повного забезпечення потреби внутрішнього ринку в цих товарах;

2) модернізація прикордонної інфраструктури для забезпечення швидкого проходження митного кордону України та економії часу;

3) залучення інвестицій для створення потужного експортного сектору;

4) забезпечення максимальної державної підтримки, яка б проявлялась у державних гарантіях, кредитуванні і страхуванні експорту;

5) аналіз конкурентних переваг України у сфері міжнародної торгівлі;

б) сприяння інтеграції економіки в європейські і світові господарські об'єднання та організації;

7) підвищення рівня професійної підготовки працівників органів митної служби України;

8) формування позитивного іміджу товаровиробників України закордоном;

9) покращення професійного рівня підготовки працівників органів митної служби України шляхом проведення навчальних тренінгів, семінарів та курсів підвищення кваліфікації;

10) аналіз досвіду та напрацювань розвинених країн у сфері митного контролю, аудиту та регулювання.

Висновки до розділу 3

Отже, за результатами проведеного дослідження варто зробити відповідні висновки:

Обґрунтовано вплив COVID-19 на міжнародну торгівлю послугами: загрози та можливості для України. Варто відзначити, що зовнішня торгівля України є незбалансованою, що є дуже несприятливим явищем для вітчизняної економіки. Наприклад, більший імпорт, ніж експорт, збільшує відкритість економіки країни, що свідчить про те, що внутрішнє виробництво не може задовольнити потреби населення, а також збільшує бюджетні витрати на закупівлю цих товарів. Аналіз тенденції розвитку зовнішньої торгівлі в основному проявляється у зменшенні зовнішньоторговельного балансу, погіршенні структури експорту та зростанні імпоротної залежності. Розуміння основних факторів та причин окреслених проблем має стати рушійною силою для вирішення на всіх рівнях зовнішньоторговельної організації: від виробника до країни.

Виявлено проблеми розвитку зовнішньої торгівлі послугами України в умовах війни та подолання наслідків військової агресії. Торговельна інтеграція виступає універсальним інструментом оптимізації співробітництва країн з метою реалізації

обопільних національних зовнішньоторговельних інтересів. Визначаючи етимологію категорії «співробітництво» найчастіше використовують такі тлумачення як спільна діяльність або співробітництво у певній інституції. Міжнародну економічну інтеграцію можна визначати як вищий рівень розвитку міжнародної економічної діяльності, що відзначається поглибленням торговельно-економічної взаємодії країн, наслідком чого є компліментарність, взаємозалежність, взаємоузгодженість дій і зближення національних господарських механізмів з одночасним встановленням взаємних зобов'язань, які реалізуються у формі міждержавних угод, інституціоналізації співпраці, проведенні узгодженої торговельної політики у двосторонніх відносинах та з третіми країнами з метою досягнення та реалізації національних торговельно-економічних цілей.

Здійснено прогнозування розвитку зовнішньої торгівлі послугами України в умовах трансформації експортно-імпортного режиму. Зважаючи на очікуване певне заспокоєння економічного середовища восени 2022 р. (зниження інфляційних і девальваційних темпів), зменшення ВВП у доларовому еквіваленті також сягне близько 35% і складе менше 130 млрд. дол. США (нижче рівня, який є важливим для розрахунку виплат зовнішнього боргу за реструктуризованими варіантами). До кінця 2022 р. слід очікувати продовження зниження рівня реального добробуту домогосподарств (унаслідок відсутності роботи, зниження доходів і високої інфляції), що спровокуватиме негативні очікування у частині сукупного попиту. Причому, особливо значною буде втрата доходів і добробуту навіть тих громадян, які відносно вчасно і вдало переїхали до регіонів, яких безпосередньо не торкнулися воєнні дії.

ВИСНОВКИ

Отже, за результатами проведеного дослідження ву кваліфікаційній роботі варто зробити відповідні висновки:

Досліджено генезис системи міжнародної торгівлі послугами. Проведено дослідження міжнародної торгівлі послугами показало, що їй притаманна певна специфіка. Перш за все це пов'язано з тим, що послугам характерні різноманітні форми і сутність. Вони поєднуються в глобальний ринок, якому характерні не загальні риси, але загальні тенденції, які дають реальну можливість впливати на його функціонування на глобальному рівні навіть з урахуванням нових моментів в його розвитку. На сучасному етапі світовий ринок послуг регулюється на чотирьох рівнях: міжнародному, галузевому, регіональному та національному. Все це сприяє пришвидшенню темпів зростання сфери послуг як на внутрішньому ринку країн, так і на світовому ринку.

Обґрунтовано трансформування міжнародної торгівлі послугами в умовах глобалізації та цифровізації економіки. В умовах глобалізації світової економіки рівень соціально-економічного розвитку окремих країн значною мірою залежить від зовнішньоекономічного сектору. Зростають міжнародні обороти товарів і послуг, прискорюється рух капіталів і фінансових ресурсів. Характерною ознакою сучасного етапу розвитку світового ринку є випереджальні темпи зростання торгівлі послугами, що зумовлено стрімкими технологічними змінами, інтелектуалізацією праці, інформатизацією суспільних і виробничих відносин. Постійно змінюються напрями зовнішньоторговельних потоків та видова структура ринку послуг. Зростають обсяги супутніх послуг у виробництві й експорті багатьох капітало- та наукомістких товарів (програмне забезпечення, дизайн, інжиніринг, логістика, маркетингові послуги); у складі послуг набувають більшої ваги готельний бізнес, рекламні, консалтингові, страхові, фінансові, агентські, брокерські, ріелтерські, адвокатські й лізингові послуги, франчайзинг, торгівля ліцензіями та патентами, «ноу-хау» тощо. Ринок послуг стає одним із перспективних секторів світового

ринку. У структурі платіжних балансів окремих країн частка сфери послуг становить близько 20%, а сама вона стає найбільшим реципієнтом міжнародних інвестицій.

Проведено дослідження інструментів регулювання та розвитку міжнародної торгівлі послугами. Варто відзначити, що дієва система державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є одним з вагомих чинників забезпечення подальшого соціально-економічного розвитку нашої країни. У сфері міжнародної економічної взаємодії сьогодні зосереджені ключові можливості для вирішення завдання економічного зростання, модернізації національної економіки та переведення її на інноваційний шлях розвитку. Успішна реалізація даного напрямку потребує максимального використання потенціалу міжнародного економічного співробітництва, зокрема і за допомогою системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Здійснено оцінку стану міжнародної торгівлі послугами у світі. У більшості європейських країн торгівля послугами сповільнилася. Експорт послуг у Німеччині та Італії зріс на 1,1% та 1,8% відповідно, тоді як імпорт залишився без змін (зростання на 0,4% для Німеччини та зниження на 0,8% для Італії). У Сполученому Королівстві експорт послуг скоротився на 1,3%, а імпорт різко скоротився (зниження на 11,5%). Навпаки, у зв'язку з зростанням надходжень від подорожей на 14,0%, експорт послуг у Франції зріс на 4,9%, тоді як імпорт зріс на 2,0%. Туреччина зафіксувала двозначне зростання експорту (зростання на 22,8%) та імпорту (зростання на 15,1%), що відображає високі пасажирські подорожі та транспортні послуги.

Визначено місце України на міжнародному ринку послуг: структура вітчизняного експорту та імпорту за видами послуг. Сучасному світовому господарству характерний бурхливий розвиток сфери послуг, спричинений глобалізацією та лібералізацією світових економічних процесів. Практика свідчить, що для значної частини держав світу, сфера послуг являється однією із найбільш важливих складових економіки. Послуги являються джерелом довгострокового економічного зростання держав, до того ж для деяких – важливішим, аніж

промисловість. У результаті аналізу структури, особливостей ринку послуг загалом та ринку ІТ послуг зокрема зроблено висновок, що їх розвиток властивий розвиненим країнам та країнам, що розвиваються. Головними гравцями виділено США, країни Європи та ряд азійських країн. Встановлено, що розвиток ІТ-сектору невід’ємно пов’язаний з інвестиціями держави в науково-технічну сферу, технології та інновації.

Проаналізовано торгівлю послугами між Україною та ЄС в рамках ПВЗВТ (поглиблена і всеохопна зона вільної торгівлі). Варто відзначити, що Європейський Союз залишається найбільшим торговельним партнером України, з яким зміцнюється співпраця не тільки у торгівлі, а і у багатьох інших сферах економіки. За результатами 2021 р. було збільшено постачання української продукції до ЄС на 43,9%. Така позитивна тенденція забезпечена, зокрема, наявністю Угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС, налагодженням прямих контактів між українським і європейським бізнесом, усуненням технічних бар’єрів у торгівлі та вдосконаленням системи контролю за безпечністю харчової продукції. Ці та інші кроки, які вживає Уряд, забезпечують вільний доступ для української продукції на європейські ринки. На сьогодні, в умовах війни в Україні, розвиток зовнішньоекономічної діяльності в Україні визначатиметься переважно загальним рівнем розвитку економіки, реальними результатами реформ, значним відновленням суспільного виробництва та розвитком експортного потенціалу, який надасть країні значне поповнення державного бюджету.

Обґрунтовано вплив COVID-19 на міжнародну торгівлю послугами: загрози та можливості для України. Варто відзначити, що зовнішня торгівля України є незбалансованою, що є дуже несприятливим явищем для вітчизняної економіки. Наприклад, більший імпорт, ніж експорт, збільшує відкритість економіки країни, що свідчить про те, що внутрішнє виробництво не може задовольнити потреби населення, а також збільшує бюджетні витрати на закупівлю цих товарів. Аналіз тенденції розвитку зовнішньої торгівлі в основному проявляється у зменшенні зовнішньоторговельного балансу, погіршенні структури експорту та зростанні імпортової залежності. Розуміння основних факторів та причин окреслених проблем

має стати рушійною силою для вирішення на всіх рівнях зовнішньоторговельної організації: від виробника до країни.

Виявлено проблеми розвитку зовнішньої торгівлі послугами України в умовах війни та подолання наслідків військової агресії. Торговельна інтеграція виступає універсальним інструментом оптимізації співробітництва країн з метою реалізації обопільних національних зовнішньоторговельних інтересів. Визначаючи етимологію категорії «співробітництво» найчастіше використовують такі тлумачиться як спільна діяльність або співробітництво у певній інституції. Міжнародну економічну інтеграцію можна визначати як вищий рівень розвитку міжнародної економічної діяльності, що відзначається поглибленням торговельно-економічної взаємодії країн, наслідком чого є компліментарність, взаємозалежність, взаємоузгодженість дій і зближення національних господарських механізмів з одночасним встановлення взаємних зобов'язань, які реалізуються у формі міждержавних угод, інституціоналізації співпраці, проведенні узгодженої торговельної політики у двосторонніх відносинах та з третіми країнами з метою досягнення та реалізації національних торговельно-економічних цілей.

Здійснено прогнозування розвитку зовнішньої торгівлі послугами України в умовах трансформації експортно-імпортного режиму. Зважаючи на очікуване певне заспокоєння економічного середовища восени 2022р. (зниження інфляційних і девальваційних темпів), зменшення ВВП у доларовому еквіваленті також сягне близько 35% і складе менше 130 млрд. дол. США (нижче рівня, який є важливим для розрахунку виплат зовнішнього боргу за реструктуризованими варіантами). До кінця 2022 р. слід очікувати продовження зниження рівня реального добробуту домогосподарств (унаслідок відсутності роботи, зниження доходів і високої інфляції), що провокуватиме негативні очікування у частині сукупного попиту. Причому, особливо значною буде втрата доходів і добробуту навіть тих громадян, які відносно вчасно і вдало переїхали до регіонів, яких безпосередньо не торкнулися воєнні дії.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України. Документ 959-ХІІ, чинний, поточна редакція – Редакція від 01.08.2022, підстава – 1591-ІХ. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 29, ст. 377.
2. Алавердян Л. М., Романенко О. В. Сучасні реалії та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України з іншими країнами світу / Л. М. Алавердян, О. В. Романенко // Ефективна економіка. 2019. – № 4. – С. 67-78.
3. Антонюк К. В. Визначальні фактори розвитку сучасної міжнародної торгівлі послугами / К. В. Антонюк // Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. – Вип. 6. – С. 46-51.
4. Бойко В. О., Бойко Л. О. Сучасний стан міжнародної торгівлі України як основної форми міжнародного бізнесу / В. О. Бойко, Л. О. Бойко // Фінансовий простір. 2022. – № 1 (45). – С. 49-57.
5. Вірковська А. А. Пріоритети реалізації зовнішньо-торгівельних інтересів України з країнами Європи. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/12086/1/стаття%20№11.pdf>
6. Глуховська Б. В., Побоченко Л. М. Україна й Європа: цінності та стандарти / Б. В. Глуховська, Л. М. Побоченко // Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики – 2020: міжнародна науково-практична конференція, 17 квітня 2020 року: тези доп. – К., 2020. – С.434–440.
7. Гречишкіна О. О., Ковалев А. С. Податкові інструменти регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні / О. О. Гречишкіна, А. С. Ковалев // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2014. – № 8 (215). – С. 26-29.
8. Григорова-Беренда Л. І., Шуба М. В. Теорія і практика зовнішньої торгівлі: навч. посіб. Харківський національний університет імені ВН Каразіна. Харків. 2016. – 136 с.

9. Давиденко Г. Теоретичний аспект впливу стандартів на міжнародну торгівлю / Г. Давиденко // Інноваційна економіка. 2020. – № 9-10. – С. 5-10.

10. Двигун С. М. Розвиток механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України / С. М. Двигун // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2011. – № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2011_11_17

11. Дернова І. А. Зовнішньоторговельна відкритість національної економіки: статистична оцінка / І. А. Дернова // Електронне наукове фахове видання «Східна Європа: економіка, бізнес та управління». м. Дніпро, 2019. – № 2 (19). – С. 410-414.

12. Єлісеєва О. А. Становлення та розвиток міжнародно-правового регулювання міжнародної торгівлі послугами / О. А. Єлісеєва // Актуальні питання публічного та приватного права. 2014. – № 3. – С. 218-224.

13. Капелюшна Т. В., Гавриш О. М., Пильнова В. П. Діагностика та тенденції розвитку міжнародної торгівлі в Україні / Т. В. Капелюшна, О. М. Гавриш, В. П. Пильнова. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/11_2020/98.pdf .

14. Карандюк О. Г., Пеценко М. В. Сучасний стан та тенденції розвитку міжнародного ринку послуг / О. Г. Карандюк, М. В. Пеценко // Розвиток економіки та бізнес-адміністрування: наукові течії та рішення: Матеріали II Міжнар. науково-практ. конф., м. Київ, 21 жовтня 2021 р. Т. 2. Київ: Національний авіаційний університет, 2021. С.203-205.

15. Квач Я., Грималюк А. Еволюція міжнародної торгівлі / Я. Квач, А. Грималюк // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2017. – № 4. – С.47-56

16. Кваша О. С. Україна та ЄС: проблеми та перспективи інтеграції в сучасних умовах / О. С. Кваша // Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Ужгород, 2019. – Вип. 23, Ч. 1. – С. 112–117.

17. Кирилов Ю. Є., Грановська В. Г., Крикунова В. М., Жосан Г. В., Бойко В. О. Цифрова економіка / Ю. Є. Кирилов, В. Г. Грановська, В. М. Крикунова, Г. В. Жосан, В. О. Бойко // Криптовалюти: навчальний посібник. Херсон:ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. – 228 с.

18. Ковтун Т. Д., Матвієнко А. П. Актуальні тренди міжнародної торгівлі товарами та особливості зовнішньої торгівлі України / Т. Д. Ковтун, А. П. Матвієнко // Бізнес Інформ. 2019. – № 9. – С. 28-35.

19. Колобердянко І. І., Чернявська А. В. Стан і тенденції міжнародного ринку торгівлі ІТ-послугами / І. І. Колобердянко, А. В. Чернявська // Економіка та суспільство. 2021. – Вип. 32. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-45>

20. Кононенко Л. В. Трансформування міжнародної торгівлі в умовах глобалізації і цифровізації економіки / Л. В. Кононенко // Наука і техніка сьогодні. 2022. – № 5 (5). – С. 110-121.

21. Коробко А. В., Туль С. І. Діджиталізація міжнародної торгівлі: особливості та мегатренди / А. В. Коробко, С. І. Туль // Актуальні проблеми теорії та практики міжнародних економічних відносин в умовах глобальної трансформації : матеріали наукової конференції студентів та молодих учених спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини (м. Полтава, 2 грудня 2020 р.); за заг. ред. В. Ю. Стрілець. Полтава : ПУЕТ, 2020. – С. 42-44.

22. Короленко Н. В., Ларина Т. І. Тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України в умовах глобальної кризи COVID-19 / Н. В. Короленко, Т. І. Ларина // Інвестиції: практика та досвід. 2021. – № 1. – С. 59–65.

23. Котлер Ф., Катарджая Г., Сетьяван І. Маркетинг. Від традиційного до цифрового. Пер. з англ. К. Куницької та О. Замаєвої. Київ: Вид. група КМ-БУКС, 2018. – 208 с.

24. Набок І. І. Кон'юнктура світових товарних ринків: навч. посібник / І. І. Набок. – К.: НАУ, 2018. – 193 с.

25. Мамедов К. Інструменти регулювання міжнародної торгівлі логістичними послугами / К. Мамедов // Шевченківська весна: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2017. – Ч. 1. – С. 126-129.

26. Марченко В. С., Сидоренко К. В. Трансформація економіки України під впливом глобалізаційних процесів сьогодення / В. С. Марченко, К. В. Сидоренко //

Сучасні проблеми глобалізаційних процесів у світовій економіці: XII міжнар. наук.-практ. конф., 11 листопада 2019 р. – К., 2019. – С. 194-196.

27. Машков А. О. Стратегічні напрямки державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України в умовах інноваційного розвитку / А. О. Машков // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2012. – № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_11_15

28. Міжнародна торгівля: конспект лекцій: навчальний посібник для студентів першого (бакалаврського) рівня спеціальності 073 «Менеджмент». КПП ім. Ігоря Сікорського; уклад.: К. О. Кузнєцова, В. В. Чорній, О. С. Ченуша. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського, 2021. – 191 с.

29. Міжнародні економічні відносини. Навч. посібник / за ред. проф., д.е.н. С.В. Сіденко. – К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2015.–465 с.

30. Міщенко Д. А., Міщенко Л. О. Теоретичні основи механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні / Д. А. Міщенко, Л. О. Міщенко // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2021. – № 2. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/2_2021/8.pdf

31. Моїсеєко Т. Є. Міжнародна торгівля: навч. посіб. КПП ім. Ігоря Сікорського. Київ: Крок, 2018. – 287 с.

32. Нечипорук К. О. Угода про асоціацію України та ЄС: процес укладення угоди та його наслідки для України / К. О. Нечипорук // Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство; голов. ред. М. М. Палінчак. Ужгород : Гельветика. 2018. – Вип. 22. – № 3. – С. 5-9.

33. Новікова А. П., Скоробогатова Н. Є. Аналіз розвитку світового та українського ринку ІТ-послуг / А. П. Новікова, Н. Є. Скоробогатова // Інвестиції: практика та досвід. 2018. – № 3. – С. 52–56.

34. Пічкурова З. В. Світова практика державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах пандемії COVID-19 / З.В. Пічкурова // Науковий економічний журнал «Інтелект ХХІ». – К.: Видавничий дім «Гельветика», 2020. – № 6. – С. 85-91.

35. Пічкурова З. В. Особливості реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у сфері інтелектуальної власності / З. В. Пічкурова // Угода про асоціацію з ЄС як інструмент забезпечення стійкості економіки України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (25-26 листопада 2021 року, м. Київ) у 2 частинах. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Навчально-науковий інститут міжнародних відносин, Центр досконалості Жана Моне, 2022. Ч.1. – С. 99-102.

36. Пічкурова З. В. Інтелектуалізація міжнародної торгівлі в умовах пандемії COVID-19 / З. В. Пічкурова // Економіка та суспільство. 2021. № 34. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/981>
DOI: 10.32782/2524-0072/2021-34-13.

37. Пічкурова З. В. Ризики та загрози війни в Україні для світової економіки / З. В. Пічкурова // Трансформація національної, закордонної моделей економічного розвитку та законодавства в умовах воєнного часу: матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (27-29 червня 2022 року, м. Луцьк). – Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022. – 311-314.

38. Платонова І. О. Експорт як чинник економічного зростання України в умовах міжнародної інтеграції / І. О. Платонова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2019. – Вип. 24. – Ч. 3. – С. 37-41.

39. Платонова І. О. Теоретичні засади механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності / І. О. Платонова // Інвестиції: практика та досвід. 2020. – № 13-14. – С. 125-129.

40. Побоченко Л. М. Вплив війни в Україні на розвиток міжнародного туристичного бізнесу / Л. М. Побоченко // Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі: XIII міжнародна науково-практична конференція, 26 травня 2022 року: тези доп. – К., 2022. – С. 163-169.

41. Поляков М. В. Особливості розвитку міжнародного бізнесу в умовах становлення глобальної економіки знань / М. В. Поляков // Економічний простір. 2017. – № 121. – С. 47-57.

42. Приступа О. О. Новий етап зовнішньоекономічних зв'язків України / О. О. Приступа // Наукові записки РДГУ. 2018. – № 1. – С.11-14.
43. Приходович О. А. Україна та ЄС: економічне та політичне співробітництво / О. А. Приходович // Економічні науки. 2017. – № 12. – С. 52-60.
44. Прушківська Е. В. Основи розвитку новітніх форм міжнародного бізнесу в умовах глобалізації / Е. В. Прушківська // Економічний вісник Національного гірничого університету. 2018. – № 2. – С. 119–125.
45. Рибак І., Бабінська О. Місце України в системі міжнародної торгівлі / І. Рибак, О. Бабінська // ЛОГОС. Мистецтво наукової думки. 2020. – № 9. – С. 13-16.
46. Розанов Р. Д. Зовнішньоекономічна діяльність держави / Р. Д. Розанов // Економічні науки. 2010. – № 12. – С. 25-31.
47. Румянцев А. П. Напрями розвитку світового ринку послуг в умовах глобалізації / А.П. Румянцев, Д.М. Носанов // Україна і світ: перспективи та стратегії розвитку: електронний збірник наукових праць. – 2018. – № 2. – Вип. 7. – С. 238-249.
48. Румянцев А.П. Пріоритети розвитку економічної співпраці України з ЄС / А.П. Румянцев, Д.О. Антоненко // Стратегія розвитку України. – 2018. – № 2. – С. 130-133.
49. Румянцев А. П. Глобальний прояв розвитку міжнародної торгівлі / А. П. Румянцев // Міжнародна науково-практична конференція «Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі»: збірник тез, м.Київ, 13 квітня 2017 р. – К: Національний авіаційний університет, 2017. – с.12-14.
50. Сапожник Д. І., Демидчук Л. Б. Інформаційна сервізація в системі трансформації інфраструктури надання послуг індустрії гостинності / Д. І. Сапожник, Л. Б. Демидчук // Підприємництво і торгівля. 2021. – № 28 – С. 89-96.
51. Сидоренко К. В., Шеремет О. В. Наслідки COVID-19 для світової економіки: перші підсумки 2020 року / К. В. Сидоренко, О. В. Шеремет // Економічний простір. – 2021. – №168. – С. 29-36.
52. Структурні зміни у світовій торгівлі як чинник розвитку внутрішнього ринку України: колективна монографія за ред. д-ра екон. наук, чл.-кор. НААН

України Т. О. Осташко; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». К., 2019. – 350 с.

53. Сурай А. С. Бізнес-середовище – пріоритетна складова і тригер розвитку регіонів України. ДонДУУ / А. С. Сурай // Менеджер. 2018. – № 2 (79). – С. 105-113.

54. Сучасні перетворення міжнародного бізнесу: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (31 березня 2021 року, м. Харків) / за заг. ред. С. І. Архієреєва, І. О. Дерід. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. – 214 с.

55. Титаренко Л. М. Міжнародна економічна політика України: сучасні виклики та перспективи / Л. М. Титаренко // Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. – Вип. 22. – С. 114-118.

56. Топольницька Т. Б. Напрями підвищення дієвості механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств цементної галузі України / Т. Б. Топольницька // Ефективна економіка. 2020. – № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7783>

57. Тупота І. Сучасний стан зовнішньої торгівлі України. Секція 1. Економіка України: глобальні виклики та національні можливості / І. Тупота // Проблеми та перспективи розвитку економіки України: погляд молоді. – Матеріали XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції. – 20 квітня 2022 р. – м. Черкаси. Черкаси: ЧДБК, 2022. – С. 35-37.

58. Федоришина Л. М. Дослідження тенденцій розвитку міжнародної інтернет-торгівлі та міжнародного поштового обміну / Л. М. Федоришина // Митна безпека. 2018. – Вип. 2. – С. 218-232.

59. Швець Г. О. Сучасне бізнес-середовище малого та середнього підприємництва в Україні / Г. О. Швець // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія : Економічні науки : зб. наукових праць. ДВНЗ «ПДТУ». Маріуполь, 2017. – Вип. 34. – С. 31–39.

60. Шиманська К. В., Бондарчук В. В. Ефект Угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС на вітчизняний імпорт та експорт / К. В. Шиманська, В. В. Бондарчук // Економіка, управління та адміністрування. 2021. – № 2 (96). – С. 25-30.

61. Шнурова І. Міжнародна економічна інтеграція на сучасному етапі розвитку / І. Шнурова // Міжнародний менеджмент, 2017. – № 4. – С. 23-28.
62. Adlung, R. and M. Roy. Turning Hills into Mountains? Current Commitments under the GATS and Prospects for Change // *Journal of World Trade*. – 2015. – 39 (6), – pp. 1161-1194.
63. Amirapu, A. and A. Subramanian. Manufacturing or Services? An Indian Illustration of a Development Dilemma, Centre for Global Development Working Paper. 2015. – № 409. – June 2015.
64. Andrenelli A., C. Cadestin, K. De Backer, S. Miroudot, D. Rigo, M. Ye. "Multinational production and trade in services", OECD Trade Policy Papers. 2018. – №. 212. – OECD Publishing, Paris.
65. Ariu A., Breinlich H., Corcos G., Mion G. The Interconnections between Services and Goods Trade at the Firm-Level // *Journal of International Economics*. 2019. – № 116. – pp. 173-188.
66. Arnold J., Mattoo A., and Narciso G. Services inputs and firm productivity in Sub-Saharan Africa: Evidence from firm level data // *Journal of African Economies*. 2018. № 17 (4). – pp. 578–599.
67. Arnold J., B. Javorcik and A. Mattoo. Does services liberalization benefit manufacturing firms? Evidence from the Czech Republic // *Journal of International Economics*. – 2020. – № 85 (1). – pp. 136–46.
68. Arnold J., Javorcik B., Lipscomb M., and Mattoo A. Services reform and manufacturing performance: Evidence from India // *The Economic Journal*. – 2015. – № 126. – pp. 1–39.
69. Baier S. L. On the widely differing effects of free trade agreements: Lessons from twenty years of trade integration // *Journal of International Economics*. – 2019. – Vol. 116. – P. 206–226.
70. Balchin N., B. Hoekman, H. Martin, M. Mendez-Parra, P. Papadavid, D. Primack, and D. Willem te Velde // *Trade in Services and Economic Transformation*, – Overseas Development Institute, London.

71. Bertho F., I. Borchert, and A. Mattoo. The Trade-Reducing Effects of Restrictions on Liner Shipping // *Journal of Comparative Economics*. 2016. – № 44 (2), – pp. 231-242.
72. Beverelli C., M. Fiorini, and B. Hoekman. Services Trade Restrictiveness and Manufacturing Productivity: The Role of Institutions // *Journal of International Economics*. – 2017. – № 104 (1). – pp. 166–182.
73. Boiko V., Kwilinski A., Misiuk M., Boiko L. Competitive advantages of wholesale markets of agricultural products as a type of entrepreneurial activity: the experience of Ukraine and Poland. *Economic Annals-XXI*. 2019. – Vol. 175. – Is. 1-2. – Pp. 68–72.
74. Borchert I., B. Gootiiz A. G. Goswami and A. Mattoo. Services Trade Protection and Economic Isolation // *World Economy*. – 40:3. – pp. 632-652.
75. Borchert I., B. Gootiiz, and A. Mattoo. Policy Barriers to International Trade in Services: Evidence from a New Database // *World Bank Economic Review*. – 2014. – № 28 (1). – pp. 162–188.
76. Doll A., Friebel D., Rückriegel M. *Global Logistics Markets*. Roland Berger Strategy Consultants GmbH. 2014. 49 p.
77. Fiorini, M. and B. Hoekman. EU Services Trade Liberalization and Economic Regulation: Complements or Substitutes? *Review of International Organizations* // Published online: 26 November 2018.
78. Fiorini, M. and B. Hoekman. Services Trade Policy and Sustainable Development // *World Development*. – 2018. – № 112. – pp. 1-12.
79. Fiorini M. and B. Hoekman. Trade Agreements, Regulatory Institutions and Services Liberalization // *Global Policy*. – 2018. – № 9:4. – pp. 441-450.
80. Choi B.Y. Preferential Trade Agreements of China, Japan and Korea: Towards Deeper Integration. 2017. URL: https://think-asia.org/bitstream/handle/11540/10763/KIEPopinions_no103.pdf
81. DiCaprio A. Regional trade agreements, integration and development. 2017. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/179226/1/adbi-wp770.pdf>

82. Kepaptsoglou K. The gravity model specification for modeling international trade flows and free trade agreement effects: a 10-year review of empirical studies. *The open economics journal*. 2010. – Vol. 3, –№ 1. URL: [https://benthamopen.com/contents/pdf/ TOECONSJ/TOECONSJ-3-1.pdf](https://benthamopen.com/contents/pdf/TOECONSJ/TOECONSJ-3-1.pdf)
83. Kowalski, P., J. Lopez Gonzalez, A. Ragoussis, and C. Ugarte. Participation of Developing Countries in Global Value Chains: Implications for Trade and Trade-Related Policies // *OECD Trade Policy Papers*. – 2015. – no. 179, OECD Publishing, Paris.
84. Kyrylov Y., Hranovska V., Boiko V., Kwilinski A., & Boiko L. International Tourism Development in the Context of Increasing Globalization Risks: On the Example of Ukraine’s Integration into the Global Tourism Industry. *Journal of Risk and Financial Management*. 2020. – № 13(12), – P. 303.
85. Kwilinski A., Dzwigol H., & Dementyev V. Transnational Corporations as Entities of International Entrepreneurship. *International Journal of Entrepreneurship*, 2019. – № 23(SI4), – P.1-6.
86. Lestage R., D. Flacher Y. Kim, J. Kim, and Y. Kim. Competition and Investment in Telecommunications: Does Competition have the Same Impact on Investment by Private and State-Owned Firms // *Information Economics and Policy*. – 2013. – № 25. – pp. 41-50.
87. Liu X., A. Mattoo Z. Wang S. Wei. Services Development and Comparative Advantage in Manufacturing // *World Bank Policy Research Working Paper 8450*. 2018. – May 2018. – Washington DC.
88. Low P. and Pasadilla G. O. Manufacturing-Related Services: Summary Report, in *Services in Global Value Chains: Manufacturing-Related Services*, APEC Policy Support Unit, November. – 2015, Singapore.
89. Miroudot S. and B. Shepherd. Trade Costs and Global Value Chains in Services, in Sauvé and Roy (eds.), *Research Handbook on Trade in Services*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham (UK). – 2016. – pp. 66-84.
90. Nguyen V.T.H. The Effect of Trade Integration on Business Cycle Synchronization in East Asia. *The Journal of Asian Finance, Economics, and Business*. 2020. – Vol. 7, – № 8. – P. 225–231.

91. Roy M. Elevating services: Services trade policy, WTO commitments, and their role in economic development and trade integration. *Journal of World Trade*. 2019. Vol. 53, № 6. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/195774/1/166318786X.pdf>
92. Skrypnyk N., Sydorenko K. The main components of the formation of a modern innovation base of competitiveness in the context of globalization transformations // *Бізнес-Інформ*. – 2019. – № 4. – С. 115-123. – DOI 10.32983/2222-4459-2019-4-115-123.
93. Global aspects of national economy development in the conditions of transformational changes: collective monograph / L. O. Aleschenko, O. V. Averchev, V. O. Boiko, S. Yu. Bolila, L. V. Borovik, O. V. Cheremisin etc. Lviv-Toruń : Liha-Pres, 2021. 248 p.
94. The EU Solution to Deal with the Dutch Referendum Result on the EU-Ukraine Association Agreement. URL: <http://www.europeanpapers.eu/en/europeanforum/eu-solution-deal-dutch-referendum-result-on-the-eu-ukraine-association-agreement>
95. Офіційний сайт Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
96. Офіційний сайт Національного Банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/international/financial-institutions>
97. Офіційний сайт OECD Science, Technology and Industry Outlook. URL: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MEI_BOP6
98. Офіційний сайт ЮНКТАД. URL: <http://unctadstat.unctad.org>
99. Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua>
100. Офіційний сайт Світового банку. URL: <https://data.worldbank.org>

ДОДАТКИ

Географічна структура зовнішньої торгівлі послугами у 2021 році

	Експорт			Імпорт			Сальдо
	млн.дол. США	у % до 2020р.	% до обсягу	млн.дол. США	у % до 2020р.	% до обсягу	
Усього	13156,5	114,2	100,0	7593,4	132,9	100,0	5563,1
у тому числі							
Австрія	251,6	141,4	1,9	114,6	101,9	1,5	137,0
Бельгія	138,7	126,8	1,1	181,2	118,3	2,4	-42,5
Білорусь	111,0	96,7	0,8	106,5	106,0	1,4	4,5
Болгарія	65,2	135,3	0,5	69,3	256,3	0,9	-4,1
Британські Віргінські Острови	99,4	63,5	0,8	4,6	65,0	0,1	94,8
Гонконг, Особливий адміністративний район Китаю	83,1	130,4	0,6	11,1	250,8	0,2	72,0
Грузія	58,7	166,2	0,5	50,9	149,8	0,7	7,9
Данія	229,2	117,8	1,7	82,0	102,6	1,1	147,2
Естонія	142,4	70,2	1,1	62,1	134,1	0,8	80,4
Єгипет	183,0	530,1	1,4	169,9	233,3	2,2	13,1
Ізраїль	371,3	172,6	2,8	40,2	118,7	0,5	331,0
Індія	157,3	162,6	1,2	8,5	92,5	0,1	148,8
Ірландія	119,2	99,8	0,9	374,7	142,8	4,9	-255,5
Іспанія	74,8	152,7	0,6	46,2	128,1	0,6	28,6
Італія	125,8	142,4	1,0	43,2	105,7	0,6	82,6
Канада	110,5	104,2	0,8	21,8	39,1	0,3	88,7
Китай	88,6	71,3	0,7	298,7	151,5	3,9	-210,1
Кіпр	396,0	96,9	3,0	342,2	143,4	4,5	53,8
Латвія	50,2	112,8	0,4	68,0	158,7	0,9	-17,8
Литва	71,5	125,9	0,5	69,8	179,9	0,9	1,7
Люксембург	31,2	112,9	0,2	110,8	165,3	1,5	-79,6
Мальта	254,1	174,9	1,9	236,4	203,3	3,1	17,6
Нідерланди	324,7	133,5	2,5	139,8	124,3	1,8	184,9
Німеччина	717,3	113,8	5,5	458,9	109,2	6,0	258,4
Об'єднані Арабські Емірати	406,9	122,7	3,1	124,5	160,2	1,6	282,4
Польща	462,7	104,9	3,5	273,2	135,9	3,6	189,4
Республіка Молдова	70,1	121,1	0,5	36,7	129,7	0,5	33,3
Російська Федерація	1935,2	73,4	14,7	176,3	100,2	2,3	1758,9
Румунія	124,5	111,3	1,0	25,0	115,4	0,3	99,4
Сингапур	65,6	130,9	0,5	30,1	196,2	0,4	35,5
Словаччина	46,2	88,2	0,4	36,9	153,1	0,5	9,4
Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	802,4	126,2	6,1	594,5	114,4	7,8	207,8
США	1901,3	134,0	14,5	781,2	113,6	10,3	1120,1
Туреччина	374,3	256,5	2,9	935,7	212,0	12,3	-561,3
Угорщина	254,3	126,6	1,9	41,2	70,7	0,5	213,1
Франція	250,1	136,7	1,9	178,2	136,5	2,4	71,8
Чехія	122,3	115,5	0,9	67,4	124,7	0,9	54,9
Швейцарія	1160,6	149,1	8,8	276,2	127,2	3,6	884,4
Швеція	114,7	108,0	0,9	89,8	156,9	1,2	24,9
Довідково:							
Країни ЄС	4494,2	117,5	34,2	3232,8	134,3	42,6	1261,4

Джерело: [97]

Структура зовнішньої торгівлі послугами у 2021 році

Найменування послуги згідно із КЗЕП	Код послуги згідно із КЗЕП	Експорт			Імпорт		
		млн.до л. США	у % до 2020р.	% до обсягу, розділу	млн.до л. США	у % до 2020р.	% до обсягу, розділу
Усього		13156,5	114,2	100,0	7593,4	132,9	100,0
Послуги з переробки матеріальних ресурсів	01.	1528,0	113,0	11,6	10,2	337,1	0,1
Послуги для переробки товарів з метою реалізації у внутрішній економіці	01.01	6,5	83,9	0,4	0,7	961,1	6,9
Послуги для переробки товарів з метою реалізації за кордоном	01.02	1521,5	113,1	99,6	9,5	321,6	93,1
Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій	02.	298,8	126,3	2,3	75,0	122,1	1,0
Транспортні послуги	03.	5314,7	106,5	40,4	1733,7	163,4	22,8
Послуги морського транспорту	03.01	624,8	103,1	11,8	581,9	187,8	33,6
Послуги річкового транспорту	03.02	36,1	140,2	0,7	к	к	к
Послуги повітряного транспорту	03.03	1728,3	215,4	32,5	539,2	168,6	31,1
Послуги залізничного транспорту	03.05	442,6	109,2	8,3	280,7	142,2	16,2
Послуги автомобільного транспорту	03.06	400,8	117,9	7,5	228,4	129,4	13,2
Послуги трубопровідного транспорту	03.07	1675,1	68,6	31,5	к	к	к
Інші допоміжні та додаткові транспортні послуги	03.09	338,1	105,6	6,4	45,9	166,2	2,7
Послуги поштової та кур'єрської служби	03.10	68,9	149,0	1,3	56,4	199,8	3,3
Послуги, пов'язані з подорожами	04.	337,4	128,1	2,6	1578,0	224,5	20,8
Послуги з будівництва	05.	53,6	71,1	0,4	52,6	132,9	0,7
Будівництво за кордоном	05.01	44,2	76,0	82,5	33,3	124,0	63,2
Будівництво у внутрішню економіку	05.02	9,4	54,7	17,5	19,4	151,6	36,8
Послуги зі страхування	06.	121,2	208,2	0,9	129,7	102,2	1,7
Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	07.	91,9	88,7	0,7	509,8	108,1	6,7
Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності	08.	60,5	63,7	0,5	607,4	112,4	8,0
Послуги франшизи та використання торгової марки	08.01	8,9	115,5	14,8	229,2	127,8	37,7
Послуги, пов'язані з ліцензійною діяльністю	08.02	39,7	89,8	65,6	279,8	102,5	46,1
Послуги, пов'язані з патентною діяльністю	08.03	3,8	10,3	6,3	0,7	135,9	0,1
Інші роялті	08.04	8,0	139,8	13,3	97,7	111,9	16,1
Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	09.	3856,6	126,4	29,3	661,9	117,8	8,7
Телекомунікаційні послуги	09.01	101,6	108,7	2,6	102,7	119,5	15,5
Комп'ютерні послуги	09.02	3044,7	129,8	79,0	385,2	116,4	58,2
Інформаційні послуги	09.03	710,2	115,9	18,4	174,0	119,9	26,3
Ділові послуги	10.	1437,3	114,4	10,9	1115,9	112,3	14,7

Продовження додатку Б

Найменування послуги згідно із КЗЕП	Код послуги згідно із КЗЕП	Експорт			Імпорт		
		млн.до л. США	у % до 2020р.	у % до загального обсягу, розділу	млн.до л. США	у % до 2020р.	у % до загального обсягу, розділу
Послуги дослідження та розробки	10.01	152,3	121,5	10,6	35,7	122,6	3,2
Професійні та консалтингові послуги	10.02	719,6	117,0	50,1	633,7	114,0	56,8
Наукові та технічні послуги	10.03	314,3	116,8	21,9	127,1	107,7	11,4
Послуги з обробки та усунення забруднення навколишнього середовища	10.04	0,6	118,4	0,0	0,2	0,6	0,0
Послуги сільського господарства та послуги видобутку	10.05	3,8	50,2	0,3	5,7	25,7	0,5
Послуги операційного лізингу	10.06	46,6	102,2	3,2	223,3	141,4	20,0
Послуги, пов'язані з торгівлею, та посередницькі послуги	10.07	49,2	64,7	3,4	23,9	97,2	2,1
Інші ділові послуги	10.08	151,0	128,6	10,5	66,4	116,0	6,0
Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	11.	47,1	146,6	0,4	21,1	168,4	0,3
Аудіовізуальні та пов'язані з ними послуги	11.01	17,7	128,6	37,6	15,2	248,6	71,8
Культурні та рекреаційні послуги	11.02	1,7	101,8	3,7	2,7	69,4	12,7
Інші особисті послуги	11.03	27,7	166,0	58,8	3,3	127,4	15,5
Державні та урядові послуги	12.	9,3	125,1	0,1	1098,1	96,5	14,5

Джерело: [97]

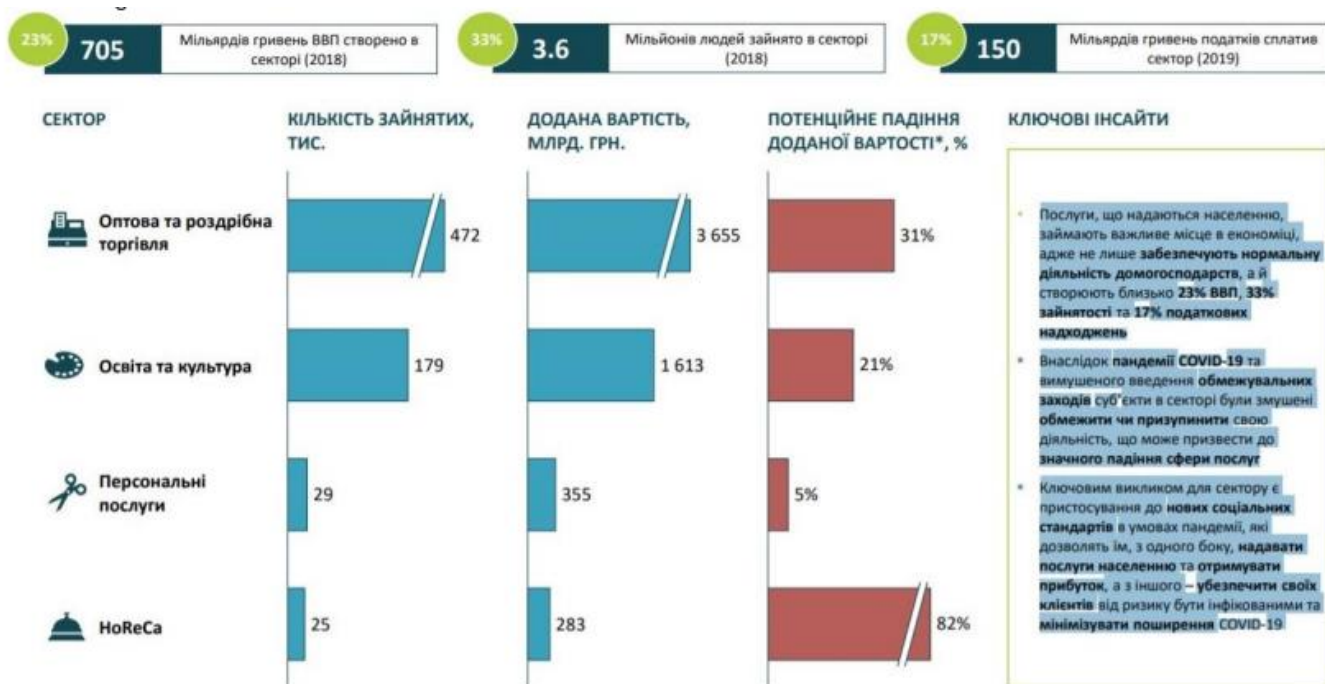

Рис. В.1. Стан сфери послуг в Україні у 2019-2021 роках

Джерело: [100]